

T.C.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI ANABİLİM DALI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

**CUMHURİYETTEN SONRAKİ ON ROMAN ÖRNEĞİNDE SİYASETİN
EDEBİYATIMIZA YANSIMASI**

Seval ALTIN

Danışman

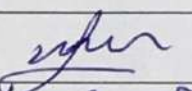
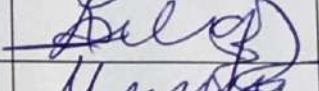
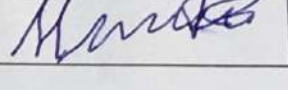
Doç. Dr. Levent BİLGİ

ŞANLIURFA - 2020

T. C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Enstitünüz Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı 175210003 numaralı Seval ALTIN'ın hazırladığı “Cumhuriyetten Sonraki On Roman Örneğinde Siyasetin Edebiyatımıza Yansıması” konulu yüksek lisans tezi ile ilgili tez savunması, 29/01/ 2020 tarihinde, saat 13.00’te yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABUL (başarılı) olduğuna oybirliği/oy çokluğu ile karar verilmiştir.

29/01/ 2020

Sınav Jürisi	Unvan, Adı Soyadı	Kanaati	İmzası
Danışman	Doç. Dr. Levent BİLGİ	Kabul	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Halef NAS	Kabul	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Mehmet SÜMER	Kabul	

Bu tezin Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Yapıldığını ve Enstitümüz Kurallarına Göre Düzenlendiğini Onaylarım.

18.../.../2020

Prof. Dr. Şevket ÖKTEN

Müdür

Not: a) Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan alıntılarının, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

b) Tez, HÜBAK'tan Bilimsel Araştırma Projesi mali destek ☒ Almıştır
☐ Almamıştır.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ORJİNALLİK RAPORU VE BEYAN BELGESİ

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ

Adı-Soyadı: Seval ALTIN
Öğrenci Numarası: 105210003
Enstitü Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Programı: Tezli Yüksek Lisans
Başlık (Türkçe): Cumhuriyetten Sonraki On Roman
Örneğinde Siyasetin Edebiyatımıza
Yansıması

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yukarıda başlığı belirtilen **Cumhuriyetten Sonraki On Roman Örneğinde Siyasetin Edebiyatımıza Yansıması** çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 189 sayfalık kısmına ilişkin, 02/01/2020 tarihinde şahsım/danışmanım tarafından **Turnitin** adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, benzerlik oranı %24'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç/dâhil
- 4- 6 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yukarıda bilgileri verilen tezli/tezsiz lisansüstü programlarda seminer, dönem projesi, tez vb Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından kabul edilen lisansüstü orijinallik raporu alınması uygulama esasları ile belirlenen azami benzerlik oranlarını aşmadığını ve bütün bilgilerin, akademik kurallara uygun olarak toplanıp sunulduğunu, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı, blok şeklinde alıntılar yapmadığımı ve tüm alıntıların bilimsel atıf kuralları çerçevesinde kaynağını gösterdiğimi, Yükseköğretim kurulu bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesi ile Harran Üniversitesi bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesinin 8. maddesinde yer alan etik ihlallerden her hangi birisinin yer almadığını, etik ihlal tespiti halinde, Enstitü yönetim kurulunca, diplomamın iptal edilmesini kabul ediyorum.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

02/01/2020

Hazırlayan
öğrencinin
İmzası

Yukarıda yer alan raporun ve beyanın doğruluğunu onaylarım. 02/01/2020

Doç. Dr. Levent Bilgi

ÖZET

CUMHURİYETTEN SONRAKİ ON ROMAN ÖRNEĞİNDE SİYASETİN EDEBİYATIMIZA YANSIMASI

ALTIN, Seval

Yüksek Lisans Tezi

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Levent BİLGİ

Ocak, 2020, 189 sayfa

Bu çalışmada Türk Edebiyatında siyaset ve hayat konusunu ele alan on roman incelenmiştir. Romanlar Türk Edebiyatında Cumhuriyet Dönemi'nde yazılmış eserler arasından seçilmiştir. Romanlar seçilirken daha çok işlenecek konuyla alakalı olan romanlara yer verilmiştir.

Çalışmanın girişinde 'Siyaset' kelimesinin anlamı ve hayat, edebiyat, roman ilişkisi üzerinde durulmuştur. Çalışmanın birinci kısmında yazarların hayatı, eserleri ve roman incelemesine yer verilmiştir. Roman incelemesi sırasıyla roman özeti, şahıslar, dil ve üslup, mekân, zaman şeklindedir. İkinci bölümde ise seçilen romanlarda yer alan siyasal ve sosyal olaylara yer verilmiştir. Siyasi politikanın toplum ve birey üzerindeki etkisinin romana yansıma şekli gözlenmiştir. Romanların günlük hayattan ve sosyal konulardan beslendiği görülmüştür. Günümüze ulaşmış birçok eser gibi bu on roman da yaşanılanları yansıtmıştır. Yazarlar yaşadıkları dönemin problemlerini ele alarak bir sonraki nesle aktarmışlardır. Geçmiş dönemlerde insanların yaşadığı zorluklar, zulümler, üzüntüler, savaşlar, yenilgiler, zaferler romanlarda işlenmiştir.

Bu konuların yanında incelenen romanlarda sağ-sol çatışması, kadın-erkek eşitsizliği, bilgisizlik, eğitimsizlik konuları anlatılmıştır. Ayrıca toplumda keskin ayrımlara rastlanmıştır. Toplumun bir kesiminin zenginlik içinde yaşadığı görülürken toplumun diğer kesiminin geçimini güçlüklerle yapabildiği problemi görülmüştür.

Romanlarda kültürel yaşamın, töre kanunlarının insan psikolojisi üzerindeki olumsuz etkilerine rastlanmıştır. İnsanların siyasi, sosyal, tarihi, psikolojik, kültürel birçok yönü romanların konusu olmuştur. Bunların yanında hükümetlerin izlediği politikaların, stratejilerin, yöntemlerin, düşüncelerin toplumun yaşamını etkilediği görülmüştür. Çalışmanın genelinde romanın toplumun, bireyin aynası olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Roman toplumu bütün yönleriyle yansıtmaya çalışmıştır. Yazarlar toplumun yaşadıklarını romanlarda ifade etmişlerdir. Günlük hayatta görülen görüş ayrılıkları, din, dil, ırk ayrımı; zengin fakir arasındaki ekonomik dengesizlik; kadın erkek eşitsizliği, devletlerin politikaları romanlarda işlenen konulardır. Bireyin yalnızlaşması, kültür ve toplumun etkisiyle ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Roman, Siyaset, Sosyal Olaylar, Yazar, Günlük Yaşam.

ABSTRACT

THE REFLECTION OF POLITICS IN OUR LITERATURE IN THE EXAMPLE OF TEN NOVELS AFTER REPUBLIC

ALTIN, Seval

Master's Thesis

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Levent BİLGİ

January, 2020, 189 pages

In this study, ten novels that deal with politics and life topics in Turkish Literature were examined. The novels were chosen among works written in the Republican Period in Turkish Literature. While choosing them, novels related to the subject to be covered were included.

At the beginning of the study, the meaning of the word 'Politics' and the relationship between life, literature, and novels were emphasized. In the first part of the study, the life, works of authors, and novel analyses were included. Novel review is in the form of novel summary, individuals, language and style, place, and time, comment. In the second part, political and social events in the selected novels were included. It was observed that the effect of political policy on society and the individual was reflected in the novel. It has been observed that the novels are fed by daily life and social issues. Like many works that have survived, these ten novels reflected the experiences. The authors addressed the problems of the time they lived and transferred them to the next generation. Difficulties, cruelty, sadness, wars, defeats, and victories in the past have been covered in novels.

In the novels that were analyzed alongside these issues, the issues of right-left conflict, inequality of women and men, ignorance, and lack of education were explained. In addition, sharp distinctions were found in the society. While it is seen that one part of the society lived in wealth, the problem is that the other part of the society could hardly make a living. The negative effects of cultural life and custom laws on human psychology have been found in novels. Many political, social, historical, psychological, and cultural aspects of people have been the subject of

novels. In addition, it has been observed that the policies, strategies, methods and thoughts followed by governments affect the life of the society. It was concluded that the novel is the mirror of the society and the individual throughout the study. The novels tried to reflect society in all its aspects. The authors expressed the experiences of the society in the novels. Disagreement in daily life, religion, language, race discrimination; economic imbalance between the rich and the poor; The inequality of women and men, and the policies of the states are the topics covered in the novels. The isolation of the individual was revealed by the influence of culture and society

Keywords: Novel, Politics, Social Events, Writer, Daily Life.

**CUMHURİYETTEN SONRAKİ ON ROMAN ÖRNEĞİNDE SİYASETİN
EDEBİYATIMIZA YANSIMASI**

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	II
ORJİNALLİK RAPORU ve BEYAN BELGESİ	III
ÖZET	IV
ABSTRACT	VI
İÇİNDEKİLER	VIII
KISALTMALAR	XI
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

YAZARLARIN HAYATI, ESERLERİ VE ROMANLARIN TAHLİLİ

1.1 FÜRUZAN	7
1.1.1 Hayatı	7
1.1.2 Eserleri	7
1.1.3 Kırk Yedi'liler Romanı	8
1.2 ORHAN PAMUK	15
1.2.1 Hayatı	15
1.2.2 Eserleri	16
1.2.3 Kar Romanı	17
1.3 ADALET AĞAOĞLU	26
1.3.1 Hayatı	26
1.3.2 Eserleri	26
1.3.3 Ölmeye Yatmak Romanı	28

1.4 SADRI ERTEM	42
1.4.1 Hayatı	42
1.4.2 Eserleri	42
1.4.3 Çıkrıklar Durunca Romanı	44
1.5 TARIK BUĞRA	54
1.5.1 Hayatı	54
1.5.2 Eserleri	55
1.5.3 Dönemeçte Romanı	56
1.6 KEMAL TAHİR	69
1.6.1 Hayatı	69
1.6.2 Eserleri	70
1.6.3 Yol Ayrımı Romanı	71
1.7 SEVİNÇ ÇOKUM	80
1.7.1 Hayatı	80
1.7.2 Eserleri	80
1.7.3 Karanlığa Direnen Yıldız Romanı	81
1.8 VÜSAT O. BENER	86
1.8.1 Hayatı	86
1.8.2 Eserleri	86
1.8.3 Bay Muannit Sahtegi'nin Notları Romanı	87
1.9 ATTİLA İLHAN	90
1.9.1 Hayatı	90
1.9.2 Eserleri	90
1.9.3 Zenciler Birbirine Benzemez Romanı	92
1.10 FAKİR BAYKURT	97

1.10.1 Hayatı	97
1.10.2 Eserleri	97
1.10.3 Keklik Romanı	99

İKİNCİ BÖLÜM

ROMANLARDA GEÇEN SOSYAL VE SİYASİ OLAYLAR

2.1 KIRK YEDİLİLER ROMANINDA GEÇEN SOSYAL VE SİYASİ OLAYLAR	105
2.2 KAR ROMANINDA GEÇEN SOSYAL VE SİYASİ OLAYLAR	114
2.3 ÖLMEYE YATMAK ROMANINDA GEÇEN SOSYAL VE SİYASİ OLAYLAR	122
2.4 ÇIKRIKLAR DURUNCA ROMANINDA GEÇEN SOSYAL VE SİYASİ OLAYLAR	136
2.5 DÖNEMEÇTE ROMANINDA GEÇEN SOSYAL VE SİYASİ OLAYLAR	141
2.6 YOL AYRIMI ROMANINDA SOSYAL VE SİYASİ OLAYLAR	151
2.7 KARANLIĞA DİRENEN YILDIZ ROMANINDA GEÇEN SOSYAL VE SİYASİ OLAYLAR	159
2.8 BAY MUANNİT SAHTEĞİ'NİN NOTLARI ROMANINDA GEÇEN SOSYAL VE SİYASİ OLAYLAR	164
2.9 ZENCİLER BİRBİRİNE BENZEMEZ ROMANINDA YER ALAN SOSYAL VE SİYASİ OLAYLAR	168
2.10 KEKLİK ROMANINDA GEÇEN SOSYAL VE SİYASİ OLAYLAR	174
SONUÇ	183
KAYNAKÇA	186

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ANAP	Anavatan Partisi
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
DP	Demokrat Parti
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
N'OLAYDI	Ne olsaydı
s.	Sayfa
VÜSAT O BENER	Vüsat Orhan Bener
Vb.	Ve benzeri

GİRİŞ

Siyaset, Türk Dil Kurumu'na göre, "Devlet işlerini düzenleme ve yürütme sanatıyla ilgili özel görüş veya anlayış."¹ anlamındadır.

Siyaset, devlet işleriyle, devleti yönetmekle, devletin nasıl bir yol izlediğiyle ilgilidir.

Arapça kökenli bir kelime olan siyasetin yanında toplumumuzda Yunanca politika kelimesi de kullanılmaktadır. Politika ve siyaset kelimeleri benzer anlamları vermek için birbirinin yerine kullanılmıştır.

Siyasetin geçmişten günümüze birçok anlamı vardır. Düşünürler, siyasetçiler, toplumun önde gelenleri kendi açılarından siyaset kelimesini açıklamışlardır.

Siyaset ve politika hemen hemen her toplumda yer almıştır. Siyaset, toplumların temelidir, toplumları yönetme sanatıdır.

Bazı siyasetçiler, devlet adamları, politik bilimciler, akademisyenler, iletişimciler bu kelimeyi şöyle tanımlamışlardır:

"Harold Lasswell: Siyaset, kimin neyi, ne zaman ve nasıl elde ettiğiyle ilgilidir.

Bernard Crick: Siyaset, farklı çıkarlar arasında bölünmüş toplumların, şiddet içermeyen özgür tartışma yoluyla yönetilmesidir.

David Easton: Siyaset, değerlerin otoriteler yoluyla dağılımıdır.

Otto von Bismarck: Siyaset mümkün olanı elde etme sanatıdır.

Mao Zedong: Siyaset, kan dökülmeyen savaş; savaş ise kan dökülen siyasettir.

Andrew Heywood: Siyaset, en geniş anlamıyla, insanların ortak yaşamalarını mümkün kılan genel kuralları oluşturma, koruma veya değiştirme etkinliğidir."²

Siyaset bilimciler, siyaseti kendilerine göre değerlendirip yorumlamışlardır. Yaşadıkları toplumun şartlarından, kurallarından, şahit olduklarından veya düşündüklerinden yola çıkılarak siyaset kelimesi ifade edilmiştir.

"Siyaset, K. Marx ve F. Engels'e göre temeldeki üretici güçlerin niteliğini belirlediği bir üst yapıdır. Sosyal sınıflar arasındaki iktidar çekişmesi siyasetin itici gücüdür.

¹Türk Dil Kurumu, "kelime=siyaset%20 bilimi" erişim: 26 Aralık 2019, <https://sozluk.gov.tr/?kelime=siyaset%20bilimi>.

²Yüksel Taşkın, *Siyaset Nedir*, 1. bs. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2014), 23.

Max Weber'in siyasal topluluk ve siyaset anlayışı belirli bir toprak parçası üzerinde, gerektiğinde fiziki zora başvurma olanağı olan yönetsel bir örgüt tarafından verdiği emirleri uygulamaya koyduran egemen gruba dayanmaktadır.”³

Siyaset geçmişteki ve gelecekteki liderler, toplumlar ve ülkeler için bir güç ifadesidir. Herkes gerektiği zaman çıkarları veya ideolojileri doğrultusunda bu gücü kullanmıştır. Siyaset güçtür, iktidardır, istenileni yapmanın, yaptırmanın meşru şeklidir. Siyaset aynı zamanda gizli bir silahtır. Siyaset, toplumun hayatını düzenleme aracıdır. Devletler bu gücü kendileri için faydalı bir şekilde kullanırlar. Siyaset, gücüne göre olumlu olabildiği gibi olumsuz da olabilmektedir.

Halkın iyilik, bolluk ve rahatlık içinde yaşamasına dayanarak siyasi bir yol çizen devletler, devlet adamları vardır. Ancak bu olumlu ilkeler bütün ülkelerde, toplumlarda, bölgelerde varlığını sürdürememiştir. Siyasi güç zaman zaman çok olumsuz durumların yaşanmasına sebebiyet verebilmiştir. Siyasi gücün olumsuz kullanılmasından dolayı insanlar çok zor şartlarda yaşamak zorunda kalmışlardır. Bir toplumun veya binlerce insanın yok olmasına neden olabilmektedir. Dünyanın devamlı bir savaş, kavga ve yokluk içinde olmasının sebeplerinden biri de ülkeler üzerinde siyasi olarak etkin olabilmektir.

“İktidarını güçlendirme arayışındaki rejimler, belirli bir gruba, aşirete, partiye vs. dayanma eğilimine girmektedir ki, bu bir süre sonra bir taraftan devletin otonomisini olumsuz etkilemekte, diğer taraftan meşruiyet sorununu derinleştirmektedir.”⁴

Siyasi güç arayışı içerisinde olan gruplar, bir yerlere dayanarak istediklerini yaptırmaya çalışırlar. Aynı şekilde siyasi partiler de asıl gücün kendilerinde olması için belirli bir gruba, aşirete, güce dayanmak gereğini hissetmişlerdir.

Siyaset, toplumu düzenleyen kurallar, yasalar ve kararlar bütünüdür. Bir uzlaşma olduğu gibi aynı zamanda bir çatışmadır. Grupların, fikirlerin çekişmesidir. Güçlü olan grubun diğerlerini ezme politikasını uygulamanın peşinde koşmasıdır.

Mehmet Kaplan, “Yaşanılan hayat, sanatı besleyen en büyük kaynaktır.”⁵ der. Mehmet Kaplana göre gerçek yaşam sanatta can bulur. Sanatın en çok beslendiği

³Esat Çam, *Siyaset Bilimine Giriş*, 1. bs. (İstanbul: Der Yayınları, 2005), 22.

⁴Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi, *Ortadoğu Siyasetine giriş: Temel faktörler, aktörler ve dinamik*, (Ankara: Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, 2016), 11-12.

kaynak gerçeklerdir. Acılar, zorluklar, eziyetler, bolluklar, inançlar sanatta yer alır. Hayatsız bir sanat düşünülemez. Yazara göre sanatın asıl beslendiği kaynak gerçek hayattır. Hayatı barındırmayan sanat eksiktir. Sanat, ortaya çıktığı bölgeden bağımsız değildir.

Yine Mehmet Kaplan'a göre kitaplar da gerçekleri içerisinde barındıran bir hazinedir. Edebiyatımızın İçinden isimli eserinin önsözünde kitabın önemini vurgulamıştır. Kitabın gerçekleri günümüze aktardığı düşüncesini anlatmıştır. Kitaplar gerçekleri öğrenmenin bir kanıtıdır.

“Binlerce yılın hayat tecrübesi, düşüncesi, hayali, felsefesi, yalanı, gerçeği bugüne kitap denilen kâğıt ve basılı harflerden ibaret o masal gemisi ile gelir. O masal gemisi istersek bizi nerelere götürmez, kimlerle tanıştırmaz!”⁶

Kitaplar gerçekleri, hayaller âlemini bizlere aktarır. Belki milyonlarca, binlerce yıl öncesine dayanan gerçekler, düşünceler, felsefeler kitaplar aracılığı ile bugüne gelirler. Kitaplar olmasa bu gerçekler geçmişte gömülü kalabilir. Günümüze ulaşamayabilir.

Hayatın yansıması olan edebiyatın siyasetten, politikadan, tarihten ve toplumdan bağımsız olması düşünülemez. Önemli ve hassas bir konu olan siyaset, dünya edebiyatında yer aldığı gibi Türk edebiyatında da yer almıştır. Edebiyat, yaşanan güzellikleri, sorunları, problemleri de ele almıştır. Bazı yazarlar eserlerini bu çizgide oluşturmuştur. Yazarlar görüşleri çerçevesinde hayatta yaşananları eserlerinde işlemişlerdir.

“Hayatın sıcaklığına ve doğallığına, siyasal işlevselliğe ve sorunsala yabancılaşmış bir edebiyat, nasıl çoğaltılmış bir söz yığını olarak kalır ve zamanla ısıltısını kaybedip yok olursa, kendi tabiatındaki sıcaklıkla, gerçeklikle ve siyasal dokuyla yetinmeyerek siyasallaşan edebiyat da, bir edebiyat olarak yararına çıkamaz.”⁷

Yukarıda geçen kısımda gerçeklerden arındırılmış bir edebiyatın yalnızca bir söz yığını olacağı ifade edilmiştir. Belirli bir ölçü içerisinde siyasi olaylara da

⁵Mehmet Kaplan, *Nesillerin Ruhu*, 9. bs. (İstanbul: Dergah Yayınları, 1998), 179.

⁶Mehmet Kaplan, *Edebiyatımızın içinden*, 2. bs. (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1998), 10.

⁷Hece Aylık Edebiyat Dergisi, Hayat-Edebiyat-Siyaset, (Ankara: Öncü Basımevi, 2014), 4.

yaşanılanlara da edebiyatta yer vermenin gerekliliği üzerinde durulmuştur. Edebiyat, toplumları zengin kılan bir mirastır.

Cemil Meriç'in *Kırk Ambar* adlı eserinde edebiyat ve yaşamın birbiriyle ilişkili olduğu görülür.

“Edebiyat toplumun ifadesidir. Edebiyat sosyolojisinin bu en eski düsturunu De Bonald kelimeleştirmiş. Bütün harcı-âlem hakikatler gibi yarım ve aldatıcı içtimaî müesseselerin düşünce eserlerini etkilediği doğru. Nükte, imâ, içtimaî bir baskının habercisi.”⁸

Yaşamı yansıtan, yaşanılanları ele alan bir edebiyat dünyası vardır. Edebiyatın beslendiği önemli kaynaklardan biri gerçek yaşamdır. Yaşadıkları dönemin şartlarına uygun olarak yazarlar, anlatmak istediklerini eserlerinde uygun bir dille ifade etmişlerdir.

Gerçekleri aktaran bir tür olarak roman da yerini almıştır. Günlük hayat romanlara da yansımıştır. Romanın yalnızca bir gayesi yoktur. Birden çok gayesi vardır. Bunlardan bir tanesi diğer bilim dallarını da içinde barındırarak gerçekleri yansıtmasıdır. Ahmet Mithat Efendi'nin görüşlerine göre gerçeklerin de romanlarda yer alması gerektiğine ve farklı bilim dallarıyla da ilişkilendirilmesi gerekir. Roman; Ahmet Mithat Efendi'nin görüşlerine göre toplumdan bağımsız değildir.

“Ahmet Mithat, Nedamet mi? Heyhat! Adlı romanına yazdığı önsözde ‘Roman yalnız bir vaka-i lâtife ve garibenin (hoş ve garip bir olayın) hikâyesinden ibaret değildir. O vak’a elbette fünundan (bilimlerden) birisine, sanayiden birkaçına, hikmetin (felsefenin) bazı kavaidine (kurallarına), coğrafyanın bir faslını teşkil eden bir memlekete, tarihin bir fıkrasına taalluk eder ki (ilişkindir ki) onlara dair verilen izahat erbab-ı mütalaanın (okuyanların) malumat ve vukufu (bilgi) dairesini tevsi eder (genişletir)’ diyerek, romanın çeşitli konular üzerinde bilgi vermesi ve öğretici olması gerektiğine işaret eder.”⁹

Roman, sadece güldürme, eğlendirme veya güzel söz söyleme sanatı değildir. Ahmet Mithat Efendi'ye göre romanın tek amacı insanları gülüp eğlendirmek olamaz. Roman, gerçek hayattan, olaylardan, mekânlardan, bilimlerden, filozoflardan,

⁸Cemil Meriç, *Kırk Ambar*, 10. bs. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2008), 1: 452.

⁹Berna Moran, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış*, 5. bs. (İstanbul: İletişim Yayınları, 1995) 1: 15-16.

felsefeden, coğrafyadan, tarihten de bahsetmelidir. Roman bilgi yüklü ve eğitici. Romanın, gerçeklerden yola çıkarak vermek istediği mesajlar vardır. Romanın gerçekleri, gerçekte olması gerekenleri, var olan aksaklıkları ele alması gayet tabiidir.

Yasemin Mumcu'ya göre Mehmet Akif Ersoy'un şiirlerinde gerçek hayatın izlerine rastlanmaktadır.

“Hayatın her kesiminden insan ve insanın hayatın herhangi bir anında yaşayabileceği her şey onda bir örnekle karşılığını bulur. Yeri geldiğinde konakta yaşayan insanlar, yeri geldiğinde meyhane köşelerinden toplanan bir ayyaş, bazen camide vaaz veren bir imam, bazen de her şeyini büyük bir tevekkülle Allah'a bırakan; ama kendisi hiçbir şey yapmayan bir Müslüman, şiirlerinin kahramanıdır.”¹⁰

Mehmet Akif Ersoy, hayatın içindeki kişileri şiirine taşır. Her kesimden insana eserlerinde yer vermiştir. Mehmet Akif Ersoy gerçeklere sırt çeviren bir şair değildir.

Başka bir araştırmacıya göre dönemin siyasi koşulları romanın konusunu şekillendirmiştir. Her yazar kendi perspektifinden yola çıkarak olayları yorumlamıştır.

“1950-1980 yıllarında roman konularının dönemin siyasi şartlarına ve bireyin içinde bulunduğu değişime göre şekillendiği görülür. Maziye özlemle anan yazarların yanı sıra II. Dünya Savaşı'nın etkilerini işleyen sanatçılar da dikkati çeker. Bu 30 yıllık süreçte yaşanan iki siyasi darbe de romanın en önemli konuları arasına girerken, köyden kente göç, Anadolu yaşayışına farklı gözle bakan aydın romancı yaklaşımı, yurt dışına çıkan işçilerin dramları ve dinî yaşamı destekleyen, öğütleyen romanlar da bulunmaktadır.”¹¹

Yukarıda belirtilen tarihlerde dönemin siyasi ve sosyal şartları roman konularını belirlemiştir. Yaşanılan darbeler, savaşlar, mücadeleler, göçler, işkenceler, propagandalar, üniversiteli devrimci gençler, köy- kent insanı arasındaki farklılıklar romanın ana konuları arasında yer almıştır. Kentte yaşayan varlıklı insanların köylü insanları küçük ve değersiz görmeleri romanların kaçınılmaz temalarındandır.

¹⁰Yasemin Mumcu, “İkinci Meşrutiyet Dönemi Edebiyatı”, Modern Türk Edebiyatı, ed. Oktay Yivli, 1. Bs. (İzmir: Günce Yayınları, 2017), 219.

¹¹Bedia Koçakoğlu, “Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı”, Modern Türk Edebiyatı, ed. Oktay Yivli, 1. bs. (İzmir: Günce Yayınları, 2017), 296.

Çalışmanın konusunu oluşturan on roman örneği de ele aldıkları konulara göre seçilmiştir. Günlük hayatı, toplum arasındaki ayrımı, yoksulluğu, ekonominin olumsuz etkilerini, kadının arka planda bırakılması konu alan eserlere yer verilmeye çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

YAZARLARIN HAYATI, ESERLERİ VE ROMANLARIN TAHLİLİ

1.1 FÜRUZAN

1.1.1 Hayatı

29 Ekim 1924'te İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Dört yaşlarında iken babası vefat etmiştir. Okuma yazmayı okula başlamadan öğrenmiştir. İlkokul eğitimi esnasında fazla sayıda okul değiştirmiştir. Maddi sıkıntılardan dolayı eğitimine devam edememiştir. Küçük yaşlarda kitap okumaya başlamıştır. Müzik ve resimle de ilgilenmeye devam etmiştir. Kadıköy Devlet Konservatuvarı sınavlarına girerek burada okumaya hak kazanmıştır. Buradaki eğitimini de ailesinin geç saatlerde geliş saatlerini sorun etmesiyle yarıda bırakmıştır. Daha sonra tiyatroya ilgi duymuş ve Muhsin Ertuğrul ile görüşmüştür. Bu görüşme sonrasında Küçük Sahne'de yer almaya başlamıştır. İlerleyen zamanlarda sadece edebiyata yönelerek bu alanda ilerlemiştir. Fazla sayıda eser vermiş ve birçok ödül almıştır. Türkiye'nin yaşadığı toplumsal sorunlara eserlerinde yer vermiştir. Yapıtları çeşitli dillere çevrilmiştir.

1.1.2 Eserleri

Roman

47'liler

Berlin'in Nar Çiçeği

Öykü

Parasız Yatılı

Kuşatma

Benim Sinemalarım

Gecenin Öteki Yüzü

Gül Mevsimidir

Sevda Dolu Bir Yaz

Toplu Öyküler

Su Ustası Miraç

Gezi ve Röportaj

Yeni Konuklar

Balkan Yolcusu

Ev Sahipleri

İşte Bizim Rumeli / Bosna Hersek, Makedonya, Bulgaristan, Yunanistan

Oyun

Redife'ye Güzelleme

Kış Gelmeden

Şiir

Lodoslar Kenti

Çocuk Kitabı

Die Kinder Der Türkei

Antoloji

Bir Güldeste

1.1.3 Kırk Yedi'liler Romanı

Özet

47'liler romanında geçen dönem Türkiye'nin toplumsal yapısını göstermektedir. Romanın konusu bir ailenin fertleri etrafında geçmektedir. Ailenin baba figüründeki Selahattin Bey evliyken İclal isimli bir kadın öğretmenle ilişkisi vardır ve bir gün eşinin ihbarı üzerine otel odasında birlikte basılırlar. Bu durumu polislere bildiren kişi Selahattin Bey'in eşi Nüveyre Hanım'dır. Bu olay çevredekiler tarafından da duyulur. Evin en büyük çocuğu Seçil ise henüz lise çağlarındayken kendisinden

yaşça büyük ve evli bir subayla birliktedir. Bu birliktelik öğrenildiği zaman Seçil annesi tarafından İstanbul'a nenesi ve dedesinin yanına gönderilir. Seçil ne kadar İstanbul'a gelmek istemese de gelir. Eğitim hayatına İstanbul'da devam etmek zorunda kalır. Ayrılık acısının yanında yeni bir başlangıcın da eklenmesine dayanamaz. Bu acıya son vermek istemesi üzerine intihar eder fakat ölmez. Bu mutsuzluk kendisini hayatının ilerleyen aşamalarında da bırakmayacaktır. Çok zengin, ısıltılı, dışardan güzel gibi görünen bir evliliği olsa da yolunda gitmeyen olaylardan dolayı iki defa daha intihar girişiminde bulunur ve ölür.

Evin küçük oğlu Kubilay kendi hayatına her şeyden uzak kalarak devam etmeyi başarmıştır. Eserde asıl konunun etrafında geliştiği kişi Emine'dir. Emine düşünce dünyasından kaynaklı olarak küçük yaştan beri sürekli sorgulayan, eleştiren bir yapıya sahiptir. Çevresinden edindiği izlenimlerden dolayı kimseye yakınlık duyamaz. Hayatı boyunca insanların yaptıkları hataları kendilerine söyleyerek, bildiği doğrudan vazgeçmez. Büyüdükten sonra İstanbul Üniversitesi Sosyoloji bölümüne yerleşir. Burada çeşitli görüşlere sahip öğrencilerle arkadaş olur. Bu arkadaş ortamında tanıştığı, mühendislik bölümünde okuyan Haydar'a âşık olur. Bu öğrenciler farklı şehirlerden, farklı hayat şartlarına sahip olmalarına rağmen birlikte konuşabilecekleri bir ortam oluşturmuşlardır. Kadın erkek karmaşık, farklı düşüncelere sahip, fikirlerini ifade edebildikleri bir ortam var edebilmişlerdir. Her biri ayrı bölümde okumakta, kendi çapında araştıran, bölümünde iyi olan kişilerdir. Öğrenciler 1968 1970 yılları arasında üniversitede meydana gelen çeşitli eylem ve yürüyüşlerden dolayı gözaltına alınırlar. Bu süreç çok zorlu bir şekilde ilerler. Türlü sorunlar, sıkıntılar kendilerini bırakmaz. Bazı arkadaşlar olayların yaşandığı esnada ölür bazıları da bireyin kişiliğine fazlasıyla ağır gelecek tutumlara, davranışlara maruz kalmıştır. Emine bir süre tutuklu kaldıktan sonra serbest bırakılır ancak okula devam edememektedir. Kendini toparlamaya çalışır ve mücadele etmeyi sürdürür. Eserde kırık, eksik, mutsuz, örtülü kalmış mutsuz aile tablolarının arasında hayatlarını devam ettiren insanların yanında toplumsal, sosyal, siyasal hayatı aksettiren bir atmosfer de görülmektedir. Eserde farklı pencereler içinden hayata bakış ele alınmıştır.

Şahıslar

Emine: 1947 yılında İstanbul Beşiktaş'ta doğmuştur. Kişiliği itibariyle herkese cevap verdiği gibi bir o kadar da sessizdir. Yetişkinlerin yaptıklarını izler ve yetişkinlerde gördüklerinin kendisinde uyandırdığı izlenimlere göre onlara yaklaşır. Annesi ve babasına da yeri geldiğinde mesafe koymuştur. Ablası Seçil'in intihar girişiminden sonra ablasının yanına gider. Olayın asıl sebebinin aldatma olduğunu öğrenir. Ablasının boşanmasını ister. Ablası boşanmadığı için bir daha kendisiyle görüşmez. Emine için zenginliğin, güzel giyimin, lüks evlerin, arabaların hiçbir önemi yoktur. Onun için önemli olan bu hayat mücadelesini gerekli kılan işler için verebilmektir.

Seçil: Kendisinden yaşça büyük ve evli olan bir komutana âşık olduktan sonra onun için hayatın rengi değişmiştir. Çeşitli intihar girişimleriyle hayatına son vermek ister. Bu intihar girişimleri hiçbir zaman bitmez ve ölümü de bir intihar eylemi sonucunda olur. Çok zengin, gösterişli bir evlilik yapmasına rağmen mutlu değildir. Bu evlilikte eşi tarafından İngiliz bir mürebbiye ile aldatılır. Her şeyin yerinde olması içinde eksik kalanları doldurmaya yetmemiştir. Yaşama karşı verdiği mücadeleler yetersiz kalır. Yaşam karşısında yalnız başına da bir mücadele sergileyemez.

Kubilay: Evin en küçüğüdür. Herkesin içinde kopan fırtınaların uzağında kalmayı her zaman başarabilmiştir. Annesi onun iyi bir geleceğe sahip olması için sürekli kendisine destek olmuştur. Evde yaşayanların başından geçen olayları Kubilay'ı etkilememesi için devamlı bir gizleme mücadelesindedir. Suskun, kendi halinde, hayatına devam eder.

Selahattin: Evin geçimini ve baba rolünü üstlenmektedir. Evin direği olmasına rağmen Nüveyre Hanım'ın gölgesinde kalmıştır. Selahattin Bey tepkisini ortaya koysa da olaylar karşısında son sözü Nüveyre Hanım söyler. İclal Hanım ile ilişkisi evli olduğu halde devam etmiştir.

Nüveyre: Evin anne rolündedir. Her şey ona bağlı gelişmek zorundadır. Kimse ondan habersiz bir şey yapamamaktadır. Nüveyre Hanım her şeyin doğrusunu daha iyi bilir. Çocuklarının yaptıklarına devamlı müdahale eder. Onların kendi tecrübelerini kazanmasına fırsat vermez. Seçil'in eşi tarafından aldatıldığı zaman intihar mevsusunun duyulmaması için elinden geleni yapmıştır. Seçil'in boşanmaması için de elinden geleni yapar. Çevredekilerin ne diyeceğini devamlı

hesaplar. Ailesinden çok çevredekileri önemser. Kubilay'ı diğer çocuklarından ayrı tutar.

İclal öğretmen: Merhametli, sevecen, şefkatli, iyi niyetli, herkesin yardımına koşan bir kişiliğe sahiptir. Selahattin Bey ile ilişkisi vardır. Bir gün Nüveyre Hanım tarafından polislerle birlikte Ankara'da bir otelde Selahattin Bey ile beraber basılırlar. Çevredekiler birlikte olduğu evli adamın kim olduğunu bilmeseler de bu olay üzerinden devamlı dedikodusunu yaparlar. Onun uygunsuz halini arkadaşları ile anlatmaya fırsat kollayan Nüveyre Hanım içindekileri bu yolla paylaşır.

Cemşit: 1947 yılında Tunceli'nin Hozat ilçesinde doğmuştur. İstanbul Teknik Üniversitesi Makine Mühendisliği bölümünde okumaktadır. Burslu okuyan, başarılı bir öğrencidir. Araç ve gereçler üzerinde hâkimiyeti fazladır. İşinde oldukça iyidir. İşine ise ayrı bir hayranlık duymaktadır. Siyasi eylemlere katılımı 1968 öğrenci yürüyüşleriyle hız kazanır. Görünüşü ile halktan olma özelliği onun daha fazla kabul görmesine yol açmıştır. Konuşması ve anlatımı ile çevresindekiler üzerinde büyük etki yaratmaktadır. Bursunun yanı sıra çeşitli işlerde çalışarak ailesine destek olmaktadır.

Melek: 1948 yılında İstanbul Kadıköy'de doğmuştur. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi öğrencisidir. Sarışın, yeşil gözlüdür. Öğrenci eylemlerine katılım gösterir. Seçkin bir ailenin kızıdır. Babası tanınmış bir profesör doktordur. Dedesi İstiklal Savaşının seçkin komutanlarından. Annesi de iyi bir eğitim almıştır. Çevresinde yardımseverliği, açık elliliği ile tanınır. Pek çok kuruluşun onur ya da asil üyesidir. Melek çocuklar arasında ailesinin isteklerini reddedip Avrupa'da okumayı kabul etmemiştir. Üniversite çevresinde Anadolu'nun farklı yerlerinden gelmiş öğrenci gruplarıyla olan arkadaşlıklarına ayrı bir önem verir. Öğrencilerin olayları ilk başlatma nedeni olan Üniversite Reformu isteklerini kapsayan girişimlerde yer almıştır. İngilizce 'den çeviriler yapmaktadır. Çalışkandır. Sol eğilimli yabancı dergileri takip eder. Önemli gördüğü yabancı parçaları çevirir ve arkadaşlarına aktarır.

Bilge Sümer: 1948 yılında Ankara'nın Kayaş ilçesinde doğmuştur. Siyah saçlı, küçük, çilli burunludur. Kara gözlü, sevgi dolu bakışlara sahiptir. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi öğrencisidir. Babası albaydır. Annesi ev hanımıdır.

Bilge'nin sergilediği tutumlar ailesinin karşı çıkmasına rağmen engellenemez. Başarılı bir öğrencidir.

Necil Seyhan: 1947 yılında Adana'nın Seyhan ilçesinde doğmuştur. Yeşil gözleri her zaman sevinç doludur. İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi öğrencisidir. Babası yargıç, annesi eczacıdır. Bir takım eylemlere katılım göstermiştir. Etrafı çevrelenen bir evde güvenlik görevlileri tarafından götürülmesine karşı koymuştur. 1969'da iki kez tutuklanıp serbest bırakılmıştır. Girişken bir öğrencidir. Anadolu'nun farklı yerlerini gezmiştir. Yazlarını bölge insanları arasında yaşayarak geçirir.

Ali Ahmet: 1946 yılında Aydın'da doğmuştur. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi bölümünde okumuştur. Karmaşık bir aile yapısına sahiptir. Kendisiyle daha çok annesi ilgilenmektedir.

Zülkadir: 1947 yılında Siirt'in Pervari ilçesinde doğmuştur. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi öğrencisidir. Bir doksan üç boyunda, yüksek alınlı, geniş omuzludur. Alınlı bir görünüşü vardır. Yerellikten sıyrılmamış bir dili vardır. Çevresine yerine göre çekinme, yerine göre coşkun sevgi duyguları verebilen biridir. Bir gün gerçekleşen olaylar esnasında vurulur ve ölür.

Şerife: 1948 yılında İstanbul Anadoluhisarı'nda doğmuştur. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi bölümünde öğrenimine devam eder. Babası demiryolu müfettişliğinden emeklidir. Annesi terzi işi ile uğraşır. Zülkadir ile sözlüdür. Ufak, minyon bir yapıya sahiptir. Şerife'nin tıp okuması arkadaşları arasında alay konusu olmuştur. Doktor olursa bu küçük kadını güya hiçbir hasta ciddiye almayacaktır. Hastalara göre bu ufak tefek vücut bilim için yetersiz görülecektir. Bu sebeple de Şerife'nin kendisini bedenlen geliştirmesi için çözümler bulmasını tavsiye ederler. Şerife ise bu ufak bedene sınırsız cömertlik, iyimserlik yerleştirmiştir. Şerife'ye göre insanlar boyla, güzellikle, kafa biçimiyle ölçülemez.

Haydar: 1947 yılında Kars'ın Kağızman ilçesinin Denizli köyünde doğmuştur. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi bölümünde okumaktadır. Aile yapısı sağlam olmadığı için evin ağır yükünü büyük abisi Kurban üstlenir. Küçük yaşlardan beri evin geçimini Kurban yapar. Bir gün Haydar'ın öğretmeni Kurban'la konuşur ve

Haydar'ı okutmasını söyler. Kurban da öğretmenin dediğini yapar ve bu sorumluluğu üstlenir. Haydar, yokluk içinde zorlu bir hayat sürdürmüştür.

Dil ve Üslup

Eserde yoğun bir anlatım görülmektedir. Deyim ve atasözlerine rastlanmaktadır. Okuyucunun zaman zaman okuduğunu içselleştirmede zorlanabileceği bir anlatıma sahiptir. Kişi ve mekân tasvirleri detaylı bir şekilde yapılır. Betimleyici ve öyküleyici anlatım görülür. Yöresel kelimelere rastlanmaktadır. Benzetmelere yer verilmektedir. Kişileştirme sanatı da yer almaktadır. Eserde yer alan kahramanlar kendi iç dünyasında çatışmalar yaşarlar. Bilinç akışı tekniği görülmektedir. Eserde toplumda görülebilecek sosyal, siyasal, toplumsal konular yeri geldiğinde açık, yeri geldiğinde kapalı bir dille anlatılmaktadır. Devrik cümlelere rastlanmaktadır. Dönemin dil özellikleri eserde yer alır. Gerçekçi bir anlatıma sahiptir. Herhangi bir olay anlatılırken geriye dönülüp o konu ile bağlantılı olan başka bir konunun anlatımına yer verilir. Diyalog tekniğine vardır. Farklı olay örgülerine rastlanır. Birden çok olaya değinilir.

Mekân

Erzurum'da başlayan olaylar İstanbul, Ankara, İzmir çevresinde de gelişmeye devam eder. Eserde birçok mekân yer alır.

Emine ve ailesinin Erzurum'da kaldıkları ev öteki yerli evler gibi; altı taş, üstü bağdadi bir yapıdadır. Giriş katında büyük kapalı taş avlu vardır. Tahta merdivenle çıkılan ikinci katta dört oda bulunmaktadır. İçeri ilk kez giren birinde bile yabancılik hissini uyandırmayacak yapıdadır. Erzurum'un dondurucu kışının kol gezdiği zamanlarda soğuklardan korunmak için kalın giyinmek gerekir.

Seçil'in İzmir'deki evi ise zenginliğin, varlıklı olmanın bütün izlerini taşır. Boydan boya serili Çin halıları, kat çıkış kapısındaki apartman içi telefonun kadife kaplı almacı, geniş geçeneğin iki yanına asılmış değerli basım iki Bruegel röpdüksiyonu, merdiven dönüşlerinde kızıl koca bakır saksılarda yer alan koyu yeşil bitkiler ile süslenmiş görkemli bir ev tasviri yapılır.

Ahmet'lerin İstanbul Bahariye'deki evleri de olayın geçtiği yerler arasındadır. Annesi Bahariye'de eski bir konak yavrusu satın almıştır. Daha sonra bu eve bir

bahçıvan alma işine koyulmuştur. Zaten genellikle bu evde oğlu ve bahçıvan ile birlikte yalnız yaşarlar.

Öğrenci gruplarının toplandığı öğrenci evleri de mekân olarak görülebilir. Bunun dışında gözaltı, işkence odaları ve cezaevleri de mekân olarak gösterilebilir.

Zaman

Eserde geçen zaman dilimi olarak Emine'nin çocukluğundan üniversite hayatına kadar vuku bulan olaylar anlatılmaktadır. Bu süreç 1950 ve 1975 yılları arasını kapsamaktadır.

Mevsim olarak Erzurum'un soğuk dondurucu kışları da zaman olarak gösterilebilir. İstanbul'un ılıman baharı ve yazları da eserde yer alan zaman ifadeleridir. Daha çok İstanbul ve Ankara'daki 1968 yıllarındaki öğrenci eylemleri de geçen zamanlar arasındadır.

1.2 ORHAN PAMUK

1.2.1 Hayatı

Orhan Pamuk 7 Haziran 1952 yılında İstanbul Nişantaşı'nda doğmuştur. İlkokula İstanbul Işık Lisesi'nde başlamıştır. İki yıl sonra babası Ankara'ya gidince başkentteki Mimar Kemal İlkokulu'na devam etmiştir. Tekrar İstanbul'a döndüklerindeyse Işık Lisesi Orhan Pamuk'u kabul etmemiştir. Daha sonra İstanbul Şişli Terakki Lisesi'ne başlamıştır. Buradan da diplomasını alıp İstanbul Robert Koleji'ne kayıt yaptırmıştır. 1970 yılında Robert Koleji'nden mezun olmuştur. Bu yıllarda da pek bir başarı sergileyememiştir. Yaramaz, esprili ve aynı zamanda resim yeteneği olan bir öğrencidir. Küçük yaşlarda başlayıp 22 yaşlarına kadar sürekli resimle ilgilenmiştir. Bundan sonra da 30 yaşlarına kadar günde on saat olmak üzere roman yazmakla uğraşmıştır.

Dedesı ve babası gibi 1970 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi'nde Mühendislik bölümünde öğrenimine devam etmiştir. Orhan Pamuk üçüncü yılın sonunda buradan ayrılmıştır. 1977 yılında İstanbul Üniversitesi Gazetecilik bölümünden mezun olmuş ve yüksek lisans öğrenimine başlamıştır. 12 Eylül'den sonra çıkan kısa dönem askerlikten faydalanarak Tuzla'da askerlik hizmetini yerine getirmiştir.

Orhan Pamuk, ilk ödülünü yirmi üç yaşında almıştır. 1975 yılında Antalya Film Festivalinin yanında bir de hikâye yarışması düzenlenmiştir. Orhan Pamuk da bu hikâye yarışmasına katılmış ve yarışmada üçüncülük ödülünü almıştır. Bundan büyük sevinç duymuştur.

Orhan Pamuk, sonraki yıllarda da başarısını devam ettirmeyi başarmıştır. Çalışmaları sayesinde önemli Türk yazarları arasına adını yazdırmıştır. Nobel Edebiyat Ödülü'nü alan ilk Türk yazarı olarak tarihe geçmiştir. Avrupa ve ABD'de çeşitli üniversitelerde ders vermiş ve ABD'de yaşamına devam etmektedir.

Orhan Pamuk, Das Magazin adlı haftalık İsviçre dergisine verdiği bir röportajdan dolayı kendisine dava açılmıştır. Avrupa'nın yöneticileri tarafından çeşitli tepkilerle karşılanan bu dava 22 Ocak 2006'da düşmüştür.

1.2.2 Eserleri

Roman

Cevdet Bey ve Oğulları

Sessiz Ev

Beyaz Kale

Kara Kitap

Yeni Hayat

Benim Adım Kırmızı

Kar

Masumiyet Müzesi

Kafamda Bir Tuhaflık

Kara Kitap 25 Yaşında

Kırmızı Saçlı Kadın

Anı

İstanbul: Hatıralar ve Şehir

Babamın Bavulu

Resimli İstanbul - Hatıralar ve Şehir

Senaryo

Gizli Yüz

Diğer

Öteki Renkler (denemelerinden ve söyleşilerinden seçmeler)

Manzaradan Parçalar (denemelerinden ve söyleşilerinden seçmeler)

Saf ve Düşünceli Romancı (Harvard Üniversitesi'nde verdiği Norton Dersleri)

Ben Bir Ağacım (Öykü)

Hatıraların Masumiyeti (Anlatı)

1.2.3 Kar Romanı

Özet

Orhan Pamuk, Kar romanında 1990 yıllarında Türkiye'nin soluduğu havayı ele almaktadır. Roman, asıl adı Kerim Alakuşoğlu olan Ka'nın Almanya'dan Kars'a uzanan yolculuğu ile başlar. Yolculuk Kars'ın en soğuk zamanlarında yapılmıştır. Ka bu yolculuk esnasında gözlemlediği her şeyi olduğu gibi aktarır.

Ka'nın asıl geliş sebebi başka olsa da kendisi Kars'taki kadın intiharları ile ilgili bir haber yapmak amacı ile geldiğini söyler. Kars'ta üniversiteden tanıdığı ve âşık olduğu İpek de ailesi ile birlikte Karpalas otelini işletir. Ka da Kars'ta kaldığı sürece burada konaklar. Şehre fazla uğrayan yazarçizer olmadığından halk Ka'ya temkinli yaklaşır. Daha sonra olayların büyük kısmı Ka çevresinde cereyan eder. Ka'nın başından Kars'ta kaldığı süre içerisinde birçok olay geçer.

Karsta durumlar sadece kadın intiharları ile de sınırlı değildir. Bir yandan İslamcılar, bir yandan laik demokratikler, bir yandan Kürt ve Türk milliyetçileri, bir yandan darbeciler farklı amaçlar peşindedirler. İslam'ı savunanlar laikleri yanlış görmekte, laik düşünenler de İslamcıları yanlış görmektedir.

Bunun yanında eserin kahramanları da bir tür çelişki içindedir. Sabit bir çizgide değillerdir. İslamiyet'i savunanların içinde gizli kalmış, kendi iç sorgulamalarında “biz ateist miyiz?” gibi soruların cevaplarını ararlar.

İpek muhtar ile evlenmiş ve boşanmıştır ama aynı zamanda Lacivert ile de ilişkisi vardır ve onu çok sevmektedir. Ka ona duygularını açtığında başta kendisini hazır hissetmediğini söylemiş ama sonrasında onunla Frankfurt'a gelmeyi kabul etmiştir. Lacivert ile olan ilişkilerini daha sonra öğrenen Ka bunları kendisine sorduğunda Lacivert'i çok sevdiğini ancak Ka'yı da zamanla seveceğini söylemiştir. İkisinden de bir vazgeçememe söz konusudur. Birlikte Kars'tan ayrılacakları gece Lacivert öldürülür ve İpek Ka'nın bu işle bağlantısı olduğunu düşünür, Frankfurt'a gitmeyi reddeder.

Kadife de başlarda açık iken daha sonra kapanır ve Kars'ta bu direnişin bir sembolü olur. Kendisi de Lacivert'le birlikte.

Bir aile içinde çok farklı düşünceler mevcuttur. Herkesin savundukları farklıdır. Her şeye rağmen birbirlerine saygı duyan bir aile tipidirler.

Roman karmaşık bir yapıya sahiptir. Bu nedenle de okur için olayın akışını diri tutabilecek bir anlatım kitabın tamamında söz konusu değildir. Kitabın sonlarına doğru daha anlaşılır ve sürükleyici bir şekilde olaylar gelişmeye devam eder.

Şahıslar

Ka: Gerçek adı Kerim Alakuşoğlu'dur. Bu isimden hiç hoşlanmadığı için kendisine isim ve soyisminin ilk harfleri ile seslenilmesini istemiştir. On iki yıl Türkiye'den sürgün edilmiş ve Almanya'da yaşamına devam etmiştir. Hiçbir zaman siyasetle fazla ilgilenmiş biri değildir. Şiire ayrı bir tutku duymaktadır. Aklındaki tek şey şiir denilebilir. Kırk iki yaşında ve bekârdır. Hiç evlenmemiştir. Uzun sayılabilecek bir boyaya sahiptir. Açık bir teni, kumral saçları vardır. Yalnızlıktan hoşlanmaktadır.

“Kahramanımız daha okul yıllarındayken ödev ve sınav kâğıtlarına adını inatla Ka diye yazar, üniversitede yoklama kâğıdını Ka diye imzalar, bu konuda öğretmenleri ve devlet memurlarıyla her seferinde kavga çıkarmayı göze alırdı. Annesine, ailesine, dostlarına kabul ettirdiği bu adla şiir kitaplarını da yayımladığı için Ka adının Türkiye'de ve Almanya'daki Türkler arasında küçük ve esrarlı bir ünü vardı.”¹²

Kendisine verilen ismin hoşnutsuzluğundan dolayı çevredekilerle inatlaşmaktadır. Kendisinin istediği ismi çevresindekilere kabul ettirmiştir. Bunun için her defasında çeşitli mücadelelere girmiştir.

İpek: Güzelliğiyle herkesi kendine hayran bırakmıştır. 17 yaşında edebiyat fakültesinde eğitimine devam etmiştir. Karlıdır. Üniversiteden tanıştığı Muhtar ile evlenir ama Kars'a yerleştikten sonra Lacivert ile de ilişkisi başlamıştır. Çocukları olmadığından ve Muhtar'ın baskıcı yapısından dolayı daha sonra ayrılmışlar. Muhtar, kendisiyle tekrar evlenmek istese de bu teklifi kabul etmemiştir.

“İpek otelde gördüğünden de, üniversite yıllarında gözüktüğünden de daha güzeldi. Güzelliğinin gerçek olması, hafifçe boyanmış dudakları, teninin solgun rengi,

¹²Orhan Pamuk, *Kar*, 8. bs. (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017), 10.

gözlerinin parlaklığı ve insanda hemen bir yakınlık uyandıran içten hali Ka'yı telaşlandırıyor."13

Romanda İpek'in güzelliği yukarıdaki cümleyle ifade edilmiştir. Samimi, etkileyici bir güzelliği vardır.

Kadife: Kişilikli, akıllı ve biraz da başına buyruktur. Üniversiteyi ilk yılında kazanamamıştır. İkinci yıl Kars'ın Eğitim enstitüsünü kazanmıştır. Cesur ve açık sözlüdür. Lacivertle de ilişkisi vardır. Tiyatro oyununda Lacivertin ölmesi üzerine tutuklanır ancak daha sonra serbest bırakılır. Serbest bırakıldıktan sonra Fazıl ile evlenir ve Ömer Can adında çocukları olur.

Turgut Bey: Eski bir komünisttir. Eşinin ölümü üzerine yalnız kalınca kızlarının yanına Kars'a yerleşmiştir. Karpalas Otelinin üç odasında çocukları ile birlikte yaşamaktadır. Çocuklarını önemser, onların isteklerini dikkate alır.

Sunay Zaim: Yakışıklı, dış görünüşüyle güven verici biridir.

"Yıllarca jakoben rolleri oynamış, yakışıklı, heybetli, güven verici Sunay'ın Atatürk'ü canlandırabileceğini Türk seyircisi hemen sezmişti."14

Sunay halk tarafından seçilince bunu fazlasıyla ciddiye almıştır. İki bir televizyonlara, gazetelere çıkıp topluma seslenir. Funda Eser'le evlidir. Evini, günlük hayatını, siyasi görüşlerini ifade ederek Atatürk'e layık olduğunu dile getirir.

Lacivert: Mavi gözlü, kumraldır. Hayretler uyandıracak kadar soluk bembeyaz bir tene ve kemerli bir buruna sahiptir. Kendine güveniyle karşısındakileri etkileyen bir duruşu vardır. Görünüşünde, tavırlarında, bir eli silahlı, taşralı, sakallı, saldırgan şeriatçıya benzeyen bir yan bulunmaz. Fazlasıyla yakışıklı biridir. Dine dayalı bir devlet düzeni kurma peşindedir.

Necip: İri, yeşil gözlü bir delikanlıdır. İmam hatip öğrencisidir. İslamiyet'in savunucularından olan Necip'te bir kuşku bulunmaktadır. Kadife'ye âşıktır. Kars'ta ilk kez yapılacak canlı yayın programında vurularak öldürülür.

Fazıl: En yakın arkadaşı Necip gibi imam hatip öğrencisidir. İslamiyet'i savunan düşüncelere sahiptir ve aynı zamanda içindeki vesveseleri de durduramamaktadır.

¹³Pamuk, *Kar*, 35.

¹⁴Pamuk, *Kar*, 176.

Kadife' ye âşıktır. Lacivet'in ölümü üzerine Kadife'nin tutuklu bulunduğu zamanlarda kendisini ziyaret eder. Kendisinden dört yaş büyük olmasına rağmen Kadifeyle evlenir. Evliliklerinin ilk altı ayında Karpalas otelinde kalmıştır. Otelin resepsiyon bölümünde çalışmıştır.

Muhtar: İpek'in eski eşidir. Ela gözlüdür. Siyasetle uğraşır. Muhafazakâr, otoriter bir yapıya sahiptir. Serdar Bey'in söylemine göre biraz akılsızdır. Sadece şiirle değil yerel güzelliklerle de uğraşır. Yaşanılan askeri ve siyasi sorunlardan kendisi de etkilenmiştir. İstanbul'da parasız, mutsuz, huzursuz yaşamaktansa Kars'a dönmeyi tercih etmiştir. Babasının dükkânını işletmiştir. Kars'taki insanları küçük görür, onları görünce yüzünü buruştururdu. Çocuğu olmadığı için huzursuzdur. Akşamları içer, İpek'le tartışmamak için eve geç gitmektedir. Bir gece yaşanan bir olaydan sonra dine bağlanmıştır.

Dil ve Üslup

Romanın anlatımı akıcı ve anlaşılabilir bir yapıya sahiptir ancak olaylar ve kişiler arasında bir karışıklık söz konusudur. Eserin konusu günlük hayatın karmaşıklıklarını taşır. Yazar çevresinde gözlemlediklerini okuyucuya sunar. Yazar, okuyucuyla zaman zaman bağlantı kurar, kendini romana dahil eder.

Yer yer okuyucu ile sohbet eder gibi bir hava sezilir.

“ Ama sizi kandırmak istemem: Ka'nın eski bir arkadaşım ve Kars'ta başına gelecekleri daha bu hikâyeyi anlatmaya başlamadan biliyorum ben.”¹⁵

Yazarın kendisi de romana dahil olarak okuyucunun karşısına çıkmaktadır. Yazar da romanın içerisinde yer almıştır.

Romanda tasvirler önemli bir yer tutmaktadır. Kişi, zaman ve mekân tasvirleri görülür.

“Kar büyük, göz doyuran tanelerle ağır ağır yağıyordu. Yavaşladığında, doluluğunda ve şehrin neresinden geldiği belli olmayan mavimsi bir ışıktaki iyice belirginleşen beyazlığında insana huzur ve güven veren güçlü bir yan, Ka'yı hayran bırakan bir zarafet vardı.”¹⁶

¹⁵Pamuk, *Kar*, 11.

¹⁶Pamuk, *Kar*, 59.

Karın uyandırmış olduğu izlenimler anlatılmıştır. Karın yağmasına farklı bir açıdan bakmıştır. İnsana huzur ve güven verici güçlü bir yönünün olduğu düşüncesi vardır. Ka, karın yağmasını izlemiş ve bu durumdan oldukça etkilenmiştir.

“Temiz bir oda, düzenli yapılmış iki yatak gördü Ka. Kız kardeşlerin komodin ve masa niyetine kullandığı bir sehpanın üzerindeki krem tüplerini, dudak boyalarını, küçük kolonya, bademyağı ve içki şişelerinden oluşan iddiasız bir koleksiyonu, kitapları fermuarlı bir çantayla içi fırçalar, kalemler, nazar boncukları, kolye ve bileziklerle dolu bir İsviçre çikolatası kutusunu gördü; buz tutmuş camın kenarındaki yatağa oturdu.”¹⁷

Eserin anlatıldığı çevre hakkında ayrıntılara yer verilmiş bir anlatım söz konusudur. Zaman zaman anlatılmak istenenlerle ve olayların geçtiği yerlerle ilgili detaylara yer verilerek okuyucunun gözünde anlatılanlar canlandırılmıştır.

Karşılıklı konuşmalara bolca yer verilmiştir. Atasözleri ve deyimlere yer verilmiştir.

“Kars öğle vaktinde bile olağanüstü kederliydi.”¹⁸

İnsana özgü nitelikler cansız varlıklara yüklenmiştir. Kişileştirme sanatına yer verilmiştir.

“Akşamın ilk karanlığı hayaletler gibi çökerken Fazıl Kadife’ye Lacivert’in güvenli bir yerde saklandığı haberini getirdi.”¹⁹

Benzetmelere yer verilmiştir. Söylenmek istenilenler söz sanatlarıyla güçlendirilmiştir.

Mekân

Romanın konusu Kars çevresinde geçmiştir. Kars’ta yer alan mekânlar derin bir şekilde anlatılmıştır. Romanda devamlı olarak geçen mekânlar arasında Kars’taki Karpalas oteli, Atatürk caddesi, Yeni Hayat Pastanesi, Halitpaşa İşhanı, Refah Partisi il merkezi, Ordu Caddesi, Kâzimbey Caddesi, Tebliğ Kitabevi, Faikbey Caddesi, Yeşilyurt Lokantası, Millet Tiyatrosu, Sosyal Sigortalar Hastanesi yer almıştır.

¹⁷Pamuk, *Kar*, 117.

¹⁸Pamuk, *Kar*, 186.

¹⁹Pamuk, *Kar*, 311.

“Otobüs yola çıktıktan hemen sonra, cam kenarında oturan yolcu ‘belki yeni bir şey görürüm’ diye gözlerini dört açıp Erzurum’un kenar mahallelerini, küçücük ve yoksul bakkal dükkânlarını, fırınlarını, kırık dökük kahvehanelerin içlerini seyrederken kar serpiştirmeye başlamıştı. İstanbul’dan Erzurum’a yol boyunca yağan kardan daha güçlü ve iri taneliydi.”²⁰

Ka’nın Kars’a olan yolculuğunda gözlemleri anlatılmıştır. Yoldan geçerken Erzurum şehrinin görünüşü hakkında bilgi vermiştir. Yol boyunca gözlemlediği mahalleler, kahvehaneler, fırınlar tasvir edilir.

“Osmanlı zamanında çeşit çeşit milletin, mesela bin yıl önce diktikleri kiliselerin bazıları hâlâ bütün haşmetiyle duran Ermenilerin, Moğollardan ve İran ordularından kaçan Acemlerin, Bizans ve Pontus devletinden kalma Rumların, Gürcülerin, Kürtlerin, her tür Çerkez kavminin yaşadığı bir yerdı burası. 1878’de beş yüz yıllık kalenin Rus ordularına teslim olmasından sonra Müslümanların bir kısmı sürülmüş, ama şehrin zenginliği ve karmaşası sürmüştü. Rus döneminde kale yamaçlarındaki Kaleiçi Mahallesi’ndeki paşa konakları, hamamlar ve Osmanlı yapıları gerilerken Kars Çayı’nın güneyindeki düzlükte çarın mimarları birbirlerine paralel beş ana caddeyle onları hiçbir Doğu şehrinde görülmeyecek bir düzenle dimdik kesen sokaklardan oluşan ve hızla zenginleşen yeni bir şehir yapmışlardı.”²¹

Geçmiş dönemlerden bugüne kadar önemli bir konumda olan Kars şehri bin yıllık geçmişiyile farklı kültürlerle ev sahipliği yapmıştır. Farklı insan topluluklarının yaşadığı karmaşık bir mimariye sahip bir şehir olarak yansıtılmıştır. Osmanlı döneminden kalma mimari yapılar eski görkemini yitirirken Ruslara ait mimari eserler yeniliğini korumuştur. Şehir, karmaşıklıklardan devamlı olarak etkilenmiştir. Ön plana çıkan mimari yapılar dönemlere göre farklılık göstermiştir. İnançların, yaşama bakış açılarının tesiriyle istenilen atmosfere bağlı olarak farklı eserler ortaya konulmuştur. Yaşayan toplumun kültürel yapısını ifade edecek yapılar inşa edilmiştir.

“Ka’nın yerleştiği Karpalas Otelі’nin eski sahipleri konusunda ise ben daha sonra çok hikâye dinledim: Çarın Sibiryaya yerine daha hafif bir sürgüne yolladığı Batı

²⁰Pamuk, *Kar*, 9.

²¹Pamuk, *Kar*, 24-25.

hayranı bir üniversite profesörü, sığır ticareti yapan bir Ermeni, Rumlar için yetimler evi... İlk sahibi kim olursa olsun, bu yüz on yıllık bina dönemin diğer Kars yapıları gibi, duvar içlerine yerleştirilen ve dört cephesi aynı anda dört odayı ısıtabilen peç denen sobalar kurularak yapılmıştı. Ama cumhuriyet döneminde Türkler bu Rus sobalarının hiçbirini çalıştıramadığı için evi otele çeviren ilk Türk sahibi, avluya açılan giriş kapısının önüne kocaman pirinç bir soba yerleştirmiş, daha sonra da odalara kalorifer takılmıştı.”²²

Karpalas otelinin nasıl oluştuğu, kimler tarafından inşa edildiği anlatılmıştır. Yapısının inşa edenlerin birikimlerinden izler taşıdığı söylenmiştir. Evin yapılışında kullanılan tekniklerin bütün toplumlarda aynı olmamıştır. Sonrasında ev, otel haline dönüştürülmüştür.

“Sokaklarda kimsecikler yoktu. Soğuk gecelerde hep olduğu gibi Kars terkedilmiş bir şehre benziyordu, kapısını vurduğum evler ya içinde seksen yıldır kimsenin yaşamadığı Ermeni evleriydi, ya da içindekiler kat kat yorganlar altında, kış uykusuna yatmış hayvanlar gibi gizlendikleri deliklerden çıkmıyorlardı.”²³

Kars kimsesiz, sessiz, içine kapanık bir şehir olarak görülmüştür. Kars’ın soğuk gecelerinde insanlar evlerinden çıkamamışlardır. Kars’ın sessizliğiyle karşımızda durmaktadır. Sakin, durgun, yalnız bir şehir görünümündedir.

Mekân olarak Kars’ın her köşesi en ince detaylarına kadar tasvir edilmiştir. Daha çok Ka’nın, Kadifenin, Lacivert’in bulunduğu mekânların anlatımı ön plana çıkmıştır. Kars’ın sokakları detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Ka’nın kalmakta olduğu Karpalas oteli de ayrıntılı bir şekilde verilmiştir. Lacivert ile buluştukları mekânlar da detaylıdır.

Bunun yanında Ka’nın Almanya’da kaldığı pansiyon da ayrıntılı bir şekilde tasvir edilmiştir.

Zaman

Olaylar yaşanırken geçmişe dönüp geçmişte yaşananları hatırlama vardır.

²²Pamuk, *Kar*, 27.

²³Pamuk, *Kar*, 54.

“Otele yerleştikten sonra gittiği Yeşilyurt Lokantası’ndan yeniden gördü onları. Yıpranmış, yorgun, ama hâlâ yakışıklı ve havalı bir erkekle, onun hayat arkadaşı olduğu anlaşılan şişman ama hareketli bir kadın. Ka onları İstanbul’dan, 1970’lerin bol sloganlı siyasal tiyatrolarından hatırlıyordu: Adamın adı Sunay Zaim’di.”²⁴

Kars’ta gördüğü kişilerle ilgili daha önce karşılaştığı zaman ve mekân hakkında bilgi vermiştir. Geçmişte yaşadığı olaya gidilmiştir.

“1960 başının Hayat dergisi cildini karıştırıyor, İran Şahı’na Prenses Süreyya’nın ve eski Başbakan Adnan Menderes’in asılmadan önce çekilmiş son fotoğraflarına bakıyordu.”²⁵

Paragraftan geçmişte yaşanan veya hatırlanan bir an görülür. Bu da kahramanların içinde bulunduğu zamanın 1960’lardan ilerde olduğunu göstermektedir. Roman geçmiş zamanda meydana gelmiş olayları anlatmıştır.

“Hepsi karşıdaki pis duvara sıkışıp yaslanmış, askerlik yapmadıkları için acemice esas duruşa geçmiş, daha önceden tehditle öğretildiği gibi gözlerini de kapamışlardı. ‘İhtilal’ olalı henüz on bir saat geçmesine rağmen hepsinin saçları sıfır numara kesilmişti ve hepsinin yüzü gözü dayaktan şiş içindeydi. İçerisi koridordan daha aydınlıktı, ama hepsinin birbirine benzetti Ka. Sersemlemişti: Bir acıma, korku ve utanç kapladı içini. Necip’i onlar arasında göremediği için sevindi.”²⁶

Romanda ihtilalin yapıldığı zaman konu edilmiştir. Bu dönemde yaşananlar anlatılmıştır. Romanda toplumun içinde bulunduğu bu sıkıntılı süreç işlenmiştir.

“1980’deki askerî darbe bütün bu siyasal sol tiyatroyu yasakladı ve devlet yüzüncü doğum yıldönümü dolayısıyla televizyonda gösterilecek büyük bir Atatürk filmi çekmeye karar verdi.”²⁷

1980 askeri darbesinin yarattığı etki devam etmektedir. Darbenin etkisiyle belirli bir görüş içeren tiyatrunun yasaklandığı bir dönem mevcuttur. Mustafa Kemal Atatürk’ün yüzüncü doğum yıldönümü 1981 yılına denk gelir. Bu tarih romanda yer alan zaman içerisindedir.

²⁴Pamuk, *Kar*, 12.

²⁵Pamuk, *Kar*, 199.

²⁶Pamuk, *Kar*, 167.

²⁷Pamuk, *Kar*, 176.

Faili meçhul cinayetlerin yapıldığı zamanlardan izler bulunmaktadır. Romanda bu olayların yaşandığı tarihlere de yer verilmiştir..

“Askeri kamyon, Ka’yı, ihtiyar bir iğde ağacının karın ağırlığıyla esnemiş dalları altındaki eski ve sevimli bir kâgir binanın önünde bıraktı. İçeride Ka’nın MİT görevlisi olduklarını doğru olarak sezdiği iki kibar adam, ellerindeki Gazo sargı bezi rulosuyla Ka’nın göğsüne 1990’lı yıllara göre ilkel sayılacak bir ses kayıt aracı sardılar ve çalışma düğmesini gösterdiler.”²⁸

1990’larda yaşanılmış olaylara anlatılmıştır. Olayın geçtiği zamanlardan biri de 90’lı yıllardır. Bu dönemden geriye gidilerek eskiden yaşanmış olaylara verilmiştir.

“Bütün gün İstanbul televizyonlarında bu konular konuşuluyor da ne oluyor? Ne kızlar başörtülerini çıkarıyor, ne de devlet onları o haliyle derslere alıyor.”

Başörtü meselesinin gündemde olduğu dönemler anlatılmıştır. Türkiye’de başörtü probleminin yoğun olarak yaşandığı 1990’lardan bahsedilmiştir. Romanda geçen zaman ifadelerinden yola çıkılarak daha çok 1990 dönemleri anlatılmaktadır.

²⁸Pamuk, *Kar*, 292.

1.3 ADALET AĞAOĞLU

1.3.1 Hayatı

13 Ekim 1929 yılında Ankara’da dünyaya gelmiştir. Babası kumaş tüccarıdır. Annesi Makedonya asıllıdır. Dört çocuklu ailenin tek kızıdır. 10 yaşındayken Ankara’ya taşınmışlardır. Babası burada Orhan veli, Fahir Aksoy, Ahmet Sevengil gibi isimlerin yaşadığı bir semtte ev almıştır.

İlköğrenimini Nallıhan’da tamamlamıştır. Ortaöğrenimini 1946’da Ankara Kız Lisesi’nde tamamladı. 1950’de Ankara Üniversitesi Fransız Dili ve Edebiyatı bölümünü bitirmiştir. Ankara Radyosu’na girmek için yapılan sınavı kazanmıştır. 1951 ve 1971 yılları arasında TRT’de çeşitli görevlerde bulunmuştur. TRT Radyo Dairesi Başkanlığı’ndan, kurumun özerkliğine el konulması sebebiyle ayrılmıştır.

Yazmaya 1946 yılında Ulus gazetesinde yayınlanan tiyatro eleştirileri ile girişmiştir. Sevim Uzgören’le beraber yazdıkları ‘Bir Oyun Yazalım’ isimli oyun 1953 yılında Ankara Küçük Tiyatro’da sahnelenmiştir. İlk romanının yayınlanmasına kadar yalnızca tiyatro ile ilgilenmiştir. 1973’ten sonra öykü ve roman çalışmalarına yoğunlaşmıştır. Eserlerinde toplum yaşamının birey üzerinde yarattığı etkiyi işlemiştir. Toplumun insana aktardıklarının bireyde yarattığı çatışma anlatılmıştır.

Sahne ve radyo oyunları, roman, öykü, anı, deneme türünde pek çok eser vermiştir. Yazdıklarıyla birçok ödüle layık görülmüştür.

1.3.2 Eserleri

Roman

Ölmeye Yatmak (1973)

Fikrimin İnce Gülü (1976)

Bir Düğün Gecesi (1979)

Yazsonu (1980)

Üç Beş Kişi (1984)

Hayır (1987)

Ruh Üşümesi (1991)

Romantik Bir Viyana Yazı (1993)

Dert Dinleme Uzmanı (2014)

Öykü

Yüksek Gerilim (1974)

Sessizliğin İlk Sesi (1978)

Hadi Gidelim (1982)

Hayatı Savunma Biçimleri (1997)

Tiyatro

Evcilik Oyunu (1964)

Çatıdaki Çatlak (1965)

Tombala (1967)

Sınırlarda (1970)

Üç Oyun: Bir Kahramanın Ölümü, Çıkış, Kozalar (1973)

Kendini Yazan Şarkı (1976)

Çok Uzak-Fazla Yakın (1991)

Duvar Öyküsü (1992)

Fikrimin İnce Gülü (1996)

Çağımızın Tellalı (2011)

Anı

Göç Temizliği (1985)

Gece Hayatım (Rüya Anlatısı, 1991)

Deneme

Güner Sümer Toplu Eserleri (1983)

Adalet Ağaoğlu Seçmeler (1993)

Karşılaşmalar (1993)

Geçerken (1996)

Başka Karşılaşmalar (1996)

Öyle Kargaşada Böyle Karşılaşmalar (2002)

Yeni Karşılaşmalar (2011)

Günce (Günlük)

Damla Damla Günler (2004)

Damla Damla Günler I-II-III (2007)

Mektup

Mektuplaşmalar (Mehmet Baydur ile birlikte) (2005)

Antoloji

Seçmeler (Kendi Seçtikleri) Ekim 1993

1.3.3 Ölmeye Yatmak Romanı

Özet

Roman, Profesör olan Aysel'in bir otele gidip ölmeye yatması üzerine başlar. Aysel, eşi Ömer'i bir gün öğrencisi Engin ile aldatır. Eşine bu durumu söylemek ister ancak söyleyemez. Bu durumun kendisinde yarattığı psikolojik etki anlatılır. Olaylar anlatılırken geriye dönüşler olur. Aysel'in geçmişe dönük hatıralarına gidilir. O dönemde hissettikleri, yaşadıkları ifade edilir.

Aysel, küçük yaşlardan beri hırslı, azimli bir kızdır. İçinde bulunduğu köy ortamında okuma alışkanlığı yoktur. Aysel ise devamlı okumayı, kendini iyi bir şekilde yetiştirmeyi hayal etmektedir. Bunun için de elinden geleni yapar. Cumhuriyetçi öğretmeni Dünder Bey sayesinde kaymakamın da araya girmesi ile Ankara'ya halasının yanına gider. Abisi ile beraber burada öğrenimine devam eder. Aysel okulu bitirir ve üniversite imtihanına girer. Bu sıralarda köyden bir akrabaları Aysel'i oğluna ister. Aysel'in babasına bir mektup yazarak niyetlerini dile getirirler.

Çocuğun işi için yazın Bursa'ya gitmesi gerekir. Aysel ve ailesi de Bursa'ya tatile gideceklerdir. Bu zamanı denkleştirip orada görüşmeyi düşünürler. Bu durum üzerine Aysel, arkadaşı Ali ile buluşur. Ali'ye çocuğa götürmek üzere bir mektup vermek ister. Ali ise radyoda bir işe girdiğinden köye gidemeyeceğini söyler. Aysel de mektubu göndermekten vazgeçer. Bursa'ya gittikleri ilk gün babasına bir mektup gelir. Mektupta kızlarının Ali ile adlarının çıktığından dolayı istenilmediğini söylerler.

Babası ve annesi bu durum üzerine kızın üzerine gelirler. Aysel'in vücudunda böyle bir durumun olduğunu gösteren bir iz ararlar. Aysel'e kötü kötü sözler derler. Sabah babası iş için erkenden ayrılır. Aysel de bu sırada otelden ayrılır. Cezaevinde yatan Nazım Hikmet'i görmeye gider. Cezaevi müdürü Aysel'i, Nazım Hikmet'i görmeden, gönderir. Babası adı çıktığı için artık kimsenin onunla evlenmeyeceğini söyler ve okumasına izin verir. Aysel üniversitede okurken asistan olan Ömer'le tanışır ve evlenirler.

Bu çerçeve etrafında toplumun içinde bulunduğu durum anlatılır. Atatürk dönemi aydınları ve orta kesim insanı arasındaki farklılıklar ifade edilir. Romanda toplumun orta ve alt kesimindeki insanların geride kalmış olması yüksek kesim insanının rahat ve batılı olması geçen konular arasındadır. Toplumun üst kesiminin Atatürk ilkeleri çerçevesinde halkı değiştirmeye çalışması görülür. Topluma kazandırılmak istenilen çağdaş batı seviyesine ulaşabilmektir. Toplumun ihtilaller sonucunda ekonomik olarak kısıtlanması romanda görülür. Yeme içme sıkıntıları yaşanmıştır.

Eserde aynı zamanda İkinci Dünya Savaşı döneminde yaşananlar da görülmektedir. Almanya'nın ülkelere karşı saldırgan tutumları, İtalya'nın içinde bulunduğu çatışmalar anlatılmaktadır. Amerika'nın savaşa dâhil olması ile savaşı Almanların kaybetmesi anlatılır. ABD'nin Japonya'ya saldırması, Hiroşima ve Nagazaki'ye nükleer bomba saldırısında bulunması ifade edilmiştir.

Şahıslar

Aysel: Sarıya yakın, kumral saçları beline kadar dökülür. Ankara'nın bir köyünde ilkokulu okumuştur. Lise için Ankara'ya gitmek zorunda kalmıştır. Ailesi ne kadar Aysel'i okula göndermeme fikrinde olsa da Dünder öğretmeninin çabaları sonunda Aysel okumaya devam etmiştir. Lise bittikten sonra ailesi kendisini üniversiteye

göndermeyip evlendirmek ister. Çeşitli problemlerden sonra ailesi Aysel'in artık evlenemeyeceğini, kimsenin onu istemeyeceğini düşünerek okumasına müsaade eder.

Toplumsal olarak geri kalmış bir ailede yetişmiştir. Ailesinin sahip olduğu düşünceler doğrultusunda hayatına devam etmek zorunda kalmıştır. Toplumun kölesi olduğu, gelenek ve törelere bağlı bir ailenin yanı sıra Aysel, çağdaş, özgür, eşitlik gibi fikirleri önemsemektedir.

Aysel'in okul müsamerelerinden birinde yaşananlar şöyledir:

“ - Babam anneme kızdı da, Başöğretmenim... Ben de geç kalıyordum. Annem de ağlıyordu sonra...”²⁹

Aysel'in düzenlenen mezuniyet müsamesine katılımı sıkıntılı bir şekilde olmuştur. Ailesi ile gitmesi gerekirken ailesiyle olan sorunlarını düşünmekten aklını kemirmektedir.

Aysel toplum ve psikolojik çatışmalar arasına sıkışmış bir bireyin tasviridir. Kendisinin var oluş amacını sorgulamaktadır. Bunu yaparken aynı zamanda toplumun yerleştirmek istediği görüşlerin buhranı içerisinde. Kendi bunalımının yanı sıra toplumun çalkantılı, ters yapısı ile de baş etmektedir. Aysel topluma içten de olsa başkaldırmış bir birey olarak karşımıza çıkmaktadır.

Aydın: Babası kaymakamdır. Herkese karışan fakat derslerine düzenli olarak çalışan, çalışkan bir öğrencidir. Aysel ile ilgilenmektedir. Aynı zamanda Aysel'i içten içe eleştirmektedir. Onun köylü, cahil olduğundan yakınmaktadır. İlkokul zamanlarında da Aysel'le karışır ve her davranışını öğretmene şikâyet eder.

“Öğretmen Dünder'ın içini öfke bürüdü. Aysel'den çok, Kaymakamın oğluna kızıyordu: Bu oğlan da ikide bir, birini gammazlar. Pis şımarık. Bıktım bu kendini beğenmiş meretten. Ama neme gerek, her şeyi yine tastamam işte.”³⁰

Dünder öğretmenin deyimiyle Aydın herkesi şikâyet eden, herkese karışan bir çocuktur. Ailesinin saygınlığından dolayı kendisine pek karışmamaktadır. Ailesinin durumu diğer çocuklara kıyasla çok iyidir. Çocuklarına önem veren, onlar için

²⁹ Adalet Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak*, 8. bs. (İstanbul: Everest Yayınları, 2014), 13.

³⁰ Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak*, 11-12.

çalalayan bir aileye sahiptir. Bu durum da Aydın'ı diğler çocuklardan daha şanslı bir konuma taşımaktadır. Her istediğı yapılan, kendisine önem verilen, bütün ihtiyaçları yerine getirilen biri olarak oldukça şımarıktır.

Ali: Ailesinin durumu iyi değildir. Köyde yaşayan annesi tarafından okutulmak istenmez. Annesi Ali'nin de kendisiyle beraber tarlada, işte çalışmasını ister.

Ailesi tarafından okuldan alınır. Dünder öğretmen bir gün annesine rastlayınca okul konusunu açar. Bu mevzu ailenin tepkisine yol açar. Kimse Ali'nin okula devam etmesini istemez. Ali çok büyük sıkıntılarla Ankara'da okumaya devam eder. Mezun olmasının ardından bir süre işsiz kalır. Daha sonra radyoda işe başlar.

Fitnat Hanım: Aysel'in annesidir. Eğitim görmemiş bir ev kadınıdır. Eşine ve çocuklarına bağlıdır. Eşi ve çocukları arasında köprü görevini görür. Sürekli bir araba bulma çabasıındadır. Oğluna ayrı bir yakınlık duyar. Çocukları arasında en kıymetlisi İlhan'dır. Okumamış, geleneklerine bağlı biridir. Toplumun çizdiği yoldan devam eder.

“Önüne bir de bebek bezleri oyulgamak işi çıkınca Aysel, ‘Kendin yap!’ deyip fırlatıverdi bezleri. Annesi önce şaşırdı. Sonra artık kızının yaşının erdiğini, onu iyi bir baskıya almak gerektiğini düşündü.

Yarın senin de çocukların olacak. Kim diyecek bezlerini? Eller mi? diye çıkıştı.

Herkes evleniyor. Herkesin çocuğı oluyor ve herkes, ‘Evlenmez olaydım!.. diye ağlıyor. Semiha da işte...

Evlenmeyeceğim ben! Çocuklarım da olmayacak!..

Vurdu holün kapısını, çıktı.

Fitnat Hanım kapıya bakakaldı. İlk aklına gelen, kızını Salim Efendi'ye söyleyip, Bunun gözü açıldı artık, alsak mı eve? diye sormak oldu. Ama yine aynı anda, kızının ne sinsi bir çetin ceviz olduğunu düşündü. Ondaki inat insanı öldürür. Boşuna babasına duyurup da İlhan'dan gelen dirliksizliğe bir yenisini eklemek istemedi. Ben usul usul kendim başa çıkarım onunla, alırım zapta rapta. Hep babasına karşı korudum. O da çıktı oturdu tepeme hınzır! diye geçirdi içinden.”³¹

³¹Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak*, 210-211.

Fitnat Hanım'ın bir anne olarak kızı için beslediği öfke dolu sözleri anlatılır. Çocuğu kendisi getirir işi kızına yüklemeye çalışır. Kafasına vurup Aysel'in yapmasını bekler. Aysel'in verdiği tepki karşısında çeşitli düşüncelere kapılır. En iyi yolla bu sorunu çözmek ister. Aysel'i evden uzaklaştırıp kendisinin de rahat edeceği bir yol bulmaya çalışır. Kızı için kendisine göre çözüm arayışında olan bir annedir.

Salim Efendi: Aysel'in babasıdır. Ticaretle uğraşır. Köyde yaşamını devam ettirdiği sırada gerçekleşen bir olaydan sonra Ankara'ya yerleşme kararı alır. Küçük bir dükkânı vardır. Toplum için yaşayan biridir. Toplumun kabul ettiğini benimsemektedir. Kızının isteklerine önem vermemektedir. Bireyi toplum karşısında yok sayan bir kişiliğe sahiptir. Mücadele döneminde İsmet Paşa'yı Ankara'ya götüren jandarmalar arasındadır. Bunların yanında siyasi ve politik işlere karşı herhangi bir sempatisi yoktur. Ailesini de bu tür işlerden uzak tutmak ister. Oğluna defalarca uzak durması gerektiğini söylemesine rağmen oğlu, kendisini dinlemez.

Salim Efendi her zaman asık suratlıdır. Güldüğünü gören olmamıştır.

Dündar Bey: Aysel'in öğretmenidir. Fiziki olarak kemikli bir yüze sahiptir. İdealist, Atatürk ilke ve inkılaplarını uygulamaya çalışan biridir. Atatürk'ün çizdiği yolda ilerlemeyi vazife edinmiştir. Toplumun kalkınması, gelişmesi için öğrencilerinin aileleri ile görüşüp aileleri çocukları okula gönderme konusunda ikna eder. Aileler Dündar öğretmen sayesinde zorla veya güzellikle çocuklarını okula gönderirler. Dündar öğretmeni bu davranışlarından dolayı sevmeyen aileler vardır. Ali ve Aysel'in ailesi bunlar arasındadır.

“Dündar öğretmen, Salim Efendi'nin küçük, karanlık, daracık ön camı üstünde salkım salkım gaz fenerlerinin, urganların, yemeni ve at boncuklarının asılı durduğu dükkânından içeri girdi. Yüz para verip bir avuç leblebiyle kuru üzüm aldı. Cebine koydu. Aysel'in babası, önce öğretmenin parasını almak istemedi: Dükkâna kadar gelip hal hatır soruyor madem, misafirimdir, dedi içinden. Sonra aklını toplayıp, kızı Ankaralara göndermek kimin başının altından çıktı? Bunun. Eee, kıza da ayrı para gidecek versin züppe!.. diye düşündü. Yüz parayı eski bir bisküvi kutusunun kapağındaki bozuklukların içine attı.”³²

³²Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak*, 54.

Dündar Bey’e karşı köyde yaşayan insanlarda biriken bir öfke vardır. Kızını okula birilerinin baskısı sonucunda göndermenin hırsını taşımaktadır. Kızların önemsenip okula gönderilmek istenmesi kötü bir durum olarak yorumlanır. Kızlar ailenin olmadığı bir yerde tek başlarına yaşamamalıdır. Kızların okumasını isteyen Dündar Bey ise suçlu bulunur.

Sevil: Babası savcıdır. Şişman bir yapıya sahiptir. Keman çalar. Aysel’in sınıf arkadaşısıdır. Kendini beğenmiş biridir. Bütün ilginin kendisinde olmasını ister. Yaptığı hatalar görmezden gelinir. Rahat, Avrupa tarzı yaşama ayak uydurmaya çalışan bir ailede yetişmiştir. Yengesinin Alman olmasından dolayı övünür. Bütün giyim kuşamı yurt dışından getirilir. Böyle bir ortamda büyüyen Sevil annesini küçük görür.

“Ayy!.. annesi gibi bulaşıkçı başı olacak değil ya?.. Toz alır hep. Durmadan halıları silkeler. Durmadan soğan kavurur ve taşlı avluya çamaşır asar.

- Bil bakalım Gary Cooper kim? Diye sorar Sevil. Annesi,
- Şu iskeledeki saraylıya taktığınız ad mı? diye sorar. Sevil hem gülmekten kırıılır, hem kendi gözünde kendisi büyür.
- Bil bakalım Barbara Stanwyck kim? Durur annesi. Omuz silker.
- *Cihan Hakimi’nde* oynayan artist, akıllı!.. Annesi,
- Nerden biliyormuşsun sen? Demeye görsün; Sevil hemen bir omzunu kırar, burnunu kaldırır, sana anlatmak boş, der gibilerden yürür çıkar sokağa. Ardında biraz ürkek, biraz saygılı, biraz da hüznü bir kadın bıraktığını bilir.”³³

Annesinin kendisi kadar bilgili olmadığını düşünmektedir. Bunu annesine birkaç soru sorarak test eder. Kendisinin daha bilgili, zeki, üstün olduğunu düşünür. Bu şekilde kendisini tatmin etmeye çalışır. Annesiyle aralarında bilgi, kültür farkı olduğunu düşünür. Annesini hor gören saygısız bir tutum içerisinde.

Doktor: İkiyüzlü ve yalancıdır. Kendini olduğundan farkı göstermek telaşındadır.

³³ Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak*, 134.

“Bekârdır. Sarı saçlarını parlatarak her yere geç gelmeyi, kendisini henüz bir hastadan dönüyor göstermeyi ve böylece herkesten daha ülkücü olduğunu belirtmeyi sever.”³⁴

Görevinde olmadığı zamanlarda işten yeni çıkabilmiş imajını vermeye çalışır. Müsamerenin olduğu gün bile zamanını ayamamış ve geç kalmıştır. Aklında her zaman bin türlü düşünce belirir.

Engin: Çocukluğu zor şartlarda geçmiştir. Kaymakam, babasını ikna ederek Engin’i şehirli, maddi olanakları iyi olan bir aileye vermek ister. Kaymakam şehrin önde gelen zenginlerine mektup yazar ve olumlu cevap alır. Bir gece ansızın annesi kendisiyle birlikte Kaymakamın evine gelir. Oğlunun kendisinden ayrı yaşayamayacağını söyler. Başından böyle farklı bir olay geçmiştir.

Aysel’in de eşini aldatıp birlikte olduğu öğrencisidir. Aysel’in deyişiyle ‘kumral Gorki bıyıklı’ dır.

Okul zamanlarında da geçimini sağlamak için farklı işlerde çalışmıştır.

İlhan: Aysel’in abisidir. Kendi bildiğinden şaşmayan bir yapıya sahiptir. Her şeyin onun istediği şekilde olmasını ister. Başına buyruk, düşüncesiz, bencil biridir.

“Ana-kız arasındaki yeni çekişme sessiz sürüp giderken İlhan, evin içinde bağırıp çağırıyordu. Annesinin giydiğine, kız kardeşinin yürüyüşüne karışıyordu. Fethi abisiyle milliyetçi bir şair kendisinden çok memnundular. İlhan’ı pek seviyorlardı. İlhan da onların gözüne girebilmek için çırpınıyordu. Babasının kendisini derste bildiği saatlerde Fethi abisinin düzenlediği toplantılara gidiyordu. Türk’ü kurtarmak için yeni yollar öğreniyor, bunları Hukuk’taki sınıf arkadaşlarına da, kendince çaktırmadan, öğretmeye çalışıyordu. Fethi Abisi liselileri de boş bırakmamak gerektiğini söylüyordu. İlhan da eski okuluna, Gazi Lisesi’ne yöneliyor, orada tanıdığı daha küçük çocuklarla neredeyse bir çete kurmanın planlarını yapıyordu. Bu tasarılarını Fethi Abisine ve milliyetçi şaire anlatıyordu. Ötekiler, onu ilgiyle dinliyorlardı. İlhan, adam yerine konulmaktan gurur duyuyordu. Böyle böyle, *Bozkurt*, *Kızılelma*’nın bir iki sayısına da atak, heyecanlı şiirler yazdı. Evde babasının olmadığı saatlerde bu şiirleri büyük gümbürtülerle okudu. Hartı hurtu o

³⁴Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak*, 14.

denli arttı ki, Aysel bir akşamüstü artık bu gürültücü abiye dayanamadı, eline alıp evin içinde öttüre öttüre dolaştırdığı zurnanın sesinden şişmiş kafasını tarih kitabının üstünden kaldırıp, ‘Abi ne olur sustur şunu artık!..’ diyecek oldu.”³⁵

İlhan milliyetçi bir çizgide ilerleyen, çağdaşlaşma adına bir şeyler yaptığını düşünen biridir. Yaptıklarıyla düşündükleri birbiriyle uyuşmamaktadır. Kız-erkek arasında ayırım olduğunu düşünmektedir. Kendisi erkek olduğundan ayrıcalıklara sahip olduğunu zanneder. Ailenin tüm söylemlerine rağmen başına iş alır. Kimseyi dinlemeyen, hırçın bir yapıya sahiptir.

Dil ve Üslup

Yazarın eserinin konusunu genel olarak toplumsal olaylar oluşturmaktadır. Toplumu eleştiren bir anlatım söz konusudur. Toplumda kuşaklar arasında çatışmalar gözlenmektedir. Ekonomik durumun yarattığı farklılıklardan dolayı birbirinden ayrılan toplumun düşünce yapısında da farklılıklar mevcuttur.

“Benim için hayat bitti. Keşke benim yaşıma da senin gibi biraz küçük olsaydı. Bilirsin çabuk da serpildim. Beni şimdi eve kapattılar artık.”³⁶

Semiha, Aysel’e derdini anlatmaktadır. Mektupta yazılanlardan kızın büyümesinden dolayı her şeyin elinden alınması görülmektedir. Bütün hayatı başkalarının kararları doğrultusunda şekillenmektedir. Aysel’e bir imrenme söz konusudur. Aysel gibi o da okumayı istemektedir ama ailesi onu evlendirme telaşındadır. Mektupla birey yaşadığı duyguları ifade eder.

“İnşallah babamın başına gelen bir yanlışlıktır. Ah, ben o züppe Aydın’ı bir görsem, babası için söyleyeceklerimi biliyorum ya, neyse... Çok şükür onunki gibi kılıbık bir babam yok. Evet, Ölmez Atamız, kadınımla erkeğimizin eşit olmasını istemiş; o zaman Kaymakam Bey’in de evinde hanımı kadar söz sahibi olması lazım gelmez mi peki?.. vb....”³⁷

Aysel’in, Aydın’ın ailesi için düşündüklerini ironi bir şekilde ifade etmiştir. Atatürk’ün kadınların hayatta erkeklerle eşit haklara sahip olması gerektiği yönündeki ifadesini Aydın’ın babasının annesinin gölgesinde kalmasıyla bağdaştırır.

³⁵ Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak*, s.212.

³⁶ Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak*, 63.

³⁷ Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak*, 98.

Toplunun gelenekselleşmiş bazı fikirleri komik bir anlatımla eleştirilir. Çevresindeki engelleri aşabilmiş, kendisi olabilmeyi başarmış bir bireyin yaşadığı sıkıntılar farklı şekillerde ifade edilir. Betimleyici ve öyküleyici anlatım eserde yer almaktadır.

“Babası eve dönmeden çocuklar dağılıyorlar. Annesi oraya buraya saçılmış bozkurtlu dergileri topluyor. Abisi kaval çalıyor. Derken pencerelerin siyah perdeleri çekiliyor. Sobanın kömürü yenileniyor. Buz tutmuş bir tenekeden biber turşusu çıkarılıyor. Akşam sofrası kuruluyor.”³⁸

Romanda yer alan olaylar sırasıyla anlatılır. Bir günün içerisinde yaşananlar anlatılırken canlı bir tasvire başvurulur. İnsan zihnini canlı tutan bir olay akışı vardır.

Aysel’in kendisini ifade etmesine rastlanmaktadır.

“Fakat Melahat Öğretmen niye beni seçti bilmiyorum. Bizim sınıfta dolu memur kızı var hâlbuki. Duyduğuma göre, piyesteki kız, bir köylü kızı olacaktı. Başta öğretmenlerim olduğu halde, okulda beni hala köylü görmelerine elbette üzülüyorum. Herkesin önlükleri dizinin üstünde, benimki dizimin altında. Herkesin saçları kısa, benimki hala bildiğin gibi iki örgü. Eh, beni köylü görmelerinde, bir yanda da haksız değiller doğrusu. Fakat neden?”³⁹

Aysel kendisini anlamlandırmaya çalışır. Kendisini tanımlar. Nasıl görüldüğünü belirtir. Kendisinin diğer kızlardan geri olduğunu düşünür. Bu rolün de kendisiyle bağdaştığını söyler. Aysel aile durumundan dolayı kendisine verilen bir rolün olduğunu düşünmektedir. İç monolog vardır. Düşündüklerini, hissettiklerini, üzüntüsünü sorular sorarak ve bu soruları yine kendisi cevap vererek yanıtlamıştır. Ailesinin kendisine uyguladığı baskıyı kendi varlığıyla irdelemeye çalışmıştır.

Eserde karşılıklı konuşmalara yer verilmiştir.

Günlüklerden ve mektuplardan yararlanılmıştır. Yaşanılan olaylar geçmişe dönülerek aktarılmıştır.

“Nurten’den mektup aldım. Babamın mektubunun içine koymuş. Okurken hem güldüm, hem gözlerim sulandı. Eğri büğrü yazmış. Mektup kâğıdını da kuş ve çiçek resimleriyle süslemiş. Çiçekler fena değil. Fakat kuşlar, ördekle tayyare arası bir şey.

³⁸ Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak*, 107.

³⁹ Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak*, 98.

‘Buraya gelsene’ diye yazıyor. Fakat N harfini ters yazmış. Ben onun yaşındayken bu yanlışları yapmazmışım. Yine de Nurten’in mektubu çok hoşuma gitti.”⁴⁰

Aydın, kardeşinin kendisine yazdığı mektubu okumuştur. Mektubun kendisinde uyandırdığı izlenimleri anlatmaktadır. Hem sevinç duymakta hem de kardeşi ile kendisini kıyaslamaktadır. Kendisini daha çalışkan, başarılı görmektedir. Kardeşinin yaşlarında olduğunda gayet iyi yazabilme becerisine sahip olduğunu dile getirmiştir.

“Okulda Cumhuriyet Bayramı’na hazırlanıyoruz. Ben trampet çalacağım. Çok heyecanlanıyorum.”⁴¹

Aydın’ın tuttuğu günlüklerden neler hissettiğini anlayabilmekteyiz. Yaşadıklarını kendi ifadesiyle en iyi ve tek dostu olan defterine yazmaktadır.

Benzetmelere ve ikilemelere yer verilmiştir.

“Yükleri sünnet düğünlerinin bandosundaki davul gibi güm güm vurarak.”⁴²

“Bir solucan gibi kıvrıla kıvrıla giden treni el kol çırparak selamlamaktadır.”⁴³

Anlatımı zengin kılmak için söz sanatlarından yararlanılmıştır.

Mekân

Mekân açısından ilk olarak Aysel’in ölmeye yattığı otel karşımıza çıkar.

“Asansörle tam on altı kat çıktık. On altıncı katta indik. Bana odayı gösterecek oğlanın peşinden yürüyordum. Kısa bir koridor geçti. Bir odanın önünde durdu. Ben de durdum. Kapıyı açtı, içeri girdik.

Perdeler sıkı sıkıya kapalı. Çocuk perdeleri açıp dışarısını göstermek istedi. Engel oldum. Lambaları yaktı. Bir şey isteyip istemediğimi sordu. İstemediğimi söyledim. Bahşişini verdim; gitti.”⁴⁴

On altıncı katta bir otel odasında kendisiyle baş başa kalmak isteyen bir kadının içinde bulunduğu durum tasvir edilir. Bu otel odası karanlık, hüznü, kasvetli bir

⁴⁰ Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak*, 46.

⁴¹ Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak*, 46.

⁴² Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak*, 17.

⁴³ Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak*, 335.

⁴⁴ Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak*, 7.

şekildedir. Ölümü bu denli hissetmek isteyen bir beden ölmeyi böyle bir yerde beklemektedir.

Küçükcesat, Dedeman Sineması, Ankara Taşhan, Ankara Gençlik Parkı, Ankara Palas, Karpiç Şehir Lokantası, Ulus olayların geliştiği yerler arasındadır.

“Halam Fenerbahçe’de, dedemden kalan köşkte oturuyor. Ev biraz eskidir. Fakat bahçesi çok güzeldir.”⁴⁵

Aydın, Galatasaray Lisesi’ne başladığı zamanlarda halasında kalmaktadır. Kaldığı evin nasıl bir yer olduğunu günlüklerinde anlatır. Tek dostu olan günlükte yaşadıklarını ve duygularını dile getirir.

“Sıhhiye’de, tren üstgeçidinin altında; Mamak’tan, Kayaş’tan gelip Yenışehir, Kızılay, Kavaklı, Çankaya, bir de Bahçelievler ve Yeşiltepe’ye doğru akan kalabalığın arasında durdum. Simitçiler en doğru yerde ve en doğru saatte simitlerini satıyorlardı.”⁴⁶

Aysel’in sabah saatlerinde geçtiği yerler anlatılır. Geldiği yerde karşılaştığı manzara hakkında bilgi vermiştir. Gördüklerinin kendisinde uyandırdığı izlenimleri aktarır. Aysel’in söylediklerinden geçtiği yerler hakkında bilgi sahibi olunur.

“Şakir Ağa, Ali’yi Hergele Meydanı’ndaki otele yamak olarak almayı kabul etti.”⁴⁷

Ali’nin okula başlaması için kendisine şehirde ayarlanan yerdir. Ali buranın temizliğini yapmaktadır. Erkek Sanat Okulu’ndan döndüğünde veya okula gitmediği zamanlarda vaktini geçirdiği yerdir.

Eniştesinin Aysel’leri götürdüğü Cebeci’deki açık hava sineması da anlatılan mekânlar arasındadır.

“Atatürk Bulvarı bir zamanlar Ulus Meydanı’ndan kalkar, Çankaya’ya dayanırdı. Şimdi baksak, Çankaya’dan kalkıp Ulus Meydanı’na saplanmış gibidir. Renkli reklam dörtgenleri, çeşitli yanardönerler, kente tepeden bakan güzel perdeli ve güzel balkonlu, balkonlarında mevsim çiçekleri açan ve kışları henüz yoğun kömür isinin

⁴⁵ Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak*, 41.

⁴⁶ Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak*, 52.

⁴⁷ Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak*, 61.

dışında kalan, dört iklim ve bin bir beğenin şekillendirdiği yapıların orta yerindeki bu flaster, bir türlü kapanamayan yara durumundaki Kızılay Meydanı'nı örter”⁴⁸

Ankara'nın geçen semtler hakkında bilgi verilir.

“Eski, ahşap otelin sobası sönmüştür. Su kapları boşalmıştır. Çeşmeler buz tutmuştur. Helaları yıkamak gerek. Ali, bir sabahları okula gitmeden, bir de akşamları, okul dönüşü yıkıyor helaları. Sekiz oda ile sofaya onmuş altı yatağa iki hela. Biri alt katta, öteki üst katta. Su bol değil. Çok çok dökülemiyor; dökse de, otelin pis suları, alttaki bir çukura akıyor. O yüzden otel hep hela kokuyor.”⁴⁹

Ali'nin okula gidebilmek için katlanmak zorunda kaldığı otel hakkında bilgi verilir. Otel eski, yıkık dökük bir haldedir. Ali de bu otelde uyuyacak yer bulmuştur. Okula gidebilmesi için bu işi yapması gerekir. Kendisinin eline geçen tek fırsat budur.

Gazi Lisesi, Paris de eserde yer alan mekânlar arasındadır.

Zaman

Hatay'ın bağımsızlığına kavuştuğu dönem eserde geçen zamanlar arasındadır. 1930 ve 1940 yılların arasında yer alan olaylara değinilmiştir.

“Hatay hür olmuştur. Hatay Millet Meclisi ertesi gün toplanacaktır.

Başvekil Celal Bayar'ın, yanında Milli Müdafaa Vekili Kâzım Özalp ve İstanbul Komutanı Halis Bıyıktay olduğu halde 30 Ağustos geçit resminde fotoğrafı çekilmiştir. Daha sonra Adliye Reisi Şükrü Saraçoğlu, Hariciye Reisi Tevfik Rüştü Aras, Maliye Reisi Fuat Ağralı ile birlikte eksprese bağlanan hususi vagonla Ankara'ya hareket etmişlerdir. İstasyonda Riyaseticumhur Umumi Kâtibi, Başyaver, saylavlar, generaller, hükümet erkânı ve kalabalık bir halk kütlesi tarafından uğurlanmışlardır.”⁵⁰

Geçmiş dönemde yer alan devlet adamlarının görevlerinden söz edilir. Devlet adamlarının görevlerinin yaptıkları dönemler 1935 yıllarına gelir.

⁴⁸Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak*, 99.

⁴⁹Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak*, 100.

⁵⁰Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak*, 32.

“Çekoslovakya’ya karşı bir hareket mi yapılıyor? Hitler’in Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri reisleri ile gizli bir toplantı yaptığı söylenmektedir. Japon kuvvetlerinin Çinlileri Loşan Dağı önünde yenilgiye uğrattıkları Şanghay’dan bildirilmektedir.”⁵¹

Çin ve Japonya arasında geçen 1937 yılından önceki olaylara değinilir. 1937’de Japonya’nın savaşı kazanmasından bahsedilir. İkinci Dünya Savaşı dönemleri eserde yer almaktadır. Dış ülkelerde yaşanan savaş sorunları ele alınmıştır. Hitler’in her tarafa saldırganlığını başlattığı zaman anlatılır. Dünyanın milli çıkarlar peşinde olduğu 1939 yılları eserde geçen zaman arasındadır.

“Bugün tarih hocamız söyledi. Fakat binlerce İngiliz çocuğu Londra’dan daha emin yerlere gönderiyorlarmış.”⁵²

İngiltere ile Almanya arasında geçen olaylar 1940 yıllarına gelir. Hitler’in İngiltere’ye saldırmasından dolayı takviye ve sevkler başlamış durumdadır. İkinci dünya savaşı zamanı anlatılmaktadır.

“Cumhuriyet’in onuncu yılında karısını Ankara’ya, törene götürmüştü. Olup biten her şeye şaşkın bakakaldılar. Olup biten her şeyi ikisi de pek sevdiler, beğendiler.”⁵³

Cumhuriyetin ilanının onuncu yılı 1933 yılına denk gelir. Romanda yer alan olaylar bu dönemi de kapsamaktadır.

“Cumhuriyet gazetesinde Nadir Nadi, Noel’in kanlı bir savaş içinde geçmesinin hüznü altında ‘İsa’nın Gözyaşları’ başlıklı makalesini yazmıştır.”⁵⁴

Kıbrıs 1963 yılında Rumların zorbalıklarına maruz kalmıştır. Kıbrıs’ta yaşayan Türkler suçları olmadığı halde işkence ve ölümle karşılaşmışlardır. Rumlar Hz. İsa’nın doğumu bahanesiyle sokaklara akın etmişlerdir.

“Belki duymuşsundur, Erzincan ilimiz feci şekilde zelzeleden yıkılmış. Ölenler yüzleri, yaralananlar binleri aşıyormuş. Kışta kıyamette sokakta kalanların haddi hesabı yokmuş.”⁵⁵

⁵¹ Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak*, 37.

⁵² Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak*, 45.

⁵³ Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak*, 56.

⁵⁴ Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak*, 95.

⁵⁵ Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak*, 97.

Deprem, Erzincan’da 26 Aralık 1939 yılında meydana gelmiştir. Bu zaman diliminde yaşanan bir olay ifade edilmiştir.

“Şükrü Saraçoğlu başkanlığındaki yeni hükümet, gıda maddelerine el konma kararının kalktığını, denetim görevinin de belediyeler ve ticaret odaları tarafından yapılacağı kararını almıştır.”⁵⁶

Şükrü Saraçoğlu, Refik Saydam’ın ölümü üzerine 9 Temmuz 1942’de Başbakan olmuştur. 1946 yılında da hastalığından dolayı çekilmek durumunda kalmıştır. Eserde yer alan konuların zaman olarak denk geldiği tarih Şükrü Saraçoğlu’nun başbakan olduğu dönemdir.

“Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Roosevelt dün ansızın ölmüş.”⁵⁷

Franklin Roosevelt 12 Nisan 1945 yılında vefat etmiştir. Zaman olarak 1945 yılına denk gelen bir ifade söz konusudur. Bu ifade romanın zamanını oluşturan örnek olaylar arasındadır.

Romanda genel olarak işlenen konular Atatürk’ün yakın zamanda ölümünden sonraki zaman dilimidir. Bu zaman da 1938 ve 1945 yıllarına denk gelmektedir. Ülkede Atatürk izinde ilerlemeye çalışan bir toplum görülür. Aydın ve okumuş kesimler toplumun geri kalmış kesimini de ileriye taşıma içerisindeyler.

Aynı zamanda Hitler ve İtalya gibi sömürge yolunda ilerleyen faşist devlet adamlarının dünyayı getirdikleri savaşın izleri görülmektedir. Birbiri ile yarış halinde olan devletlerin yaptıkları çıkar antlaşmaları görülmektedir.

Amerika’nın Uzak Doğu’da hâkimiyet kurmak isteyen Japonya ile yaptığı savaş da eserde geçen olaylar arasındadır. Savaş sebebiyle ilk defa atom bombası kullanılmış ve çok sayıda insan hayatını kaybetmiştir. Bu saldırı 1945 yılında yaşanmıştır. Dış ilişkiler arasında Türkiye’nin yaşadığı sorunlar da anlatılmıştır. Ülkede ekonomik olarak yaşanan zorluklar, siyasi, diplomatik dış ilişkilerin iç ilişkilere yansımaları görülür.

⁵⁶Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak*, 123.

⁵⁷Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak*, 264.

1.4 SADRI ERTEM

1.4.1 Hayatı

1898 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Babasının subay olmasından dolayı Anadolu'da ve Rumeli'de çeşitli yerleri görme imkânını elde etmiştir. Babasının ölümü üzerine öğrenim hayatına İstanbul'da devam etmiştir. Üsküdar Askeri Rüştiyesi'nde ve Üsküdar İdadisi'nde okumuştur. Sadri Ertem Darülfünun Edebiyat Fakültesinde Felsefe bölümünü okumuştur.

Kurtuluş Savaşı zamanında Anadolu'da '*Hâkimiyeti Milliye*' ve '*Yeni Gün*' gazetelerinde yazı işleri müdürlüğü, '*Son Telgraf*' gazetesinde başyazarlık görevlerinde bulunmuştur.

İstanbul'da çeşitli okullarda Felsefe öğretmeni olarak çalışmıştır. Gazi Eğitim Enstitüsünde Felsefe Tarihi ve Sosyoloji dersleri vermiştir. 1927 yılından ölümüne dek geçen sürede birçok dergi ve gazetede, hikâyeleri ve incelemeleri yayımlandı. 1939 yılında Kütahya milletvekili seçilerek parlamentoya girmiştir.

İlk yazısı 1912 yılında yaz tatillerinde çalıştığı '*Tercüman-ı Hakikat*' gazetesinde yayımlanmıştır. İlk hikâyesi 1917 yılında '*Genç Yolcular*' dergisinde çıkmıştır.

Birinci Dünya Savaşına Yedek Subay olarak katılan yazar, savaş hatıralarını Ocak 1919'da '*Ümit*' dergisinde *Faniler Arasında* başlığı ile yayımlamıştır. Asıl ününü *Çıkrıklar Durunca* isimli romanı ile kazanmıştır.

Bazı eserleri farklı dillere çevrilmiştir. Eserlerinde toplumsal konuları ele almıştır. Sanayileşmenin karşısında insan gücünün, küçük işletmelerin değerini yitirmesi eserlerinde yer alan konulardandır.

12 Kasım 1923'te hayata veda etmiştir.

1.4.2 Eserleri

Roman

Çıkrıklar Durunca(1931)

Bir Varmış Bir Yokmuş(1933)

Düşkünler(1935)

Yol Arkadaşları(1945)

 yk 

Silindir şapka Giyen Köylü(1933)

Bacay  indir Bacay  Kaldır(1933)

Korku(1935)

Bay Virg l(1935)

Bir şehrin Ruhu(1938)

Gezi, Denemeler, İncelemeler

Bir Vagon Penceresinden(1934)

Modern Avrupa İktisat Tarihi(1934)

Politika Felsefesi(1935)

Ankara-Bükreş(1937)

Fikir Ve Sanat(1939)

Türk İnkılabının Karakteri(1939)

Avrupa'nın İskeleti(1940)

Propaganda I, II(1941-1942)

1.4.3 Çıkırıklar Durunca Romanı

Özet

Çıkırıklar Durunca toplumun ekonomik sorunları ile alakalıdır. Osmanlı döneminde yabancılara verilen imtiyazlar sonucunda milli ekonominin çökme ile karşılaşması birkaç köy ve ilçe üzerinden anlatılmaktadır.

Yabancı malların Osmanlı pazarlarında yer alması sonucu üretimin durması söz konusudur. Bu duruma asıl sebep de yabancı malların daha ucuza satılabilmesidir. İnsanlar ekonomi karşısında köleleşmektedirler. Her şeylerini yavaş yavaş kaybetmektedirler. Bu duruma karşı koyan bir topluluk, bu durumu dini inançları ile birleştirmektedir.

Olaylar Bolu'nun Dörtdivan ilçesine bağlı Adaköyde geçmektedir. İlk zamanlarda kendi halinde bir Alevi köyüdür. Köydekiler kendi halinde yaşayan kişilerdir. Bir gece bu köyde yaşayanlardan biri olan Dudu kadın rüyasında Hz. Ali'yi gördüğünü ve Hz. Ali'nin ondan evinin yıkılıp yerine türbe yapılmasını istediğini söyler.

“Türbenin yanına bir büyük misafir odası... Bir ocak, bir aşhane yapılacak...”⁵⁸

Köylüler de Dudu kadının olağanüstü güçleri olduğuna inandıklarından dolayı bu karara karşı çıkmazlar ve türbeyi inşa etmeye başlarlar.

“Civardaki Alevi köyleri bu haberle sarsıldı bütün köylerin yolları Adaköy’de birleşti.

Alevi köyleri Adaköy’ü bir Kâbe gibi heyecanla, hürmetle korku ile mukaddes bir mabedin harimi gibi derinden alaka ile yâd ettiler... O zamana kadar yollarında otlar biten köyün etrafında bir ayda ince, sarışın nice yollar peyda oldu.

Ali’nin türbesinde nezirler, hediyeler toplanmağa, aşhanede günden güne kazanlar kaynamağa bacasından her gün daha fazla dumanlar tütmeğe başladı.”⁵⁹

Köy, türbe kurulduktan sonra bir inanç merkezi halini alır. Gelenler ve gidenler sayesinde kazanları devamlı kaynar. Yeme içmeleri hiç kesilmez. Çocuklar günden güne iyi bir hal alırlar.

⁵⁸Sadri Ertem, *Çıkırıklar Durunca*, 1. bs. (Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları, 2012), 20.

⁵⁹Ertem, *Çıkırıklar Durunca*, 21.

Bunun yanında yıllardır birbirini seven Hasan ve Hatice adında köyde yaşayan iki genç vardır. Hasan bir gün köyden gider. Aradan uzun zaman geçtikten sonra tekrar geri döner.

“Türbenin misafir odasına daha dün gece gelmişti.

İhtiyar, gencin yüzüne dikkatli dikkatli baktı:

- Hasan beeee... Sakalın da çıkmış.. Dünkü çocuk kim derdi ki bizim Hasan saçlı sakallı adam olacak ta diyar diyar dolaşacak..”⁶⁰

Hasan farklı yerleri gezdikten sonra memleketinin bir başka olduğunu düşünüp tekrar memleketine dönmüştür. Memlekette de Hatice’den haber almak ister. Kimse Hatice hakkında konuşmaz ve kendisi onu bulmaya çalışır. Bir gün kazanın başındaki çeşmede Hatice’ye seslenir. Hatice duyduğu ses karşısında şaşırır. Hasan da bunca yolu bu yüzünden mi aştığını söyler. Kız bir yandan da suratındaki yara yerini, sol avurdundaki bıçak yerlerini, tekme yerlerini gören Hasan’ın yoluna kaldığı yerden devam edeceğini düşünür. Aralarında geçen yakınlık ve konuşmadan dolayı birine yakalanırlar. Bu kişi olayı hemen köydekilere haber verir. Köy halkı bu iki aşığın peşinden koşarlar. Onları öldürmek isterler. Böyle bir girişimde bulunmalarını cezalandırıp ibret diye göstermek isterler. İkisini de recmetmek isterler. Hasan ve Hatice de bu durumdan dolayı kaçmak zorunda kalırlar. Günlerce aç susuz dolaştıktan sonra Dergâha sığınır.

Sıddıkzade köyün ağası gibidir. Onun sözü her zaman geçer. Gönlünün istediği her ne ise onu ne şekilde olursa olsun yerine getirir. Kimseyi dinlemez. Hükümette adamları vardır. Köylüler onun yüzünden ekonomik sıkıntılar yaşarlar. Bu durum köylülerin ona karşı çıkmasına sebep olur. Kimsenin sevmediği, acımadığı gaddar biridir.

Bunalımlı geçen bunca zaman üzerine köylüler bir kurul oluştururlar ve bu kurul yünleri İstanbul’da satmak için harekete geçer. Kurtuluşu burada aramaktadırlar. İstanbul’da ekonomik meseleleri görüşebilecekleri üst düzeydekilerle konuşurlar. Bu konuşma çabaları sırasında farklı muamelelere maruz kalırlar. Ekonomik bunalım

⁶⁰Ertem, *Çıkrıklar Durunca*, 22.

her yeri sardığından girişimleri sonuçsuz kalır. Köye elleri boş dönerler. Bu olaylardan sonra köyde isyan başlar.

“Herkes kendi başının derdine düştü. Uşaklar damdan aşağıya atlamak istediler.. Atlamalar ile silah seslerinin gürüldemesi bir oldu, kanlı vücutları.. Yana yan pat, pat ederek yere yuvarlandı. Kadınlar helecana düştüler, onları kollarından tuttular, omuzlarda dışarı çıkardılar.

Bu zamana kadar alev adam akıllı her tarafı sarmıştı. Sıddıkzade baygın halde, sedirin üstünde kıvrıldı kaldı. Etrafını beyaz bir duman sardı sonra birden tavan çöktü, kıpkızıl alev içinde bir cızırtı duyuldu.. Bir insan eti cızırtısı.”⁶¹

İsyancılar Sıddıkzade’nin de evini basarlar. Kadınlara bir şey olmasın talimatını verirler. Kadınlar evden sağ çıkarılır. Sıddıkzade içerde kalır.

Devletin bu durumlara gelmesine sebep olan hükümete başkaldırırlar. İsyandan birer birer çekilenlerin de etkisiyle hükümet isyanı bastırır.

Şahıslar

Hasan: Dergâhın çobanıdır. Geniş omuzlu, kumral, çelik gözlü, ince uzun boylu, parlak bakışlıdır. Hatice’ye âşıktır. Cesur, yiğit, kahraman, asi ve isyankârdır. Sıddıkzâde’ye öfke duyar, onu hiç sevmez.

“İlahi, destan, Köroğlu, Aşık Garip, Kerem kitabı, gülyağı filan sattım, canım bizim gibi adamın nesi olur. Elimde şu on kitap bir teneke kutu köy köy dolaştım... Sabahı gördüğüm yerde akşamladım”⁶²

Hasan köy köy dolaşmış. Hiçbir yerde temelli kalamaz ve sonunda tekrar memleketine döner. Aslında onu memlekete çeken sevdasıdır.

Dudu: Hatice’ye yardım eder. Evinde ona bakar. On bir yaşlarında üvey annesi Dudu’yu her gün döver. O günden beri sık sık bayılır. Yanında bağırarak konuşulunca fenalaşır. Eşinin üzerinde etkisi büyüktür. Bulanık, dumanlı gözlere sahiptir.

Esmâ: Kuvvetli, iri, uzun boyludur. Erkeğe benzer. Sert bakışlı, parlak gözlüdür. Köylüler üzerinde etkisi vardır. Dudu ile iyi anlaşır. Bir elmanın yarısı gibidirler.

⁶¹Ertem, *Çıkrıklar Durunca*, 185.

⁶²Ertem, *Çıkrıklar Durunca*, 22.

Hırslıdır. Elde edemedikleri için öfke duyar. Kendini beğenir. En önemli, en güzel kişi olarak her zaman kendisini görür. Aklına geleni hemen yapar. Y yapmak istediklerini yerine getirememek ölümle eşdeğerdir. Hüseyin ve Şakir'in ölmesine sebep olur.

Hatice: Kumral saçlı, beyaz tenlidir. Hasan'ın sevgilisidir. Hasan'a sevdalıdır. Hasan'ın çocukluk aşkıdır. Sıddıkzade'nin gazabına uğrar.

“Hasan böyle dedi fakat laf arasında Sıddıkzade adı geçince gözlerinde güzel yüzlü bir kız yüzü, onun yüzündeki bıçak izleri, tekme yerleri ve nihayet dayak altında moraran vücut bir şimşek gibi parıldadı.”⁶³

Hasan, Hatice'nin hatırladığı simasını anımsar.

Kendisi hakkında verilen bilgiler tutarlı değildir. Sayfa kırk birde kendisini Dudu'nun eşi Ömer tarafından kurtarıldığı, yaşadığı olaydan sonra güçten kuvvetten düştüğünü, zor işler yapacak durumda olmadığı ifade edilirken sayfa kırk üçte dere kenarından dönen çobanların kendisini buldukları, gün geçtikçe sarardığı ve öldüğü ifade edilir.

Sıddıkzade: Kötü, vicdansız, merhametsiz biridir. Zengin, varlıklıdır. Bundan dolayı da istediğini yapar. Herkese eziyet eder. Sadece kendi menfaatini düşünür. Köylüye eziyet etmeyi sever. Hatice'yi ister ancak kız kendisini istemeyince bıçağıyla kızın yüzünü yaralar. Sonunda köylü tarafından öldürülür. Ne kadar kaçmaya, kurtulmaya çalışsa da başaramaz.

Ömer: Dudu'nun eşidir. Hatice'yi Sıddıkzade'den kurtarır. Yardımseverdir. Dergâhlarda bulunmuş, senelerce bir Mevlevi tekkesine hizmet etmiştir. Sözleri cana yakındır.

Hüseyin: İnce, çekik kaşlı, pembe dudaklı, yüz hatları belirgin olmayan, sarı saçlı ve narin biridir. Dudu'nun küçük kardeşidir.

Tomson: Stayvers ile çocukluk arkadaşlarıdır. Eserde yer alan yabancı kişilerden biridir.

⁶³Ertem, Çıkrıklar Durunca, 80.

Pazvantoğlu: Uzun yastıklı bıyıkları, geniş gövdesi, gümüş bilezikli martini ile heybetli bir görünümü vardır. Yaman, müthiş bakışları olduğu belirtilir. Devrek'i iki yüz yetmiş atlı ile basar. Camileri, hükümet dairelerini işgal eder. Hükümet Konağı'ndaki bayrağı indirir ve yerine mavi, Zülfikar'lı bayrağı çektirir. Kasabadan çıkışı yasaklar. Halka iyi davranır, kendini halka sevdirmeye çalışır. Ancak daha sonra çekilir.

Emin: Kendisine Cin Emin denilir. Kendisinden şöyle bahsedilir:

“Pazavantoğlu ve Emin sevgiden çocukça ve çocuk gibi bahsediyorlardı. Bu elleri palalı omuzları silahlı, yüzleri granitlere çarpa çarpa aşınmış tunçlar gibi çizik çizik, şerha şerha bıçak kama, kurşun yerleriyle dolu insanlar konuşmalarına devam ettiler.”⁶⁴

Görünüşü hakkında bilgi verilir. Bir dut ağacı altında ölür.

Stayvers: Keçi ticareti yapar. Sekiz binden fazla keçiye sahiptir. Küçük yaşlardan beri çok zengin olma hayalleri vardır. Türkiye'deki paşalarla, valilerle dost olur ve işlerini ilerletir. Akıllıdır. İşlerini nasıl halledebileceğini iyi bilir.

“Fakat kolejdeki sarı çocukla bu günkü Stayvers, Mançister borsasına hâkim tiftik kralı olmaya namzet Stayvers arasında ne büyük bir fark var.”⁶⁵

Tomson kendisinin çok değiştiğini ifade eder. Her şeye rağmen Stayvers'in böyle biri olması beklenmedik bir durumdur.

Dil ve Üslup

Ülkenin içinde bulunduğu durum eleştirel bir tutumla romana yansıtılmıştır. Bunun yanında benzetmelere, telmih, teşhis sanatlarına yer verilmiştir.

“ – Ey Stayvers sen kim bilir onları kaç gün hidayete erişiyorum diye sevindirdin.

- Sevindirmek laf mı? Dost oldum, diyebilirim ki Türkiye benim dostlarımla dolu
- Ne de çabuk?
- Çabukluğu ne.. Bir ziyafette Avrupa'dan yeni gelmiş bir Türk mühendisi vardı, yıldızlardan bahsolunuyordu. Dedi ki;

⁶⁴Ertem, Çıkrıklar Durunca, 169.

⁶⁵Ertem, Çıkrıklar Durunca, 60.

- Yıldızlar güneşin etrafında dönerler, ve adetleri mahduttur.

Derhal Vali kızdı, Müftü cübbesini topladı ve eşrafların yüzleri zelzeleye tutulmuş gibi oldu. Ben söze karıştım

- Allah bilir, semayı semadakine yeri yerdekilere diye bir laf attım..

Bu söz onlara mülayim geldi, Vali elimi sıktı, müftü enfiyesinden bir tutam verdi.”⁶⁶

Karşılıklı konuşmalar eserde önemli yer tutar. Karşılıklı konuşmalarda yaşanan olaylar hakkında bilgi verilir.

“O adı bilinmeyen yolların esen rüzgârlarından dost kokusunu içe içe ilerledi.

Dağlar açıldı, çöller yol verdi; böylece aylar geçti.”⁶⁷

“Bu deri parçası kaybolan bir şeyi arayıp, ağlamak istiyor gibiydi. Kemerin öksüzlüğü ne hazin, ne acı geldi ona..”⁶⁸

Abartılı bir anlatım söz konusudur. Tasvirlerde, kişileştirmelerde mübalağalı bir anlatım vardır. İnsana özgü nitelikler rüzgârlara, yollara, çöllere, dağlara verilmiştir.

“İhtiyarın çenesi bir makine gibi işliyordu.”⁶⁹

Anlatımın derinliği benzetmelerle sağlanmıştır.

“Ya bizi öldürecekler, ya biz onları öldüreceğiz. Vaktiyle birleşip fabrika yapsaydık mallarına, malla karşı koyardık ama artık iş işten geçti. Bıçak kemiğe dayandı boğuşmak gerek. Başka çıkar yol varsa söyleyin...”⁷⁰

Tamamlamamış cümlelere yer verilmiştir.

Anlatımı güçlendirmek için yansıma seslerden ve ikilemelerden de yararlanılmıştır. Seslenmeler konuşmalarda bolca yer almaktadır.

“Duuuur! Kimdir ooo?...

Esmâ bağıdı:

- Hey... Çocuklar benim!.. Ben!”⁷¹

⁶⁶Ertem, *Çıkırıklar Durunca*, 64.

⁶⁷Ertem, *Çıkırıklar Durunca*, 24.

⁶⁸Ertem, *Çıkırıklar Durunca*, 45.

⁶⁹Ertem, *Çıkırıklar Durunca*, 24.

⁷⁰Ertem, *Çıkırıklar Durunca*, 90.

Öyküleme ve betimleme anlatım görülmektedir.

“Kocaman bıyıklarının ve dik sakallarının arasında içi bir somun parçasını çabuk çabuk eriten arabacı, biz kıza baktı; bir sağ gözünün kirpiklerini oynattı, kaşını eğdi, bir eli ile bıyığının ucunu kıvırdı. Somun dolu avurtları mütemadiyen bir körük gibi işliyordu, arabacı somunun son lokmasını ısırırken durdu. Artık yutamıyordu bir yumruktan çok küçük ıslak, salyalı bir hamur parçasını kadına doğru fırlattı. Kadın kollarını açtı. Bir mucize, gökteki bir nimet geliyormuş gibi bekledi. Fakat niye yarar ki ekmek yosunlu, yemyeşil kurbağalı bir dereye düştü. Düşer düşmez çör, çöp arasında kayboldu kurbağalar bağıştı. Arabacı:

‘- Ne yapayım kaderin yokmuş.’ Diye gülerek geçti gitti..”⁷²

Kadının bir parça ekmeğe olan ihtiyacı onun türlü davranışlara katlanmasına sebep olmaktadır. Arabacının yaptıkları ayrıntılı bir şekilde ifade edilir. Yaşanılanların tasviri yapılır. İkilemeler, sıfatlar, benzetmeler romanın genelinde yer alır.

“Onlara göre peygamber kadınlar insanları bahtiyar edecek bu ihtiyar küre, bu kanlı güneş, yepyeni bir âlem olacak, bu hisler halkın arasında büyüyen bir nebatın tomurcuklanması, çiçek açması, meyva vermesi gibi inkişaf etti. Fakat hükümet bu rivayetleri halk arasındaki dedikoduları dokumacıların bir oyunu addetti. Filhakika Adaköy’deki teşekkül dillere düştükten sonra kadın peygamberlere hoş görünmek isteyenler dokuma almakta birbirleriyle müsabakaya girişiyorlardı.”⁷³

Arapça ve Farsçanın etkisiyle bu dillerdeki kelimelere rastlanmaktadır.

Mekân

Eserde olayların başlangıç yeri olarak Adaköy görülmektedir. Adaköy, Bolu ilinin Dörtdivan ilçesine bağlıdır. Köyün anlatımı romanda şöyledir:

“Her zaman olduğu gibi.. Gecenin bu saatinde köy iri çam dalları altında yere diz çökmüş sinsi filler gibi yalnız burnundan soluyordu.

Yalnız, çam oluktan fişkıran su durmadan dinlenmeden çağıl çağıl çağlar... Çağlar... Çağlar...

⁷¹Ertem, *Çıkırıklar Durunca*, 16.

⁷²Ertem, *Çıkırıklar Durunca*, 35.

⁷³Ertem, *Çıkırıklar Durunca*, 99.

Susmayan bir o. Bir de reçine kokulu rüzgâr!”⁷⁴

Köyün geceleri olan görünümü hakkında bilgi verilir. Geceleri köye, sessizlik ve hareketsizlik hâkimdir. Birkaç ses dışında her yere hâkim olan bir suskunluk ve karanlık görülmektedir. Doğanın eşsiz güzelliğine köy de ayak uydurmaktadır.

“Ertesi sabah reçine ve çam kokuları içinde yanan Adaköy, artık yalnız çam ormanları ve şimşir ağaçlarının vücuda getirdiği öbekler, ve başlarını birbirlerine yaslamış sarı buğday tarlalarıyla uzanıp giden bir köy değildi.

Gece, orada yepyeni bir âlem halk etmişti. Herkes mezarın önünde dehşet ve korku ile titreşiyor ve Ali’nin mezarı ziyaretçilerle dolup dolup boşalıyordu.”⁷⁵

Köyün bir değişim içinde olduğu anlatılır. Adaköy’ün eski sakinliğini kaybettiği söylenir. İnşa edilen türbe ile beraber devamlı gelen giden olmaktadır. İnançlarla değişime uğrayan bir köy... Köy herkesin uğradığı bir yer haline gelmiştir.

“ - Ne olur, dön.. Bana bak ne kadar susuzum.

- Genç yorgun ezgin, kazadaki çeşmenin başında elindeki güğümlere su dolduran kadına böyle yalvardı.”⁷⁶

Hatice ve Hasan’ın uzun zaman sonra karşılaştıkları yerdir. Kadın duyduğu sesin şaşkınlığı içinde adamla konuşmaya başlarlar. Bu esnada onları gören biri kahvede oturanlara çeşmenin başında zina olduğunu söyler. Halkın kovalamaları sonucunda buradan kaçmak zorunda kalırlar.

“İstanbul el ele tutuşarak ve heybeleri omuzlarında çıktılar. Mahmutpaşa’da hanlardan birine yerleştiler. Şehir onlara baştanbaşa yabancı idi. Hâlbuki onlar tanıdıkları ile derhal karşılaştıklarını zannediyorlardı.”⁷⁷

Dudu’nun kocası, Hasan ve iki köylü satılacak mallar hakkında konuşmak üzere İstanbul’a gidişleri anlatılmaktadır. İstanbul’da karşılaştıkları manzara karşısında şaşırırlar. Şehirli insanların küçümseyici bakışlarına maruz kalırlar. Şehre bir yabancılik duyarlar. Şehrin kalabalığı akıllarını başlarından alır. İstanbul’u araya

⁷⁴Ertem, *Çıkrıklar Durunca*, 7.

⁷⁵Ertem, *Çıkrıklar Durunca*, 15.

⁷⁶Ertem, *Çıkrıklar Durunca*, 27.

⁷⁷Ertem, *Çıkrıklar Durunca*, 83.

taraya Boluluların kahvesini sonunda bulurlar. İstanbul gidenlerin gözünden tasvir edilir.

“Kadınlar dermansız titreyen bacaklarla son bir çareye başvurdular.

Hükümet konağının avlusunda toplandılar; yalvardılar:

- Ne olur tezgâhları bırakın da işleyelim.

Vali kadın kalabalığını görüp kadın seslerini işitince dudaklarını ısırdı, memurların elleri, ayakları, zangırdamağa, başladı, bütün vilâyet erkânı toplandı.”⁷⁸

Kadınların hükümet yetkilileri ile görüşmeye gidilen yerler arasında hükümet konağı da bulunmaktadır.

Kastamonu’nun en büyük camii Nasrullah camii, Kastamonu, Gümüşlü, Gerece, Mengen, Devrek, Akşehir de romanda geçen mekanlar arasındadır.

Zaman

Genel olarak günler, aylar ve mevsimler üzerinden zaman verilir. Osmanlı Devletinin son dönemleri romanda geçen zamanı anlatır.

“Köy gene aynı köy; günler; haftalara, aylar, birbirine benzeyerek birbiri üstüne yığılan sararmış ağaç yaprakları gibi birikti. Sonbahar geçti.”⁷⁹

Köyde zamanın birbirine benzediğini, olayların hep aynı döngüde ilerlediği anlatılmaktadır. Zamanın herhangi bir farklılık göstermediği ifade edilir. Sararıp dökülen yapraklar gibi günler de hiçbir farklılık göstermeden bitip tükenmektedir. Sonbaharda yaprakların dökülmesi tasviri ve hayatımızın geçen dakikaları birbirine benzemektedir.

“ – Hasan çobanlık ederken sonbahar geçti, kış geçti, ilkbahar geldi.”⁸⁰

Zamana dair fazla bir bilgi bulunmamaktadır. Ayrıntıya inilmemiştir. Mevsimler zamanın geçtiğini haber verir.

“Ben bu halle ele güne karşı nasıl çıkardım?

“Hem nasıl meydana çıkarsın katil diye adamı asıverirler. Sultan Aziz devri bu.”⁸¹

⁷⁸Ertem, *Çıkırıklar Durunca*, 101.

⁷⁹Ertem, *Çıkırıklar Durunca*, 43.

⁸⁰Ertem, *Çıkırıklar Durunca*, 44.

Romanda yer alan cümleye göre Sultan Abdülaziz devri zaman olarak karşımıza çıkmaktadır. Abdülaziz, 1861 yılında 31 yaşındayken tahta çıkmıştır. 1861 ve 1876 yılları arasında devleti yönettiği görülür.

⁸¹Ertem, *Çıkrıklar Durunca*, 161.

1.5 TARIK BUĞRA

1.5.1 Hayatı

Yazar çocukluk dönemini Akşehir’de geçirmiştir. “2 Eylül 1918 tarihinde Akşehir’de doğdu.”⁸² İlkokul ve ortaokulu Konya Akşehir’de bitirmiştir. Lise döneminde İstanbul Lisesi’nde yatılı kısımda okuduğu sırada Pertev Naili Boratav’ın öğrencisi olmuştur. Lisenin yatılı kısmının kapanması sonucunda kaydını tekrar Konya’ya almak durumunda kalmıştır. 1936 yılında Konya Lisesi’nden mezun olmuştur. “Çocukluğunun geçtiği Akşehir, sanat yaşamına nüfuz etti ve eserlerinin çoğunda mekân olarak bu kasabayı tercih etti.”⁸³

Hikâye ve şiir yazmaya lise yıllarında yazmaya başlamıştır. 1936 yılında İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi bölümüne başlamıştır. İki yıl okumasından sonra Hukuk Fakültesine geçmiştir ardından da Edebiyat Fakültesine girmiştir. Buradan da son sınıftayken tezini vermeden ayrılmıştır.

Küçük Ağa romanı mezuniyet tezi olarak kabul edilmiş ve böylece okuldan mezun olmuştur. Yeni Türk Edebiyatı Kürsüsünden mezun olmuştur. Askerlik hizmetini yaptıktan sonra Şişli Terakki Lisesi’nde muallim muavini olarak işe başlamıştır.

1948 yılında Cumhuriyet gazetesinin açmış olduğu öykü yarışmasında ikincilik ödülünü almıştır. Çınaraltı ve İstanbul dergilerinde hikâyeler yazmıştır. Eserlerinde toplumda yaşanan olaylara yer vermiştir.

1947 yılında gazeteciliğe başlamıştır. 26 Temmuz 1949 ve 28 Haziran 1952 yılları arasında Nasrettin Hoca gazetesini çıkarmıştır. Milliyet, Vatan, Yeni İstanbul, Tercüman gazetelerinde; Yol dergisinde çeşitli görevlerde bulunmuştur.

Devlet Tiyatrolarında Edebi Kurul üyeliği yapmıştır. 1991 yılında Devlet sanatçısı olmuştur. Tarık Buğra 1994 yılında İstanbul’da kanser tedavisi gördüğü Çapa Tıp Fakültesi Hastanesinde vefat etmiştir. Kabri Karacaahmet Mezarlığındadır.

2004 yılında Akşehir’de Tarık Buğra heykeli dikilmiştir.

⁸²Tarık Buğra, *Küçük Ağa*, 4. bs. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2018).

⁸³Buğra, *Küçük Ağa*,

1.5.2 Eserleri

Roman

Siyah Kehribar (1955)

Küçük Ağa (1964)

Küçük Ağa Ankara'da (1966)

İbişin Rüyası (1970)

Firavun İmanı (1976)

Gençliğim Eyvah (1979)

Dönemeçte (1980)

Yalnızlar (1981)

Yağmur Beklerken (1981)

Osmancık (1983).

Hikâye

Oğlumuz (1949)

Yarın Diye Bir Şey Yoktur (1952)

İki Uyku Arasında (1954)

Hikâyeler (1964) yeni ilavelerle (1969)

Tiyatro

Akümülatörlü Radyo (1948)

Ayakta Durmak İstiyorum (1966)

Yüzlerce Çiçek Birden Açtı (1979)

Üç Oyun (1981)

Gezi Yazıları

Gagaringrad (Moskova Notları) (1962)

Fıkra ve Deneme

Gençlik Türküsü (1964)

Düşman Kazanmak Sanatı (1979)

Politika Dışı (1992)

Senaryo ve oyunu

Sıfırdan Doruğa-Patron (1994).

1.5.3 Dönemeçte Romanı

Özet

Anadolu'nun kendi halinde bir kasabasında olaylar genel olarak Şerif, Handan, Orhan ve Cevdet Bey etrafında gelişmektedir. Şerif ve Handan birbirini sevmektedirler ama Şerif'in bazı tavırlarından dolayı ayrılırlar. Kasabanın eczacısı Celal ve Orhan da Handan'ı sevmektedirler. Babasının borçlarından dolayı Handan Celal ile nişanlanır. Orhan olayları doktordan öğrenir ve bu duruma alışamaz. Doktora kasabadan ayrılmak için dilekçe yazdığını eğer bunu kabul etmezlerse görevinden istifa edeceğini söyler. Doktor Orhan'a dediklerinin doğru olmadığını aradan biraz zaman geçtikten sonra söyler ve buna rağmen ona yardım edeceğini de ekler. Şerif, Handan'ı bu durumdan haberdar eder. Handan nişanı bozmak ister. Babası da Celal Bey ile konuşur.

Cevdet Bey kızının kendisi yüzünden istemediği bir evlilik yapmasını istemez. Bu durumu halletmek üzere eczaneden çıkarlar. Doktor Şerif bu parayı bulmak için Fakir Halid'ten parayı ister. Ertesi gün Celal'in öldüğü haberini duyar ve parayı almaz.

Bu intihar karmaşık bir halde meydana gelir. Celal'i birilerinin öldürdüğü düşüncesi vardır. Celal ölümü ile herkesi mutsuz etmeyi başarır. Handan ve Orhan evlenirler. İyi geçinemezler. Orhan her zaman Şerif'i kıskanmış ve Handan da bu durumdan memnun görünmektedir. Handan, Orhan'ın tayini sebebiyle tek başına gitmesinden birkaç ay sonra intihar eder. Şerif ise Ankara'da politikanın tam ortasında hayatına kaldığı yerden devam eder. Bu olayların yanında çok partili hayata geçişin ilk

zamanları da eserde yer almaktadır. Daha çok kasabanın Kulüp denilen yerinde belirgin bir şekilde görülmektedir.

Romanda Demokrat partinin yeni yeni filizlenmeye başladığı dönemleri kasabanın kendi havası içinde verilmeye çalışılır. Dörtlü taktırir' in neden kurulduğunu, etkin rol oynayanların kimler olduğu eserde yer almaktadır.

Siyaset yapanların hükümeti ele almak için söyledikleri vaatlerin sadece dilde kaldığı ifade edilir. Değişen, gerçekleşen, yapılan herhangi bir hizmet bulunmaz. Dinin, imanın, milli değerlerin, toplumsal düzenin kurulması, refahın farklı taraflarca kullanıldığı görülür. Toplumun içinde bulunduğu durum siyaset, bağlılık, mutsuzluk, umutsuzluk, dolandırıcılık sarmalında anlatılmaktadır.

Şahıslar

Öcal Oğuz'a göre *Dönemeçte* romanının kişi kadrosu şöyledir:

“*Dönemeçte* romanının şahıs kadrosunu, fert-toplum üzerine kurulmuş olan yapısını göz önünde bulundurarak, asıl kahraman Doktor Şerif ve karşı güç grubunu oluşturan aydınlar olarak iki esas gruba ayırmak mümkündür. Romanın asıl kahramanı ve tematik gücü olan Doktor Şerif, yapının fert uğrağını temsil eder. İstanbul'da yetişmiş ve görev için vaka zamanından on yıl önce Anadolu'ya gelmiş idealist bir aydın olan Şerif, yüksek değerlerce yönetilen, eleştirel bir bilinçle sürdürülen bir yaşam tarzının peşindedir. O, insanın gerek kendisiyle, gerek diğer insanlarla, toplumla kurduğu ilişkilerini dürüstlük temeli üzerine oturtmasını, görev ve sorumluluklarına sahip çıkmasını ister. Onun için olay örgüsünde “korku duyulan nesne” ise Handan'ın “hak etmeyen” bir kişiye yâr olması ihtimali ile ülke aydınlarının görev ve sorumluluk şuurundan uzak, sübjektif seferlerine kapanıp kalma ihtimalidir.”⁸⁴

Şerif: Orhan, Şerif'i gördüğünde onun için düşündükleri şöyledir:

“Adam elindeki simidi yiye yiye etrafına bakındı. Orhan'ı görmezlikten geldiği belliydi. Bu da oldukça tuhaf kaçıyordu. Daha da dikkatlice baktı ve onun ilk görüşte sandığı kadar sünepe olmadığını fark etti. Üstelik tilkiyi andıran sivri yüzünde insanı derlenip toparlanmaya iteleyeni bir şeyler vardı. Bu, belki de, dudaklarından

⁸⁴Öcal Oğuz, “*Dönemeçte Romanında Yapı ve Tema*” *TÜBAR-XXII*, s.22, 2007- Güz,s.104.

eksilmeyen, alttan alta alaycı, ama aynı zamanda mahzun ve insancıl gülümseyişinden geliyordu.”⁸⁵

Kasabada doktordur. Devamlı kumar oynar. Romanın sonunda milletvekili olur. Handan’a yardım etmeye çalışır. Onu sevmektedir.

Rıza Bağcı’nın görüşlerine göre Tarık Buğra Dr. Şerif’i şöyle anlatılır:

“Dr. Şerif in fizikî özellikleri üzerinde pek fazla durmayan Tarık Buğra, onun psikolojik ve sosyal özellikleri üzerinde ayrıntılı bir şekilde durur. Dönemeçte roman ilk sayfalarından son sayfalarına kadar, başta Dr. Şerif olmak üzere roman kişilerinin duyguları, düşünceleri, çeşitli olaylar karşısındaki tutumları, hayalleri, özlemleri, beklentileri, sevinçleri, üzüntüleri, hayal kırıklıkları, iç çatışmaları, bunalımları, ihtirasları, kıskançlıkları, çevreleriyle ilişkileri, endişeleri, korkuları, kısacası psikolojik ve sosyal dünyalarıyla doludur.”⁸⁶

Roman kişilerinin daha çok psikolojik ve sosyal özellikleri ile karşımızda durduğu görülür.

Handan: Her yıl tatilin bitmesi beklenmeden İstanbul’a gönderilir. İlkokul, ortaokul ve liseyi bitirdikten sonra Edebiyat Fakültesi Sosyoloji bölümüne geçmiştir. Küçük yaşta annesini kaybetmesinin hüznü ve öfkesi hayatını etkilemiştir.

“Sazrengi bir tayyör, uçuk mavi bir eşarp ve bahar sabahı ile uyuşsun diye yaratılmış bir sarışnılık. Orhan, ‘Ne kadar da güzeldi,’ diye düşündü.”⁸⁷

Orhan, Handan ile karşılaştığında Handan’dan oldukça etkilenmiştir. Şerif’i sever ama onunla evlenemez. Celal Bey’le de nişanlanır ancak ayrılırlar. Orhan ile evlenir ama mutsuzdur. Handan, sürekli bir eksiklik ve mutsuzluk içerisinde. Ne yaptığı kestirilemez. Şerif’i sever ancak ona Celal Bey’in kendisine yazdığı mektupları okutur. Bu durumdan hoşnutsuzluk duyar. Orhan ile evlendikten sonra her tartışıklarında Orhan, Handan’ın hala Şerif’i sevdiğini söyler. Orhan’ın gitmesiyle Handan intihar eder ve ölür.

⁸⁵Buğra, *Dönemeçte*, 19.

⁸⁶Rıza Bağcı, “*Tarık Buğra’nın Dönemeçte Romanında Kişiler ve Karakterizasyon*”, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2/1 (Ocak 2009): 14.

⁸⁷Buğra, *Dönemeçte*, 19.

Orhan: Okumuş, meslek sahibi, kendine güvenen biridir. “Diploma.. staj.. askerlik.. ve ilk memuriyet, ilk tayin. Yaş yirmi beş, İstanbul’dan ilk ayrılış. Ama, gururu, kendine güveni ve bütün durumlarda ilk basamakları hop diye atlattırırken ‘İstanbul çocuğu’ niteliklerini orada bırakmadan.. onlarla beraber. Ve çarpıcı yakışıklılığı ile.”⁸⁸

İstanbul Hukuk Fakültesi mezunudur. Savcı yardımcısıdır. Kendini beğenen, aydın biridir. Kasabaya ilk geldiğinde içki içmez, kumar oynamaz. Bunu dediğinde herkes güler ve savcı onun da içeceğini söyler. Orhan zamanla kumar oynar içki içer. Çevresindekiler onu değiştirmeyi başarır.

Kasabaya geldiği sırada Handan’la karşılaşır ve onu çok beğenir. Handan ile evlenirler ancak mutlu olamazlar. Kendisi Handan’ı yanında götürmeden başka bir yere çalışmaya gider.

Celal: Varlıklı bir eczacıdır. Keyfine düşkün, hırslı, öfkeli bir yapıya sahiptir. Handan, kendisiyle babasının borçlarını ödemesi karşılığında nişanlanır. Evlenmeden ayrılırlar. Bu ayrılığı kabul etmez. Bu duruma oldukça sinirlenir. Handan’ın kendisi ile görüşmeye geldiği gece intihar eder. Bu şekilde Şerif, Orhan ve Handan’dan hayattayken alamayacağı intikamı almayı düşünür.

“Erkeğin çirkini olmaz derler. Nasıl olmazmış? Celal sebepleri anlatılamayacak gibi gelen bir biçimde çirkindi. Ölçsüzlüğün, sonra renk ve çizgi aykırılıklarının rastlanmaz bir nümunesi gibiydi:

Kısa ve kamburca bir beden. Göğüs ve omuzlar pehlivanlarınkı gibi. Kollar uzun. Buna karşılık belden aşağısı çelimsiz, bacaklar çarpık. Daracık bir alın. Parmak parmak kaşlar yarım denecek kadar kısa. Gözler iri elâ. Şakak ve yanaklar tüylü. Burun eğri, çene kocaman, yumru yumru. Güçlü mü, korkunç mu, ayırt edilemez. Asıl bahtsızlığı kuvvetli oluşudur; çünkü kuvvetinin ürkütücülüğü vardır; sezildi mi, ne yapacağı kestirilmeyen, adı konmamış hayvanları andırır. Konuşmaz; karşısındakinin gözlerine dimdik bakar: Saldırmayı kurar gibidir; saldırıverecekmiş gibidir.”⁸⁹

⁸⁸Buğra, *Dönemeçte*, 15.

⁸⁹Buğra, *Dönemeçte*, 30.

Celal'in fiziksel ve dış görünüşü kötü bir şekilde ifade edilmiştir. Korkutucu, çirkin, beğenilmeyecek bir çehreye ve vücuda sahiptir.

“Dünya'nın bütün ama'ları, fakatları, lâkinleri kadük olmuştur bu konuda. Hâlâ anlayamıyor musunuz, beyefendi?”⁹⁰

Cevdet Bey'in kızından ayrılması için dedikleri karşısında vicdansız bir tutum içerisinde. Cevdet Bey'in söylediği her şeyi çıkmaza sürükler. Hırsını ve öfkesini bu şekilde gösterir. Her şeyin kendisinin istediği şekilde olmasını ister. İsteklerinin gerçekleşmediği durumlarda fazlasıyla kötüleşebilir.

Cevdet Bey: Handan'ın babasıdır. Handan'ın üvey annesi Cevdet'in nesi varsa bitirmiştir. Kadının ölümü de ayrı yıkımlara yol açmıştır.

“Cevdet'in gülünç pokerciliği ve anlamsız içkiciliği ondan sonra başlar.”⁹¹

Eşini kaybedip yalnız kalmanın üzüntüsüyle kötü alışkanlıklara yönelir. Bu davranışlarından dolayı da borçlanır ve borcunu ödeyemez bir hale gelir. Kızına düşkün, kendini salmış bir haldedir.

Fakir Halid: Fakir lakabı aşırı tutumlu olmasından dolayı kendisine verilmiştir. Hesabını iyi bilen birisidir. Her şeyin kıymetini iyi bilir. Paranın, dakikanın, saatin... Her zaman yaptığı işler sabahları namaz kılmak ve sonra dükkânını açmaktır. Düzenli bir insandır.

Terzi Latif: Yaşadıklarından dolayı küskün ve suskun görüldüğü söylenir. İçki içer.

“ Bir terzi latif çalışıyordu. Bir de partililer. Lâtif kasabanın gururu, doktorun da çözemediği bilmecesi idi: Bir ara İstanbul'a gitmiş, dükkân açmış, orada da ün yapmıştı. Ama durup dururken çekmiş kepengi, gene buraya dönmüştü. Bir gönül macerası olduğunu söylerlerdi. Suskunluğu, küskün görünüşü ona bağlanırdı. İçkiciliği de. Sabahın köründe başlardı rakısını yudumlamaya; ağır ağır, geniş aralıklarla ve bazı yudumlardan sonra atıştırdığı bir iki leblebi ile. Kupkuru, upuzun boyuyla hep ayakta olurdu. Omzunda mezro, ceketsiz, bir yelekle. Kocaman

⁹⁰Buğra, *Dönemeçte*, 229.

⁹¹Buğra, *Dönemeçte*, 13.

masasında bir kumaş serili, elinde de ya makas, ya tebeşir. Çizer, ölçer, keser, içer.”⁹²

Terzi Lâtif insanın gözlerinin içine bakar ve gerekli birkaç kelime dışında konuşmayan biridir. Eli ağırdır. Onun bir takımı bitirmesine kadar en tembel terzi dahi dört takımı bitirir. Adı bu yüzden ‘Yetişmez’ e çıkmıştır.

Şükûfe Hanım: Doğma büyüme İstanbulludur. Haadika’yı Maarif’te okumuştur. Bu nedenle Anadolu’ya farklı gözle bakmaktadır. Kendisini çok güzel bulmaktadır. Mal müdürü Hayri Bey’in dul karısı diye anılmaktadır. Kocasını öldükten sonra kimsesi kalmadığını, İstanbul’un artık kendisine gurbet olduğunu diyerek kasabada eşinden kalan çift katlı, kocaman bahçeli eve yerleşir. İki oğlu vardır. İkisi de İstanbul’da yatılı okumuştur. Biri mühendistir, biri de Hukuk Fakültesini yeni bitirmiştir. Annelerine İstanbul’da kalması için ne kadar yalvarmışlarsa da ikna edememişler.

Dil ve Üslup

Eserde kullanılan dil yörenin özelliklerini yansıtmaktadır. Kahramanlar için kullanılan isimler ve lakaplar kişinin özellikleri ile tutarlıdır. Yazar gerçekleri anlaşılır bir üslupla vermiştir. Halkın kullandığı dili olduğu gibi aktarmıştır.

“Aman be doktor bey. Sen de mi? Herkesin gözü aldığımızda. Ya verdiklerim? Ona heç bakan yok. Hangi suylan döner bu goccaman değirmen? Üstüne üstelik bi de onun, şonun ağız kokusunu, çekilmez nazını çekeriz be dokturu.”⁹³

Yaşayan ve kullanılan Türkçe dilini olduğu gibi vermektedir. Halkın nasıl bir üslupla konuştuğu ortaya konulmaktadır. Söyleyiş ve ifadeler açıkça görülmektedir. Konuşulan dilin sadeliği ifade edilmektedir.

“Su kendi başına melül mahzun çırpını çırpını durur; aranır gibi. İçim nasıl bi ezilir, mıncıklanır, bilemen.”⁹⁴

İkilemeler yer almaktadır. Suyun kendi döngüsü Şerif’te farklı düşünceler uyandırmaktadır. Suyun çırpındığını ifade etmesiyle suya başka bir anlam yüklenmektedir. Söz sanatına yer verilmektedir.

⁹²Buğra, *Dönemeçte*, 88.

⁹³Buğra, *Dönemeçte*, 90.

⁹⁴Buğra, *Dönemeçte*, 93.

“Sokaklar kimsesizdi.”⁹⁵

Sokaklara insana özgü bir özellik verilmiştir. Kişileştirme sanatı yer almaktadır.

“Orhan uzun mesafeli ve çetin bir koşuyu yenice bitirmiş bir haliskın tay gibiydi; sesli sesli, hırslı hırslı soluyordu, burnundan, ağzından buharlar çıkıyordu.”⁹⁶

Benzetme sanatının yanında ikilemeler de eserin anlatımında yer almaktadır.

- “ - Başım.. çok ağrıyor, dedi.
- Geçer.. içince.. İçelim işte. Ama güzel güzel.
- Kiminle?”⁹⁷

Karşılıklı konuşmalar görülmektedir. Eksilteli cümleler de bulunmaktadır.

“Yerle bir olan şehirler, budanmış çınarlar gibi höykürmüş, fabrikalar sanki yıkılmamışlar da, tohummuş, ekilmişler gibi, bire beş vermiştir.”⁹⁸

Romanda İkinci dünya savaşından çıkan ülkelerin halini anlatmaktadır. Bu kadar yenilen ülkeler bile yeniden kurulmuş, kendilerini toparlamıştır. Bu durum anlatılırken de benzetme sanatına başvurulmuştur.

“Kasaba, koyu lâcivert gökyüzüne kapkara gölgesi düşen tepenin eteğinde mışıl mışıl uyuyordu. Birkaç emzikli ana, birkaç hasta ve beş, on yaşlı ile Şehir Kulübü’nde ‘içeri’ deki silahşorlar. Belki bir de Handan uyanıktı. Geri kalan herkes uyuyordu.”⁹⁹

Kasaba ile ifade ettiği kasabada yaşayanlardır. Mecazı Mürsel sanatına başvurulmuştur.

“... gocomışın biriymiş. Avrat ta bek genç. Herif epeydir kuşkulıymış. Ötey gün, senin anlayacan Şehir Bazarı, garı ben bazara gidiyon deye yola düzülmüş. Yalancıkıtanmış emme. Bi saat, yahut kim iki saat sora gerisin geri dönmüş. Bi de ne görsün!.. Ahırın kapısı aralık değil mi!.. İçerden de gıcık gıcık bi sesler gelme mi?.. Bildin mi??? Herif gocomış, mocamış emme eninde sonunda o da erkek!!! Onun da bir şerefi haysiyeti va! Alçaklar namussuzlar diye kükreye kükreye dalmış içeri, oracıkta beli, neyi kaptığı gibi karının üstündeki herifin alnı kabağına indirivermiş,

⁹⁵Buğra, *Dönemeçte*, 97.

⁹⁶Buğra, *Dönemeçte*, 149.

⁹⁷Buğra, *Dönemeçte*, 180.

⁹⁸Buğra, *Dönemeçte*, 200.

⁹⁹Buğra, *Dönemeçte*, 255.

şakkadak ikiye ayırmış. Garı kıyma bana gençliğime acı deye yalvardı nettiyse de yüreğini yumuşatamamış o namussuz da layığını bulmuş!!! Zati hangi ırz namus vaten millet düşmanı kurtulecek ki!!?? Hepsi de bulicek layığını. Cenâabı Allah kimin ettiğini yanına kor ki!! Hele vaten millet düşmanları! Etme bulma dünyası demişler buna.”¹⁰⁰

Halkın kullandığı dilin yerel özellikleri görülmektedir. Günümüz Türkçesi ile farklılıklar bulunmaktadır. Demek, vatan, kocamış, memleket, var, değil, bir kelimeleri farklılık göstermektedir. Seslenmeler bulunmaktadır. Duygular mübalağalı bir şekilde ifade edilmektedir. Nida sanatı görülmektedir.

Mekân

Genellikle kasaba mekân olarak karşımıza çıkar. Burada da olaylar devamlı olarak Şehir Kulübünde geçer. Bir araya gelinen en önemli yerlerden biri Şehir Kulübüdür.

“Bir handı burası. Sağ dip köşeyi Şehir Kulübü tutuyordu. Dik açının bir kenarı, iki bilyardo masalı kocaman bir salon. Daha uzun olan öteki kenarda da ‘içerisi’ denilen ve poker oynanan bir büyücek oda, mutfak, kahve ocağı, lokanta ve okuma odası. Han iki katlıydı. Öteki yerleri terziler, şekerciler, doktorlar, ziraî donatım ve geçen ay kurulan Demokrat Parti tutuyordu. Avlusu büyük bir dikdörtgendi. Tam ortada şadırvanlı bir havuz, onun çevresinde de, sonradan, kulüp için yaptırılmış çimento bir pist vardı. Ayrıca akasya ağaçları da vardı.”¹⁰¹

Çeşit çeşit insanların en çok uğradığı yer arasında Şehir Kulübü vardır. Bu mekânların nasıl bir yerde oldukları hakkında bilgiye verilmektedir. Hanın nasıl bir yer olduğu anlatılmaktadır. Handa bulunan bölümler hakkında detaylı bir şekilde bilgi verilir.

“Aklım birden kayıverdi.. on yıl öncesine. Gene böyle bir Haziran sabahı idi. Buraya geldiğimde. O zaman ne Şehir Kulübü vardı, ne de bu fiskiye. Hakiki bir handı burası. Adı da öyle. Yatak odaları üst katta idi. Altta da iki nalbant, bir arabacı, bir şekerci, birkaç da yaba, dirgen, pulluk, mulluk satan dükkân vardı. Kahve ocağı da na orada idi; Operatör Cevdet Bey’in yerinde.”¹⁰²

¹⁰⁰Buğra, *Dönemeçte*, 48.

¹⁰¹Buğra, *Dönemeçte*, 6.

¹⁰²Buğra, *Dönemeçte*, 23.

Doktor on yıl önceki hali ile oturduğu hanı hatırlıyor. Zihnindeki mekânın değişimini anlatmaktadır. Hanın eski halinin yerinde nelerin olduğunu söylemektedir. Eskiden insanların ihtiyaçlarını karşılamak üzere var olduğunu dile getirir. Eski hali ile şimdiki hali arasında bir kıyas yapılmıştır.

“Şehir Kulübü etrafı kalelerle aşılmaz surlar ve hendeklerle çevrili bir derebeyi konağına benzerdi. Girilemezdi oraya. İçindekiler dışarıya çıktıkları zaman da zırhlara bürünmüş gibiydiler; atlarını mahmuzlayıp dörtnele geçer gibiydiler.”¹⁰³

Şehir Kulübünün nasıl bir yer olduğu hakkında bilgi verilmektedir. İçeriye girilmesinin zor olduğu anlatılır. Bulunduğu yer girilmesi çok zor olan bir konağın çevresine benzetilmektedir.

“Kısacası, ilçe, kocaman ovanın, bu toprak okyanusunun ve dört bir çevresinin, gerçekten, incisidir. Uyanıktır, iş bilir. Kültür yönünden de ne kendi iline, ne yakın illere benzer: türküleri, deyim ve tekerlemeleri, oyunları, düğün dernek töreleri, özellikle de, ağzı; kelimeleri ve onları söyleyişi kendine göredir. Giyim kuşam da öyle.”¹⁰⁴

Kasabanın nasıl bir yerde olduğu, nasıl görüldüğü hakkında bilgiler verilir. Kasabanın kendine özgü bir yapısı vardır. Civardaki bölgelerden etkilenmeyip özgünlüğünü koruyabilmiştir. Giyimleri kuşamları, konuşmaları, değişleri kısaca her şeyleri kendilerine özgü bir doğallık içerisinde. Herhangi bir etkilenme söz konusu değildir.

“Yatak odası upuzun kavak ağaçlarına ve Çınarlık yamaçlarının meşeleri, gürgenleri üstünden akıp giden bulutlara bakardı. Serindi hep ve Handan bu pencerelerden bütün mevsimleri, mevsimlerin bütün zamanlarını ve hallerini görmüştü.. hem de, birbirine hiç benzemeyen ne duygularla, ne düşünceler, ne hayaller kurarak.”¹⁰⁵

Handan’ın odasının dışarıya bakan penceresinden görülenler verilir. Pencerelerden zamanın değişimi ile beraber havanın, iklimin değişiklik göstermesi anlatılmıştır. Bu manzaraların değişiklik göstermesiyle Handan’ın duygu ve düşünce dünyasındaki değişiklikler birlikte verilmiştir. Handan’da da tıpkı mevsimlerde gerçekleşen

¹⁰³Buğra, *Dönemeçte*, 46.

¹⁰⁴Buğra, *Dönemeçte*, 53.

¹⁰⁵Buğra, *Dönemeçte*, 55.

değişiklikler görülmektedir. İnsanın sahip olduğu inançlar, düşünceler, hisler her zaman aynı değildirler ve değişikliğe uğrarlar. Handan, pencerelerden yansıyan mekânın tablosunu seyretmektedir.

“Yemeği, Bayezid’de, o genç nesillerin ölümsüz altın adasında, Küllük ile kaldırıma bitişik kahvenin arasındaki Emin Mahir Lokantası’nda yediler; sadece İstanbul’un değil.. çünkü Dünya’nın en iyi, en güzel lokantası o idi.. Şerif için.”¹⁰⁶

Emir Mahir Lokantası Şerif için önemlidir. Romanda geçen mekânlar arasında Şerif’in öğrencilik yıllarında gidemeyeceği bir lokanta olarak yer almaktadır.

Şükûfe Hanım’ın eşi Hayri Bey’in çift katlı, kocaman bahçeli evi de eserde geçen yerler arasındadır.

“Reşide Hanım, Şükûfe Hanım ve Nazif Bey’in hanımı hemen işe koyulmuş, kilimleri, minderleri pınarın başına sermişlerdi. Cevdet Bey derenin kıyısından ocak kurulsun diye taş seçiyor, Münir Cevdet Bey’le hanımı sepetleri, heybeleri boşaltıyordu. Nazif Bey kızı ile damadını çalı çırpı toplamaya göndermişti; kendisi de dillere destan güvecini hazırlamak için malzeme arıyordu.”¹⁰⁷

Bir Pazar günü Ulupınar’a geziye giderler. Ulupınar’da herkes bir işe koyulur. Herkes bir şeylerle meşgul olur. Bir yandan oturulacak yer bir yandan ateş için gerekli malzemeler toplanıyor bir yandan da yemek için hazırlıklar yapılmaktadır. Ulupınar da zaman geçirdikleri bir yer olarak romandaki yerini almıştır.

“Kurucular oldukça geniş Belediye Meydanı’ndan taşarak Pazar yerini de dolduran kalabalığın karşısında, öğleden sonra, ikindiye kadar konuştular ve kendilerini dinleyenleri sara nöbetine tutulmuş gibi dalgalandırdılar; kasabada yer yerinden oynadı.”¹⁰⁸

Seçim için hazırlık yapılan yerlerden biri de kasaba olmuştur. Kimsenin bilmediği kasaba bir anda bütün Türkiye’nin dikkatini çekmiştir. Her yer dolup taşmıştır. Belediye Meydanı ve pazar yeri de olayların geçtiği mekânlar arasındadır.

¹⁰⁶Buğra, *Dönemeçte*, 65.

¹⁰⁷Buğra, *Dönemeçte*, 143.

¹⁰⁸Buğra, *Dönemeçte*, 195.

“Çarşının sokaklarında, her gece nasılsa öyle, kimsecikler yoktu. Yemeniciler Arastası’na daldı. O daracık sokak daha da karanlıktı.”¹⁰⁹

Sokaklarda geceleri var olan sessizlik yansıtılmaktadır. Kimsenin olmayışı, yalnızlık, karanlık, duyguların karmaşıklığı sokaklarla birlikte verilmektedir. Sokaklar, sessizliği betimlemektedir.

“Artık cesede değil, bütün dikkatiyle eşyaya, öteye, beriye bakıyordu. Oysa dikkate bile gerek yokmuş; ilk gelişinde nasıl olup da farkına varmadığı yığınla şey ortada idi; mesela kâğıt sepeti, öfkeyle parçalandıkları belli nikâh davetiyeleri ile doluydu. Gene meselâ, masadaki hokkanın ağzı açıktı, kalem de yanı başında idi ve kâğıt paketi ile zarflar da yerlerine konmamış, öylece bırakılmışlardı.”¹¹⁰

Celal’in evinde intihar ettiği salonun nasıl bir görünümde olduğu doktorun bakış açısı ile verilmektedir. Olayın gerçekleştiği yer dağınık bir şekildedir. Sinirlenmenin, öfkenin, hırsın bir arada olduğunun göstergesi olan yırtık davetiyeler, kâğıtlar, kalemler öylece bırakılmış. Olayların gerçekleştiği mekânlardan biri de Celal’in evidir.

Zaman

Öcal Oğuz’a göre romanda geçen zaman çok partili hayata geçiş denemelerinin yaşandığı dönemdir

“Dönemeçte çok partili hayata geçiş denemelerinin yaşandığı yıllarda, bir Anadolu kasabası olan Akşehir’de doktor olarak çalışan Şerif adlı bir aydının şahsında birçok değerlin temsil edildiği, onun münasebetleri etrafından aynı çevrede bulunan aydınların tenkit edildiği bir romandır.”¹¹¹

Bir Orta Anadolu kasabasında yaşananlar anlatılmaktadır. Bu zaman dilimi de 1946 yıllarına denk gelmektedir.

“Romanın olay örgüsünü oluşturan hadiseler, 1946-1948’li yıllar arasındaki aşağı yukarı iki yıllık bir zaman diliminde cereyan eder. Romanda saat, Doktor Şerif’in eski sevgilisi Handan’ı karşılamak için tren istasyonuna gidişyle çalışmaya başlar; yine asıl kişi Şerif’in Akşehir’den ayrılması ve siyasete girişyle durur. Hâkim

¹⁰⁹Buğra, *Dönemeçte*, 235.

¹¹⁰Buğra, *Dönemeçte*, 240.

¹¹¹Öcal Oğuz, “*Dönemeçte Romanında Yapı ve Tema*”, *TÜBAR*, 22, (Güz-2007), 102.

anlatıcının imkânlarıyla sunulan olay örgüsü, anlatıcının olayların geçmişte atılan temellerini göstermek için geriye ve ileriye yaptığı atlamalardan dolayı kronolojik değildir. Bunun yanında romanın vaka ve anlatma zamanları, anlatıcının hadiseleri görmesi ve aynı anda nakletmesinden dolayı üst üste çakışır. Bu da romanda anlatılan hadiselerin olabilirliğini arttıran bir hususiyettir.”¹¹²

Romandaki olayların başlangıç ve bitiş süreleri verilmiştir. Kronolojik bir zamanın yer almadığı anlatılmıştır. Olayların gerçekleştiği zamanlar da birbirini takip etmemektedir.

“Akasyalar Mayıs sabahının serin esintileri ile pır pır titreşiyorlardı.”¹¹³

Eserde zaman olarak Mayıs ayı da geçmektedir. Bir mayıs sabahında esen rüzgâra yer verilmiştir.

“Millî Şef’in yeni kurulan muhalefet partisi için söylediklerini okuyordu.”¹¹⁴

Millî Şef İsmet İnönü için kullanılmaktadır. Orhan, İsmet İnönü’nün Demokrat Parti için söylediklerini okumaktadır. Zaman olarak İsmet İnönü’nün son dönemlerine ve Demokrat partinin kurulma dönemlerine denk gelmektedir. Demokrat parti 1945 yılında kurulma kararı almıştır. 1946 yılında da kurulmuştur.

“Demokrat Parti iktidara gelirse memleketin fabrika bacalarından bir ormana döneceğini söylüyordu.”¹¹⁵

Demokrat Parti’nin henüz iktidara gelmediği, çalışmalarına devam ettiği, rekabet halinde olduğu zamanlar görülmektedir.

“Handan’ın son sınavının hemen ertesi günü, bir ilkbahar sabahı, Haydarpaşa’dan yola çıktılar. Telgraflarını alıp kendilerini istasyonda karşılayan babasını kucaklarken, Handan bir insanın eli nasıl ateş gibi olurmuş, beden nasıl titrer, ürperir, sarsılırmış ve öpüş ne imiş artık biliyordu.”¹¹⁶

Zaman açısından ele alındığında İlkbahar ayında yaşanan bir durum anlatılmaktadır. Handan’ın sınavından bir sonraki gün yani gidişine denk gelen bahar

¹¹²Oğuz, “*Dönemeçte Romanında Yapı ve Tema*”, 114.

¹¹³Buğra, *Dönemeçte*, 7.

¹¹⁴Buğra, *Dönemeçte*, 20.

¹¹⁵Buğra, *Dönemeçte*, 49.

¹¹⁶Buğra, *Dönemeçte*, 66.

mevsimi zamanı ifade etmektedir. Zaman olarak genellikle mevsim ve bir günün saatleri verilmektedir.

1.6 KEMAL TAHİR

1.6.1 Hayatı

Asıl adı İsmail Kemalettin Demir'dir. 13 Mart 1910 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Yazarın doğum tarihi ile ilgili farklı bilgiler verilmiştir.

“Yazarın doğum tarihi problemlili bir konudur. Nüfus cüzdanında 4 Rebiyülahir 1328-13 Mart 1326 şeklinde iki tarih yer almaktadır. Bu iki tarih hesaplandığında aynı güne denk gelmemektedir. 1917 yılında yapılan takvim değişikliği esnasında muhtemelen yanlış hesaplamadan kaynaklanan bir yanlışla iki tarih yazılmış olmalıdır. Burada yanlış yazılan tarih ilk kaydedilen 4 Rebiyülahir 1328 tarihi olmalıdır. Yazarın doğum tarihi olarak bu tarih kabul edildiğinde günümüzde kullanılan takvimle 15 Nisan 1910'da doğduğu anlaşılmaktadır. 12 Yazarla ilgili kaleme alınan kısa biyografi denemelerinde de doğum tarihi olarak bu tarih esas alınmıştır.¹³ Ancak yazar, Notlar'ının beşinci cildinde kaydettiği bir notta doğum tarihi olarak 1908'i belirtmektedir. Gerek Notlar'ına gerekse biyografik unsur barındıran romanlarına bakıldığında, yazarın doğum tarihi olarak 1910'u kabul etmek daha doğru gözükmektedir.”¹¹⁷

Gazi Hasanpaşa Rüştüyesini bitirip, Galatasaray idadisine başlar ancak buradaki öğrenimini ikinci sınıftan ayrılarak yarıda bırakmıştır. Avukat kâtipliği, ambar muhasipliği, gazetecilik gibi çeşitli yerlerde işler yapmıştır. 1938'de Donanma Komutanlığı Mahkemesinde Nazım Hikmet'le birlikte yargılanmış ve 15 yıl hapis cezası verilmiştir. On iki yıl Çankırı, Çorum, Kırşehir, Malatya cezaevlerinde kalır. 1950'de Genel Af Yasası ile serbest bırakılmıştır. 1955 yılı Kemal Tahir'in edebiyat hayatında kırılma noktası olmuştur. Genel olarak önemli eserlerini 1955 yılından sonra vermiş ve Türk edebiyatının önde gelen yazarları arasında yerini almıştır.

Toplumsal gerçekçi tarzın en güçlü sanatçıları arasında yer almıştır. Sanat hayatına şiir denemeleri ve çeviriler ile başlamıştır. Şiirlerini Abdullah Cevdet'in *İctihad* isimli dergisinde yayımlayarak edebiyat dünyasına atılmıştır. Bir zamanlar

¹¹⁷Sezai Coşkun, “Kemal Tahir Şahsiyeti, Eserleri, Fikirleri”, Marmara Üniversitesi *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü*, (2006), 4.

farklı takma isimlerle polisiye-dedektif romanları da kaleme almıştır. Öykülerinde genellikle köylüleri veya şehirlere göç etmiş köylülerin yaşamla mücadelesini ele almıştır. Kaleme aldığı hikâyelerinde de fikir ve meselelere önem vermiştir. Geleneksel hikâye tarzına bağlı kalmıştır. Romanlarını da yaklaşık olarak aynı tarihlerde yazmıştır. Birbirlerine paralel olarak gelişme göstermiştir. Kemal Tahir, köy romanlarında diğer köy romancılarından farklı olarak köyün ve köylülerin kurtuluşunun köyden değil de büyük şehirden, aydın kişilerden oluşan kadrodan geleceğini savunmuştur. Aziz Nesin’le kurduğu Düşün Yayınevi’ni yöneten Kemal Tahir, 1960 yılından sonra tümüyle edebiyata yönelmiş ve kalemıyla geçimini sağlamıştır. 21 Nisan 1973’te İstanbul’da yaşamını yitirmiştir.

1.6.2 Eserleri

Roman

Sağırdere

Esir Şehrin İnsanları

Körduman

Rahmet Yolları Kesti

Yedi Çınar Yaylası

Köyün Kamburu

Esir Şehrin Mahpusu

Bozkırdaki Çekirdek

Kelleci Memet

Yorgun Savaşçı

Devlet Ana

Kurt Kanunu

Büyük Mal

Yol Ayrımı

Namusçular

Karılar Koğuşu

Hür Şehrin İnsanları

Damağacı

Bir Mülkiyet Kalesi

Öykü

Göl İnsanları

Üstadın Ölümü

Dutlar Yetişmedi

Zehra'nın Defteri

Notlar

Kemal Tahir'in Notları

Sohbet

Kemal Tahir'in Sohbetleri

Mektup

Kemal Tahir'den Fatma İrfan'a Mektuplar

1.6.3 Yol Ayrımı Romanı

Özet

Türkiye'nin çok partili hayata geçişi eserde görülür. Serbest Fırka zamanı ele alınır. Eser üç bölümden meydana gelir. Madrabazlık kitabın ilk, Kuvayı Milliyeciler ikinci, Yol Ayrımı son bölümüdür. İlk kısımda gazetelerin durumu hakkında bilgi verir. Gazetelerin haber yapma anlayışı görülür. Gazetelerin hangi şartlarda haber yaptıkları anlatılır. Vakit gazetesinin yanında diğer gazetelerin de durumu hakkında bilgi verilir. Memlekette yaşanan bazı olaylar anlatılmaz. Öbür yanda gazete sahibi Çoruh Mebusu Asım Bey, bir gece gazetenin basılmaması için acilen bir telgraf gönderir. Bu durumun nedenini gazetede çalışan Selim ve Murat aralarında

konusurlar. Gazete sahibinin neden böyle bir karar verdiğini anlamaya çalışırlar. Bu olay üzerinden farklı fikirler yürütürler. Yeni haberin ne olduğu merak konusudur.

Serbest Fırkanın nasıl kurulduğu da bu kısımda anlatılır. Neden böyle bir karar verildiği üzerine de ortaya çeşitli görüşler konulur. Muhalefet partisinin açılması herkesi şaşırtır. Asım Bey ve Murat aralarında yeni partinin kuruluşunun nedenini konuşurlar. 9 Ağustos 1930 Cumartesi günü Vakit gazetesi tam seksen bin tane basılır ve satılır. Partinin kurulacağı haberi gündemin konusunu değiştirir. Herkesin en çok konuştuğu olay olur. Serbest Fırkanın kapatılması, insanların olaylar karşısındaki tutumları daha çok ön plandadır.

Tarihi olaylar kahramanlar üzerinden anlatılır. Türkiye'nin çok partili hayata geçişinin serüvenidir. Savaşın sonra siyasetin toplum hayatı, yaşama tarzı üzerindeki etkileri anlatılır. Bir yanda eşinin hatırası yatak odası takımını satmak istemeyen bir babanın oğlu karşısındaki zorlukları, bir yandan kızına kavuşmak isteyen ve aynı zamanda onu kaybetmekten dolayı korku dolu bir anne karşımıza çıkmaktadır. Kitapta birbiri ile ilişkili birçok konu anlatılır. Siyaset, aşk, yaşam mücadelesi, dostluk, aile sevgisi bir arada verilir.

Şahıslar

Gazi Paşa: Mustafa Kemal'in romandaki ismidir. Türkiye için yenilikler getirir. Modernleşme yolunda adımlar atar. Kitabın konusunun döngüsünü sağlar. Olaylar kendisi etrafında şekillenir. Gece gündüz durmadan çalışır. Odasının ışığı hep açıktır. Geceleri uyumaz kahve üstüne kahve içer ve devamlı çalışır. Kitaplardan fayda alıp millet için yararlı işler yapmak ister. Sürekli araştırıp okuyan biri olarak tasvir edilir.

Murat: Çardaklı Hamam Sokağı'nda doğar. Burada büyür. Sözünde duran, mert bir kişiliğe sahiptir. Vakit gazetesinde çalışır. Gazetecidir. Çalışkan, işini iyi yapar. Kadir'le beraber büyürler. Kadir, kendisi hakkında olmayacak şeyler söyler. Kadir, kendi yaptığı şeyleri de Murat yapmış gibi anlatır.

Ayşe: Kamil Bey ile Neriman Hanım'ın kızıdır. Babasını 17 yaşına kadar ölü bilir. On yıl boyunca babasını görmez. Çalışkandır. Arkadaşları, öğretmenleri kendisinden memnundur. Kimseyi uğraştırmadan kendini yetiştirir.

Neriman Hanım: Kâmil Bey ile evlenir. Daha sonra boşanırlar ve Lütfü Bey'le evlenir. Ayşe'ye babasının öldüğünü söyler. Hesaplı kitaplı yaşar. İnişli yokuşlu yaşam ona uygun değildir. Eşinin kendisini aldattığını bildiği halde olaylara kayıtsız kalır. Şükran Hanım'a göre çok güzel biri olmasının yanı sıra ne kadar göstermek istemese de gülümsemesi onun çok kibirli biri olduğunu ortaya koyar. Yeşil gözlüdür. Çok akıllıdır.

Şükran Hanım: Güzelliğiyle herkesi büyüler. Güleç, sarı saçlı, mavi gözlüdür. Kendisi on yedi yaşındayken eşi elli beş yaşındadır. Dört yıl sonra eşi ölür. Eşi varlıklı olduğundan dolayı kendisine yüklü miktarda miras kalır. Canı sıkılınca Avrupa'ya gidip gelir. Yirmi dokuz yaşındadır. Birkaç dil bilir. Devamlı elinde Fransızca roman vardır.

Başvekil İsmet Paşa: İyi, kumandanlıkta yaman, siyasette kurnazdır. İşleri her zaman takip eder ve çalışmayı hiçbir zaman elden bırakmaz.

Hademe Hıdır: Gazetede çalışır. Kendini diğer çalışanların üzerinde görür. Gazeteye saray şoförü Çorumlu Dadal Efendi tarafından yerleştirilir.

Âsım Bey: Çoruh Mebusudur. Vakit gazetesinin sahibidir.

Dadal Efendi: Çorum'un Çöplü Mahallesi'ndendir. Saray şoförlerinden en gözdelerindendir. Okumadığından ortaokul diploması da yoktur.

Mahmut Celâlettin Bey: Avukattır. Abdülhamit döneminin okullu subaylarından. Kavgacı olmasından dolayı kurmay olamaz. İstanbul'dan Makedonya'ya sürgün edilir. Daha sonra askerliği bırakıp avukatlığa başlar. Adalet Bakanlığı, yargı organları, barolarda Deli Celadet adıyla bilinir. Arada sırada aşırı öfkelenir. İttihatçıdır.

Ağaoğlu Ahmet Bey: Azerbaycan'ın Şuşa isimli dağ kasabasında doğar. Saray mebuslarından. Arkadaşlarını temizleyenlerin arasına rahatça karışır. İttihatçıdır.

Münir Bey: Doktordur. Ufak tefektir. Gerekli olmayan sorular sorup akıl karıştırmasıyla bilinir. Bundan dolayı ismi Farmason Doktor diye anılır. Dik kafalı, söz dinlemez biri olarak tanınır. 1908'de ayrılıp 31 Mart'ta muhaliflerle birlikte Sinop'a sürülür. Bundan sonra herhangi bir gruba katılmaz. İttihatçıdır.

Nuh Bey: 1888 Jön Türklerindendir. Abdülhamit döneminde on beş yıl sürgünde kalır. Kâmil Bey'in mahpushane arkadaşıdır. Hiç kimsesi yoktur. Uzun boylu, sıska gövdelidir. Gözlerinde kederli bir dalgınlık vardır.

Sadrazam Talat Paşa: İttihatçıdır. İttihatçılık yolunda canını Ermeni kurşunlarına verir.

Kadir: Celadet Bey'in yanında avukat stajyeridir. Ramiz Efendi'nin oğludur. Esmer çakırımsı gözleri vardır. Yaklaşık bir seksen boylarındadır. Geniş omuzlu, ince bellidir.

Ramiz Efendi: Kadir'in babasıdır. Eşi Fatma Hanım'ı kaybettikten sonra bir daha kendine gelemmez. Eşi ölmeden önce daha çok konuşurdu. Eşini kaybettikten sonra insanlardan kaçır. Devamlı içki içir. Eşinden kalan yatak takımını satmak istemez. Eşinin vasiyetinden dolayı yatak takımına ayrı bir bağlılık duyar. Son zamanlarda kılık kıyafetine de dikkat etmez.

Fatma Hanım: Ramiz Efendi'nin eşidir. Kadir'in annesidir. İnsanları sınamayı sevmez. Kimsenin ağzını aramaz, başkalarını konuşmayı sevmez. Yufka yüreklidir.

Kamil Bey: Ayşe'nin babasıdır. Millicidir. Yedi yıl cezaya mahkûm olur. Eşi ile boşandıktan sonra, bir yıl dokuz ay cezaevinde kalır. Cezaevinde sözü geçen biridir. Fotoğraflardan karakalem yaparak geçimini sağlar. Çıktığında Amasya'da bir çiftliğe gider. Davalarını kazanıp, sınır dışında kalan çiftliklerini, petrol hisselerini alana kadar İstanbul'a gitmez. Onu iyi yürekli olduğu için cana yakın bulanlar vardır. Eşi ile ayrıldıktan sonra hiçbir kadınla ilgilenmez. İnatçıdır.

Lütfü Bey: Yeşil gözlü, ince burunlu, kalın dudaklıdır. Doktordur. Ayşe'nin üvey babası, Nermin Hanım'ın eşidir. Parasının değerini bilir. Akıllıdır. Ciltlere merakı vardır.

Selim Nuri: Miyoptur. 17 yaşından beri çok çalışır didinir. Çalışan insanlardan kat kat fazla çalışkandır. Selim üç yaşındayken babası gönüllü Balkan Savaşına katılır. Babası ölür ve yedi yaşından itibaren öksüz kalır. Üvey babası kendisini zanaata vermek istese de kabul etmeyip okula gider. İlkokulu yarı aç, yarı çıplak bitirir, liseyi kendi gücüyle çabalayıp parasız yatılı okuyup bitirir. Şiirle uğraşır. Üniversiteyi bitirip öğretmen olduktan sonra kazancının yarısını evinde kuracağı kitaplık için

ayırmaya yemin eder. Kemalisttir ve Kuvayı milliyeyi savunur. Gazeteye akşam yedide gider, sabahın dördüne kadar tashih yapar. Gündüz öğlene kadar da fakülteye gider. Bu kadar çalışma arasında aylık edebiyat dergisi ile de uğraşır. Yirmi yaşında ölür.

Salih Bey: Şakacıdır. Bozüyük mebusudur.

Fethi Bey: Serbest Fırkanın kurucusudur. Kurduğu fırka Cumhuriyet Halk Partisinin bir kanadıdır.

Dil ve Üslup

Eserde diyaloglar yer alır. Eksilteli cümleler de bolca bulunur.

Deyim ve atasözlerine rastlanır.

“Hiç kulak asmamıştır”¹¹⁸

Romanda konu veya karakterler hakkında bilgi verilen pek çok kahraman görülür. Farklı bakış açıları göze çarpar. Kadir, Murat hakkında bilgi verdiğini söylerken aslında çocukluğunda başından geçen olayları anlatır. Murat ile alakası olamayan söylemler vardır. Yazar karakterler üzerinden anlatmak istediğini verir. Sadece tek bir konu değil, birçok konuya yer verir. Kahramanların hayat hikâyeleri üzerinden bir anlatım mevcuttur. Kadınlar ve erkekler cinsiyet bakımından güçlü bir şekilde tasvir edilir. Tarihi olayları, romanla okuyucuya verir. Romanda geniş bir kişi kadrosu vardır. Yöresel özellikte anlatım da mevcuttur. Okuyucuya yaşanan olayları aktarırken aynı zamanda okuyucunun ders çıkarmasını gerektiren mesajları da barındırır. Nida sanatı bulunur. Benzetmeye, hatırlatmaya yer verir. Konuşma havası içinde geçen bölümlerden oluşur. Genellikle kahramanların bir lakabı vardır. Argo kelimelere rastlanır. İkillemeler bulunur. Alıntılar eserde yer alır.

Mekân

Genel olarak İstanbul ve çevresi daha çok geçer. İstanbul’un çeşitli semtlerinde yer alan ev ve işyerlerinde olaylar anlatılır. İç mekân tasvirleri görülür. Olaylar farklı yerlerde geçtiğinden dolayı mekân çeşitliliği vardır. Ankara da olayların geçtiği yerlerdendir.

¹¹⁸ Kemal Tahir, *Yol Ayrımı*, 11. bs. (İstanbul: İthaki Yayınları, 2018), 8.

Ankara Caddesi ve Babiâli yokuşu, vakit gazetesinin yeri, Ramiz Efendinin evi, Eminönü Meydanı, Galata, Gülhane Parkı geçen mekanlar arasındadır.

Galata Köprüsü, Boğaz, Nazlı Han'da açılan Serbest Parti İstanbul İl Merkezi de eserde geçer.

“Murat, Kocamustafapaşa Caddesi'nden Canbaziye Mahallesine sapmadan durakladı.”¹¹⁹

Kocamustafapaşa eserde sıkça geçen yerler arasındadır.

“Tahta ev iki katlıydı, ama küçüktü. İki yanında iki büyük bahçe olduğundan yapayalnızdı. Üst kat çıkıntısını tutan direklerden biriyle saçaktaki soba borusu sarktığı için çarpık görünüyor, ilk fırtınada yıkılacaktı ürküntüsü veriyordu.”¹²⁰

Ramiz Efendi, Fatma Hanım ve Kadir'in yaşadıkları evin tasviri görülür.

Sakarya, Eskişehir-Kütahya, Porsuk Çayı, Karapınar, Ağrı Dağı da savaşın geçtiği yerleri anlatır.

“Vaktiyle bizim orada, Örtülü Çarşının İç Bedesten'inde Osmanlının ağır hazinesi saklanmış... Bizim altımız nice yüz demir kapılı mahzenlerdir. Bizim duvarlarımızın kalınlığı altı metreden kalın... Küherçileyle kaynatmışlar ki, değme balyemez topu yongasını koparamaz. Dört kapısı var. Bilmem gördün mü? Her biri kale kapısı... Bu kapının üstünde bir kuş resmi vardır. Kanatlarını açmış kartal kuşu ki, canlı sanırsın. Eskiden derlerdi ki, bu kuş ‘Kazanca güvenme, uçar gider haaa öğüdüdür,’ derlerdi.”¹²¹

Mekân ile alakalı çok detaylı bilgiler verilir. Ayrıntılı bir anlatım söz konusudur.

“Perdeler yarı çekilmiş olduğu için oda loştu. Masanın üstündeki lamba, reçete defteriyle yanındaki dolma kalemi aydınlatıyordu.”¹²²

Doktor Lütfü Bey ve Ayşe'nin babasının yıllar sonra buluştukları yer doktorun muayene odasıdır. Yaşanılanların yansıtıldığı yer bu şekilde tasvir edilir.

¹¹⁹Tahir, *Yol Ayrımı*, 137.

¹²⁰Tahir, *Yol Ayrımı*, 144.

¹²¹Tahir, *Yol Ayrımı*, 200.

¹²²Tahir, *Yol Ayrımı*, 205.

“Beyazıt Meydanı, ölü havuzu, yapraksız ağaçları, birkaç boyacı çocuğuyla, evet, hiçbir yere çıkarı olmayan bir mezbelelik gibi duruyordu karşıda...”¹²³

Sıfatlarla anlatım pekiştirilip zihinde canlı bir tasvir yapılır.

“Meşatlık... Yahudi Mezarlığı... Daha yukardaki çıplak arazi Okmeydanı... Geldik Hasköy’e... Burada Yahudilerin fakirleri oturur. Karşısı Balat... Orası da öyle...”¹²⁴

Yahudi ve maddi imkânları kısıtlı olan ailelerin oturduğu yerler hakkında bilgi verilir.

Zaman

Yeni Türkiye’nin kurulduğu, çok partili hayata geçiş denemelerinin yaşandığı dönem eserde zaman olarak geçer. Yeniliklerin yapıldığı dönemin tarihini içerir.

“Anlaşılan, yarınki 9 Ağustos 1930 Cumartesi günü Vakit gazetesi gene başlıksız çıkacaktı.”¹²⁵

Vakit gazetesinin başlıksız çıktığı bir gün olayların yaşandığı tarihi verir.

“Pencerenin esintisi yüzünü alev gibi yalayıp geçince, yaz gecesinin ağır sıcağını, arkasından gürültüsüz sokulmuş birinin varlığı gibi duydu.”¹²⁶

Yukarıda ağustos diye verilen tarihin yanı sıra burada verilen bilgilerden de yaz mevsimi zaman olarak görülür.

“Saate baktı, dokuz buçuk... Neredeyse ajansın son bültenleri gelmeye başlar. Bir-bir buçuk saat sonra birinci sayfa da girer makineye... Bu gece de bu iş, hayırlısıyla biter burada...”¹²⁷

Gün olarak zamana bakıldığında gecenin dokuz sularında olduğu görülür.

“9 Ağustos 1930 Cumartesi gününün Vakit gazetesi şenlikli başlığıyla tam seksen bin basıldı”¹²⁸

Burada geçen zaman da net bir şekilde ifade edilir. Yıl 1930 ve mevsim yazın sonudur.

¹²³Tahir, *Yol Ayrımı*, 295.

¹²⁴Tahir, *Yol Ayrımı*, 371.

¹²⁵Tahir, *Yol Ayrımı*, 1.

¹²⁶Tahir, *Yol Ayrımı*, 1.

¹²⁷Tahir, *Yol Ayrımı*, 2.

¹²⁸Tahir, *Yol Ayrımı*, 30.

“Yunus Nadi Bey’imizin Cumhuriyet gazetesinden önce duyduk ve de tamamı tamamına bu mübarek ağustos ayının sekizinci gününü dokuzuncu gününe bağlayan cumartesi gecesi duyduk ve de bütün girdisini çıktısını gazeteye yazdık!”¹²⁹

Farklı sayfalarda yine yukardaki tarihin aynısı karşımıza çıkar. Ağustos ayı ve sekizinci gün...

“Yılımız 1930... Ayımız haziran... Günümüz on birinci perşembedir sayende Paşa Babamız!”¹³⁰

Dadal Efendinin ezbere söylediği bir tarihte romanın ilerleyen sayfalarında daha eski bir tarih görülür. Önceki sayfalarda ay Ağustosken burada Haziran diye söylenir.

“Selbes Fırka işini bu ağustos ayının ilk günü ki, uğursuz Salı günüdür, Yalova’nın tanyerleri ıştırken duyduk ve de o gün bugündür duru durağı ve de gönül ferahlığını yitirdik!”¹³¹

Burada geçen zaman aylardan ağustos ve günlerden haftanın Salı günüdür. Hakkında batıl inanışların olduğu Salı günü üzerinde durulur. Salı gününün negatif enerjisi yüzünden her şeyin kötüye gittiğini, eski canlılığını yitirdiği söylenir.

“1929 yılı Ekim ayının başlarında, Selim Nuri’yle fakülte arkadaşı, Nevşehir’in ağa oğullarından Kırkbirin Rüstemşah, Canbaz Kadı Medresesi yakınında bir ilkokulda açılan halk dersanesinde halka yeni devrimin Latin harflerini öğretiyorlardı.”¹³²

Yıl olarak yine ilerleyen sayfaların aksine daha eski bir tarih verilir. Bu tarih Harf İnkılabı dönemini kapsar.

“Vah vah! Üstüne hiç vuramadın! Biz bugün... 1930 yılı, Eylül ayının 10. Mübarek çarşamba günü...”¹³³

Yıl aynı fakat ay ileri bir zamandadır.

“Yağmurlu bir gündü. Hayır, yağmurlu bile değil... Gökyüzü çamur gibi ağır, her şeyi bulanık, pis bir gündü.”¹³⁴

¹²⁹Tahir, *Yol Ayrımı*, 61.

¹³⁰Tahir, *Yol Ayrımı*, 65.

¹³¹Tahir, *Yol Ayrımı*, 77.

¹³²Tahir, *Yol Ayrımı*, 85.

¹³³Tahir, *Yol Ayrımı*, 114.

¹³⁴Tahir, *Yol Ayrımı*, 144.

Zamanın yağmurlu kapalı bir an olduğu verilir.

“Çok eskilerden bir gün... 1890’larda... Tam kırk sene önce... Bir arkadaş... Bir önemsiz oyun teklif etmişti de...”¹³⁵

Verilen tarihe kırk yıl eklenince yine 1930 yılı elde edilir. Kitabın büyük kısmında 1930 yılı verilir.

“Arkadaşınız bizi, 1921 yılında bırakmış...”¹³⁶

Ayşe ve babası Kâmil Bey’in arkadaşı arasında bu konuşma geçer. Ayşe’nin babasının on yıl sonra dönüp de kızına her şeyi açıklamak istediği zamandır. 1921 yılına on yıl eklendiğinde 1931 yılı ortaya çıkar.

“Selim Nuri, kalemı defterin üzerine koyup, yorulan gözlerini bir zaman ovuşturdu. Ekim sonu soğuklarının ürpermeleri başlamıştı. Gene ıııslak, upuzun kış gelecek...”¹³⁷

Selim Nuri’nin kendisiyle yaptığı bu konuşmada da yine biz zaman görülür. Sonbahar mevsiminden sonra soğuk bir kışın başlangıcı verilir.

“İstanbul Belediye seçimleri biteli on gün oluyordu (18 Ekim1930)...”¹³⁸

Seçimlerin yapılmasıyla alakalı bir tarih bulunmaktadır.

Roman anlatımının ileriki sayfalarda değişen zaman çizgisinden dolayı kronolojik bir ilerleme görülmemektedir.

¹³⁵Tahir, *Yol Ayrımı*, 242.

¹³⁶Tahir, *Yol Ayrımı*, 251.

¹³⁷Tahir, *Yol Ayrımı*, 299.

¹³⁸Tahir, *Yol Ayrımı*, 301.

1.7 SEVİNÇ ÇOKUM

1.7.1 Hayatı

25 Ağustos 1943 yılında İstanbul’da dünyaya gelmiştir. İlk ve orta öğrenimini Beşiktaş’ta bitirmiştir. Özel keman dersleri almıştır. İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünü bitirmiştir. Bir süreliğine öğretmenlik yapmış daha sonra edebi çalışmalara yönelmiştir. İlk çalışmaları daha çok hikâye ağırlıklı olmuştur. Sonrasında romana yöneldiği görülmüştür. Eserlerinde toplumsal eleştiri ve bireyin iç dünyası konuları ön planda olmuştur. Kahramanlarının ruh hallerini ayrıntılı olarak yansıtmıştır. Eserleri çeşitli ülkelerde çeşitli dillere çevrilmiştir.

1.7.2 Eserleri

Romanları

Zor

Bizim Diyar

Hilal Görünce

Ağustos Başağı

Çırpıntılar

Karanlığa Direnen Yıldız

Deli Zamanlar

Gülyüzlüm

Gece Rüzgârları

Tren Burdan Geçmiyor

Arada Kalmış Tebessüm

Lacivert Taşı

Çok Yapraklı İlişkiler

Öyküleri

Eğik Ağaçlar

Bölüşmek

Makina

Derin Yara

Rozalya Ana

Beyaz Bir Kıyı

Gece Kuşu Uzun Öter

Al Çiçeğin Moru

1.7.3 Karanlığa Direnen Yıldız Romanı

Özet

Roman, aynı apartmanda yaşayan kişilerin hayatlarını ele alır. Romanda olaylar daha çok Feridun'un kişisel arayışları ile harmanlanır. Dönemin sosyal, siyasal sorunları ele alınır. Birbiri ile dost olan insanların ihanetleri anlatılır. Günlerden bir gün Feridun'un babası Doktor Enis Bey tutuklanır. Kendisini şikâyet eden ise her zaman aynı sofrayı paylaştığı biridir. Eşinin Paşa'dan yardım istemesi sonucu kurtarılır. Feridun'un aklında ise her zaman İncenaz vardır. Onun hayali, gülüşü, davranışları... Armatör' ün kızı Ece ile Feridun nişanlanırlar. Ece bir süre sonra nişanı atar ve Feridun'un amcasının oğlu Cangür ile birlikte olur. Feridun, bütün bu kargaşanın içerisinde kendini aramanın peşindedir. Roman, Feridun'un ve ailesinin bu apartman sakinlerinden ayrı bir semte taşınmaları ile biter.

Şahıslar

Peyami Bey: Baş eğmeyen bir kişiliğe sahiptir. Her zaman kişiliğini koruyabilmiş biridir. İnsanların onu ne şekilde karalayacağına aldırmaz etmeden doğru bulduğunu her dönemde savunan bir yapısı vardır.

Simitçi: Genellikle kasketi yüzüne eğik olduğundan yüzü görülmez. Kırpık bıyıklı, otuz beş yaşlarında, küçük gözlü, kavruk, çökük biridir. Bazen yolun bir kenarında

durur, derin incelemelerde bulunur. Her zaman düşünceli bir tavrı vardır. Görünüşünde, tavırlarında bir soyluluk olduğu düşüncesini Feridun'a verir.

Veysel: 35-40 yaşları arasındadır. Diri, genç görünümlüdür. Kocaman elleri vardır. Yazılar yazar, romanlar tasarlar. Pek çok insanla muhabbeti vardır. Yardımseverdir. Dini yönü ön plandadır. Dürüst; gerçekleri, doğruları her koşulda savunan biridir. Görüşünden dolayı tutuklanır ancak birkaç gün içinde serbest bırakılır.

Enis Bey: Feridun'un babasıdır. Doktordur. Hareketli, demokrat bir yapısı vardır. Demokrat Partilidir.

“Doktor Enis Bey 1950 ufkunda yıldızı parlayanlardandı. Alnına düşen büklümü, bütün uçuk renklerin menevişlendiği gözleri belki biraz Servet-i Fünun içliliğindeydi ama, sürekli soran, araştıran gerçekçi ifadeler, çehresini bu romantizme kolayca teslim etmiyordu.”¹³⁹

Enis Bey romanda böyle tanıtılır. Oğluna karşı anlayışlı, düşünceli ve sevecendir.

Feridun: Ailenin tek çocuğudur. Tahlil ve yazma yeteneğine sahiptir. Sanatla ilgilenir. Herkesten, her şeyden uzak bir kişiliktir. Babası onun doktor olmasını istediği halde yeteneğinden dolayı edebiyatı seçmesine izin verir. Başarısızlıkla sonuçlanan dergi çalışmalarına da ses çıkarmaz, anlayışla karşılar.

Özhan: Hukuk mezunudur. Yayınevi patronudur. Sarışın, tebessümlü, genç biridir. Feridun, kendisini ‘Küçük mutlulukların, iyimserliklerin adamı’ diye görür. Para hırslı olmayan biridir. Çalışkan, işini bilir. Öğrencilik yıllarında Türk Gençlik Teşkilatının üyesidir.

Gülzâde Hanım: Feridun'un annesidir. Sakin, hassas, korumacı bir yapıya sahiptir.

Profesör Sebati Bey: Enis Bey'den üç yaş küçüktür. Feridun'un amcasıdır.

Parlak alınlı, gözlüklü, gagamsı burunlu, gözleri koyu renklidir.

Sibel: Sebati Bey'in eşidir. Heykeltıraştır. Bale, şan dallarında da yeteneği olmasına rağmen heykeltıraşlığı seçer.

Kaya Bey: Sebati Bey'in bacanağıdır. Binbaşısıdır.

¹³⁹Sevinç Çokum, *Karanlığa Direnen Yıldız*, 1. bs. (İstanbul: Kapı Yayınları, 2014), 15.

İncenaz: Kaya'nın eşidir. Kural tanımaz bir yapısı vardır. Güzelliğiyle, sesiyle herkesi büyüler. Yosun koyusu gözlere sahiptir. Güzelliğiyle, etkileyiciliğiyle ön plandadır.

Asım: Gazetecidir. Kaya'nın halasının oğludur. Her zaman içen, bunalım takılan bir yapısı vardır.

Ece: Kumral, mavi gözlü, dolgun dudaklı bir Laz kızıdır. Sosyetenin, zenginliğin ihtişamı kendisinde görülür. Hoppa bir tiptir. Feridun'a zıt bir yapısı vardır.

Ferda: Genç bir gazetecidir. Veysel ve Özhan'ın arkadaşıdır. Karmaşık, düşünceli bir tavrı vardır.

Tülin: Asım'ın eşidir. Ev işlerine yatkın, sarışın, giyimi ile dikkat çeker. Siyaset ve edebiyattan uzak biridir. İncenaz'ın tavsiyesi üzerine az da olsa siyaset ve edebiyatla ilgilenmeye başlar.

Cangür: Hukuk öğrencisidir.

Dil ve Üslup

Eser genel olarak anlaşılır bir dile sahiptir. Zaman zaman abartılı bir anlatımı vardır. Eksiltili cümleler çoğunlukla yer alır. Bazen anlatılmak istenen kapalı bir anlatımla verilir. Anlatılanlar insan zihninde canlandırılır. Tasvirler kuvvetlidir. Feridun'un arayış içinde olmasından dolayı felsefe içerikli konuşmalar da geçer. Eserin genelinde eleştiri ve karşıt düşüncelerin tartışması vardır. Dünyaya bakış, din ve felsefe ile anlatılır. Alıntılar eserde yer edinir. Bazı kelimeler zamanın değişikliğiyle farklı yazılır.

Mekân

Mekân olarak İstanbul ve çevresi romanda yer almaktadır. Bir apartman dairesinde yaşayan kişilerin evleri geçmektedir.

İstanbul'da Şark Kahvesi, Çarşıkapı, Beyazıt Meydanı, Kapalıçarşı, Tarabya'daki balık restoranları, Beyoğlu, Taşlık Kahvesi, matbaa uğranılan yerlerdir.

“Oradan sur içlerine, تنها tren yollarına, yazın kalabalıklaşan yazlıklara, solgun yağmurlara ve oradan Fatih semtinin gevrek kokularına, baharat özelemlerine, iftar sofralarının iç çekişlerine...”¹⁴⁰

Ece ve Feridun’un gittikleri yerler anlatılır.

“17 Eylül Pazar gününün sabahı Feridunların apartman birdenbire hareketlenmişti. Kahkahalar, radyo sesleri, nişan veya nikâh neşesini andıran gürültüler... Apartman yaz ısısızlığından eylül başlarında sıyrılmış, Sebati Beyler Fransa’dan gelmişler, İncenazlar, Asaflar yazlıktan dönmüşlerdi. Gülzade Hanım adada biraz daha kalmak istemişti.”¹⁴¹

Romanda yaşanan apartman dairesi ve tatil için gidilen ada görülen yerler arasındadır. Apartmanın yaz ve sonbahar zamanında değiştiği anlatılır.

Zaman

Romanda anlatılanlar genel olarak 1950 ve 1960’lı yıllara aittir. 27 Mayıs 1960 darbesi anlatılır.

“Babamın arşivindeki 5 Eylül 1960 tarihli yazıda son cümle kırmızı kalemle hudutlandırılmıştı. Bugün de rengi hiç solmayan, benim veya babamın eliyle çekilmiş o sınır, katliam sözüne uygun biçimde bir darağacının düğümlü ipini çağırıştırıyor.”¹⁴²

Feridun’un babasının arşivinde yer alan bu tarih belirtilmiştir.

“Söylediklerine karşı çıkmıyorum. 1950’den sonra biz geride benzeri olmayan bir yeniliğin içinden geçtik.”¹⁴³

Söz edilen zaman yine geride kalmış bir dönemdir. Önemli atılımların yapıldığı zamanlar olarak ifade edilir.

“1952’de dernek kapatıldığı zaman, Başvekile çok sert bir telgraf çekmişti.”¹⁴⁴

Veysel, doğrunun yanında duran, yanlışla karşı çıkan kimliğiyle yapılan haksızlığa tepki gösterir. Yapılan eylemlerin tarihi verilir.

¹⁴⁰Çokum, *Karanlığa Direnen Yıldız*, 54.

¹⁴¹Çokum, *Karanlığa Direnen Yıldız*, 232.

¹⁴²Çokum, *Karanlığa Direnen Yıldız*, 7.

¹⁴³Çokum, *Karanlığa Direnen Yıldız*, 18.

¹⁴⁴Çokum, *Karanlığa Direnen Yıldız*, 21.

“1950-1954 seçimlerinin ‘nurlu ufuklarına’ düşmüş bulut gölgeleriyle kazanılmasından sonraki tarihi gerginliği, iktidarın ve muhalefetin ‘tansiyonlu’ hallerini de bizzat görecekti.”¹⁴⁵

Yapılan seçimin etkileri, tarihi hakkında bilgi verilir.

Mevsimler, geceler romanda geçen zamanlardır.

“1959 kışı aralık sonuna doğru Hüsniye bir küfe dolusu kokınayla, hani şu küçük kızıl toprakları olan dikenli yapraklarla çıkageldi.”¹⁴⁶

Romanda geçen zaman 1959 yılının kış aylarından aralığın son günlerine değinilmektedir. Bu tarih de romanda geçen zaman arasındadır. Aynı yılın şubat ayından da bahsedilir.

“Sıcak yaz gelmişti. Karşıyaka’ya göç etmişlerdi.”¹⁴⁷

Yaz ayları da romanda zaman açısından yer alır. Mevsimler üzerinden zaman sezdirilir.

¹⁴⁵Çokum, *Karanlığa Direnen Yıldız*, 24.

¹⁴⁶Çokum, *Karanlığa Direnen Yıldız*, 41.

¹⁴⁷Çokum, *Karanlığa Direnen Yıldız*, 51.

1.8 VÜSAT O. BENER

1.8.1 Hayatı

İsmi Vüsat Orhan Bener'dir. 10 Mayıs 1922 yılında Samsun'da doğmuştur. İlkokulu Erzincan'da, ortaokulu Sivas'ta okumuştur. Daha sonra Bursa Işıklar Askeri Lisesi ve Harp Okulu'na devam etmiştir. 1953'e kadar orduda görevini yapmıştır. 1957 yılında Ankara Üniversitesi Hukuk Bölümü'nü bitirmiştir. Çeşitli kuruluşlarda çalıştıktan sonra emekli olmuştur. 2005 yılında vefat etmiştir.

İlk olarak katıldığı yarışmalarda *Dost* isimli eseri ile dikkat çeker. *Dost* isimli öyküsü Fransızcaya, *Batak* Almancaya, *İlki* İngilizceye çevrilir.

Kendisi hakkında da çeşitli kitaplar yazılmıştır.

1.8.2 Eserleri

Roman

Buzul Çağın Virüsü

Bay Muannit Sahtegi'nin Notları

Öykü

Dost

Yaşamasız

Siyah-Beyaz

Mızıkalı Yürüyüş

Kara Tren

Kapan

Oyun

İhlamur Ağacı

İpin Ucu

Şiir

Manzumeler

Yaşantı

Kurmacasız Bir Yaşam

Mektup

Canım Tavşancığım

1.8.3 Bay Muannit Sahtegi'nin Notları Romanı

Roman, Muannit Bey'in yaşadıklarından oluşur. Muannit Bey bir bodrum katında yalnız yaşar. Yaşamın karmaşıklığı, geçim sıkıntısı, günü nasıl bitireceğinin telaşı, bir güne sığdırdıkları eserin tamamında yer alır. Psikolojik bir bunalım Muannit Bey'de vardır. Muannit, sürekli içki ve sigara içer, geceleri geç saatlerde uyur, uyumak için ilaç alır. Yaşamak istememesi, hayatın anlamsızlığını anlatır. Adalet Ağaoğlu'nun ölmeye yattığı gibi kendisinin de yatabileceği eserin bir kısmında geçer. Evlatlık edindiği Fatoş'a karşı aşırı bir sevgisi vardır. Romanın ilerleyen sayfalarında Fatoş'un kiralık oturduğu ev ile ilgili problemler olduğunda kendisini suçlar. Elinden bir şey gelmediği için kızar. Fatoş'un İngiltere'ye gitmesi ile daha da yalnızlaşır. Bireysel problemlerin yanında zaman zaman Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik sorunlar da yansıtılır. Verilen günlükler arasında siyasal, toplumsal konularda da bilgi verilir.

Şahıslar

Muannit Bey: Memurdur. Yalnız, bunalımlı, hayattan bıkmış, hayatın anlamsız olduğunu düşünür. Her şeyin gereksiz olduğunu fikrindedir. İçki içen, sarhoş, bitkin, kendinden usanmış biridir. Bütün işlerini kendisi halleder. Yemek yapmaktan nefret eder. Hiçbir şekilde yemek yapmak istemez.

Fatoş: Bay Muannit tarafından evlatlık alınır. Muannit Bey ile aralarında güçlü bir bağ vardır. Muannit, kendisine aşırı düşkündür. Zaman zaman Muannit Bey kendisine karşı karışık duygular hisseder. Temiz, titizdir.

“Unutuyor kanadımın altına hangi koşullarda sığındığını, ütölüyor kafamı. E, bende titiz mitiz, bakılıyorum diye, türlü huysuzluklarına, hırçınlıklarına, densizliklerine katlanıyorum.”¹⁴⁸

Bay Muannit, Fatoş için bu şekilde düşünür. Fatoş’u yukardaki gibi tanıtır. Hırçın, huysuz, dayanılmaz, ne yapacağı belli olmayan biri olarak tanıtılır.

Yeşille ela karışıklı, kocaman, hüznü, nemli gözlere sahiptir.

Yurdanur: İki çocuk annesi, çalışkan, her işe koşar. Konuşkan, canlıdır. Tiyatro ile ilgilenir. Amerika’da olduğu zamanlarda tiyatro ile ilgili birçok çalışma yapmıştır.

Rezan: Fatoş’un arkadaşısıdır. İnce boyunlu, kemerli burunludur. Fatoş’un zor zamanlarında yanında olur.

Dil ve Üslup

Romanda sade, anlaşılır bir dil vardır. Bazı yerlerde farklı kelimelere rastlanır. Argo sözlere yer verilir. Eksilteli cümleler vardır. Atasözleri ve deyimler gibi kalıplaşmış sözlere yer verilir. Alıntı sözler görülür. Beddualar romanda yer edinmiştir.

Mekân

Genel olarak Ankara mekân olarak geçer. Kızılay, Ulus gibi farklı semtler yer alır.

“*Kebap Çankaya*’dan peynirli pide getirttim, iki şişe *Tuborg* devirdim.”¹⁴⁹

Mekân olarak yiyecek siparişi verilen bir yer ismi verilir. Körfez Lokantası da eserde geçen yerler arasındadır.

“Kapıcı dairesindeki inime geldim.”¹⁵⁰

Bay Muannit’ in yaşadığı yer anlatılır. Bir kapıcı dairesinde barınır ve yaşamına burada devam eder.

Romanda geçen mekânlardan biri de Muannit’ in ‘Dayıoğlunun’ bürosudur.

“Yeraltındaki Kirpi Restoran adını taktıkları pis birahane, sigara üstüne sigara yakarak yudumladığım bardağı ağzımdan çektim.”¹⁵¹

¹⁴⁸Vüsat O. Bener, *Bay Muannit Sahtegi’nin Notları*, 7. bs. (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2018), 21.

¹⁴⁹Bener, *Bay Muannit Sahtegi’nin Notları*, 43.

¹⁵⁰Bener, *Bay Muannit Sahtegi’nin Notları*, 43.

¹⁵¹Bener, *Bay Muannit Sahtegi’nin Notları*, 53.

Kirpi Restoran da içki içilen bir mekân olarak belirtilir.

“Onlar Ümitköy’e gittiler, beni kapıcı daireme yakın bir yerde bıraktılar. Sallana sallana geldim, düşmeden indim basamakları. Bodrum lambası yanmıyor. Çakmak alevinin yepenek ışığında kapıyı açmaya uğraşıyorum, eşikten sızan sıvı bir küçük dere oluşturmuş, duraklamış. Yoksa açık musluk mu bıraktım?”¹⁵²

Bay Muannit geldiği evini anlatır. Eve geldiğinde bir su birikintisi ile karşılaşır. Evi pis sular basmıştır. Bunu üzerine iyice sinirlenir ve hiçbir yeri temizlemeden sigara üstüne sigara içer. Yalnızlıktan yakınır.

Zaman

Eserde günlük şeklinde yaşanılanlara yer verilir. Zaman olarak bu günlükler 1979 ve 1987 yıllarını anlatır. Eserin bazı yerlerinde geçmişe ait günlükler bulunur. Eserin bazı kısımlarında da geçmişe ait yaşantılara ileri tarihte günlük yazılması vardır. Geçmişe gitme görülür.

“1983 yılının 31 Ocak günü altmış bir yaşına yol aldığım şu sıra, 1979 yılının anılarına nasıl dönebilirim?”¹⁵³

Bay Muannit geçmişe gitme isteği duymaktadır. Ancak yıl ve zaman olarak 1983’tür. Yaşının ilerlemesi ve isteklerinin gerçekleşmemesi vardır.

¹⁵²Bener, *Bay Muannit Sahtegi’nin Notları*, 70.

¹⁵³Bener, *Bay Muannit Sahtegi’nin Notları*, 23.

1.9 ATTİLA İLHAN

1.9.1 Hayatı

15 Haziran 1925'te İzmir'de doğmuştur. İlk ve orta öğrenimini İzmir'de tamamlamıştır. Atatürk Lisesi'nde öğrenciyken hukuka aykırı davrandığı gerekçesiyle tutuklanıp okuldan uzaklaştırılmıştır.

“Nazım Hikmet hapisteydi ama şiirleri yasaklı olsa da kulaktan kulağa yayılıyor, el altından dağıtılıyordu. O da Nazım'ın şiirlerine bir şekilde ulaşım etkilendi. Atatürk Lisesi birinci sınıf öğrencisiyken, hoşlandığı kıza yazdığı mektupta Nazım'ın şiirlerinden birine yer verince, başı belaya girdi. Okul disiplin kurulunda başlayan kovuşturma, mahkemeye kadar taşındı.”¹⁵⁴

Daha sonra Danıştay kararıyla tekrar eğitimine devam etme hakkını elde etmiştir. İstanbul Işık Lisesi'nden mezun olmuştur. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesini kazanmış ama buradaki eğitimini yarıda bırakmıştır. Nazım Hikmet'i Kurtarma Hareketine dâhil olmak için Paris'e gitmiştir. Bir süre sinema ile ilgilenmiştir. Çeşitli dergilerde şiirleri, denemeleri ve eleştirileri yayımlanmıştır. Eserlerinin yankı bulmasıyla Türk Edebiyatının önemli isimleri arasına girmiştir. Attila İlhan, Türk Edebiyatına birçok eser kazandırmıştır. 11 Ekim 2015'te İstanbul'da vefat etmiştir.

1.9.2 Eserleri

Roman

Sokaktaki Adam

Zenciler Birbirine Benzemez

Kurtlar Sofrası

Bıçağın Ucu

Sırtlan Payı

Yaraya Tuz Basmak

Fena Halde Leman

¹⁵⁴ <http://www.milliyet.com.tr/attila-%C4%B1lhan-kimdir--kisaca-hayati-ve-eserleri-molatik-8189/>

Dersaadet'te Sabah Ezanları

Haco Hanım Vay

O Karanlıkta Biz

Allahın Süngüleri-Reis Paşa

G zi Paşa

O Sarı ın Kurt

  ir

Duvar

Sisler Bulvarı

Yağmur Ka a ı

Ben Sana Mecburum

Bela   e i

Yasak Sevişmek

Tutkunun Günlüğü

Böyle Bir Sevmek

Elde Var H z n

Korkunun Krallığı

Ayrılık Sevdaya D hil

Kimi Sevsem Sensin

 yk :

Yengecin Kıskaçı

Deneme-Anı:

Abbas Yolcu

Yanlış Kadınlar Yanlış Erkekler

Anılar ve Acılar:

Hangi Sol

Hangi Batı

Hangi Seks

Hangi Sağ

Hangi Atatürk

Hangi Edebiyat

Hangi Laiklik

Hangi Küreselleşme

Çevirileri:

Kanton'da İsyan (Malraux)

Umut (Malraux)

Basel'in Çanları (Aragon)

1.9.3 Zenciler Birbirine Benzemez Romanı

Özet

Mehmet Ali kimsesiz, yoksul biri olarak büyür. Sanat Enstitüsü'nde parasız yatılı olarak okur. İstanbul'da bir radyo teknik atölyesinde çalışır. Geceleri de burada kalır. Kimsesizliğin üzüntüsü ile birlikte hayatını sürdürür. Mehmet Ali karmaşık, sürekli kendisiyle çatışan bir iç sesi ile karşımızdadır. Hayatına karamsarlık hâkimdir. Mehmet Ali İkinci Dünya Savaşı zamanlarında kazandığı paralarla birlikte Paris'e gider. Bu yolculuk esnasında başından geçenler anlatılır. Paris'te kaldığı otelde farklı görüşlere sahip kişilerle birlikte bir ortamda zaman geçirir.

Komünist İspanyol Hernandez ve Mısırlı El-Barudi, Tito rejimine karşı Yugoslav Yankoviç, Bireyci, bağımsız Çinli Çang, Alman kökenli Hilde Mehmet Ali'nin beraber olduğu çeşitli insanlardır. Bunun yanında Paris'e gidenlerin zor koşullarda hayatlarına devam etmeleri görülür. Mehmet Ali bir gün Yankoviç'in yerini öğrenmek isteyenler tarafından götürülür. Yankoviç'in yerini söylemediği için iyice dövülür. Bu olaydan bir gün sonra sabaha doğru Yankoviç otelin koridorunda ölü

bulunur. Boğazına bir şey saplanarak öldürülmüştür. Mehmet Ali bunların yanı sıra sürekli bir aşk ikilemi içerisinde. İç dünyasında biri birine üstün gelir. Diğerini yener. Devamlı Hilde'ye aşkını itiraf etmenin planlarını arar. Onunla birlikte İstanbul'a dönmeyi hayal eder. Mehmet Ali'nin bir yandan vize süresini uzatma sıkıntısı bir yandan da para sıkıntısı vardır. Vize süresini üç ay daha uzatır. Roman, Mehmet Ali'nin parasının bitmesi, işsizliği ve bireysel çatışmaları ile biter.

Şahıslar

Mehmed Ali: Anne babasız, yoksuldur. Sanat Enstitüsünde parasız okur. Bir radyo atölyesinde çalışır. Biraz para kazandıktan sonra Paris'e gider. Bazı zamanlarda karşımıza bunalımlı, öfkeli, kızgın, ümitsiz olarak çıkar. Sürekli bir çelişki içerisinde. Çevresindeki kişiler farklı ülkelerden, farklı düşüncelere sahiptirler. Kalın, tüylü parmaklı, bıyıklıdır.

Yankoviç: Belgrad Üniversitesinde okur. Yugoslav Bağımsız Demokrat Parti'sindendir. Siyasi bir mülteci olarak Paris'tedir. Yıllarca ülkesinden uzakta yaşar. Eşinin intihar edip ölmesinden büyük üzüntü içerisinde. Paris'te bir otelde öldürülür.

Hilde: Almanya'nın Berlin şehridir. Küçük, benekli, mavi gözlüdür. Öğrencidir. Mehmed Ali kendisine âşıktır. Zayıf, güzel, ince bir kızdır.

Nevzat: Her türlü sıkıntıyı çekmiştir.

“Nevzat, rüyası daima omuzlarında, Fransızca bir gramerin üzerine eğilmiştir: yüzü sapsarı. Paltosu, dizlerinin üzerinde. Bizi kapıdan gördü mü, mavi gözleri, daha bir aydınlanır.”¹⁵⁵

Nevzat'ın nasıl biri olduğu anlatılır.

Hernandez: İspanyol'dur. Uzun boylu, esmer, kıvrıkcık saçlıdır. Komünisttir. Gitar çalar.

Çang: Çinlidir. Mehmed Ali'nin deyişiyle munis bir adamdır. Kötü bir Fransızcası vardır. İlk defa bir Türk gördüğünü söyler. Kimseye karışmaz, tartışma esnasında arayış bulmaya çalışır.

¹⁵⁵ Attila İlhan, *Zenciler Birbirine Benzemez*, (Ankara: Bilgi Yayınevi, 2000), 210.

El Barudi: Mısırlı bir komünisttir.

Süreyya: Liseyi bitirip üniversiteye gider. Birkaç yıl başıboş gezer, dolaşır. Paris’e gider.

Lale: Genellikle susar. Susarak önem kazandığını düşünür. Jeolojik bir hayvana benzetilir. Kalbur genişliğinde kalçalar, yürüyüşü kötü, devamlı kolları kendisinden önce giden biridir. Ayaklı bir can sıkıntısı halinde yaşayan biri olarak görülür.

Şadiye: Babasından çok korkar, hiçbir yere gitmez. Her zaman uykusu varmış gibi görünür. Çocuk görünümlüdür. İlkokulu bitirip dikiş kursuna gider. Mehmet Ali kendisini askerden sonra bulamaz. Bir gün Şehzadebaşı’nda vurulur.

Mekân

Eserde genel olarak Paris’te yer alan çeşitli mekânlar görülür. Mehmed Ali’lerin konakladığı Hotel de l’Europe başlıca yerlerden bir tanesidir.

“Garın çevresi otellerle kahvelerle dolu. Kahveler, Paris kahveleri: masaları kaldırımlara taşımışlar. Müşteriler sokakta oturuyor, sokakta yemek yiyor.”¹⁵⁶

Eserde Paris garının etrafının kahvelerle, lokantalarla, lokantaların kaldırımlara taşması hakkında bilgi verilir.

“Otel değil, diye bağırıp çağırıyordu: ...Cehennem! Maden kuyusu! Her taraf zindan gibi karanlık.”¹⁵⁷

Yankoviç sinirlendiğinde otelin nasıl bir yer olduğu hakkında kötü bilgiler verir.

“Camlar buğulanmıştı. Tuhaf! Ortada bir yatak. Henüz düzeltilmemiş. Köşede paravana ile ayrılmış bir lavabo. Yerde bulaşık kaplar, çatal, bıçaklar. Lavabonun kıyısında, bir cam muhafaza içinde, naylon, tıraş fırçası. Bir paket jilet.”¹⁵⁸

Süreyya’nın Paris’te kaldığı odanın dağınıklığı görülür.

Paris’te genel olarak Strasburg bulvarındaki kahve, Sebastopol Bulvarı üzerinde bir sinema, kötü semtlerdeki pis odalar, çeşitli kahveler geçen mekânlardır.

¹⁵⁶İlhan, *Zenciler Birbirine Benzemez*, 34.

¹⁵⁷İlhan, *Zenciler Birbirine Benzemez*, 47.

¹⁵⁸İlhan, *Zenciler Birbirine Benzemez*, 56.

Dil ve Üslup

Eserde benzetmeler bol kullanılır.

“Raylar su gibi arkasında akıyor.”¹⁵⁹

İkilemeler, deyim ve atasözleri geniş ölçüde yer alır.

Fransızca kelimelere, cümlelere eserin tamamında rastlanır. Yer yer süslü, ağır bir dili vardır. Eksiltili cümleler, karşılıklı konuşmalar görülür. Argo kelimelerin kullanımı göze çarpar. Betimleyici anlatım vardır.

“Bahçede bir rüzgâr. Yapraklar dallarda asılı durmaktan yorulmuşlar sanki, kendilerini salı salıveriyorlar. Ama hiçbiri ‘küt!’ diye düşmüyor. Tatlı bir rahatlıkla, sessiz bir ahenkle: ağır ağır! Yapraklar, öpüşen çocukların omuzlarına dökülüyor.”¹⁶⁰

Eleştiri ve kıyas eserin bütününe yayılmış durumdadır.

“...Fransız trenleri de, diye düşünüyor, hızlı mızlı ama, bizimkinden farksız!”¹⁶¹

Mekân ve kişi tasvirleri detaylı bir şekilde yapılır. Eserde karşıt duygular, davranışlar, düşünceler iç içedir. Buhranlı, hüznü bir anlatım havası hâkimdir.

Zaman

Romanda Soğuk Savaş döneminde gerçekleşen olaylar anlatılır. Romanın sonunda yazar net bir tarih verir. Bu tarih “Aralık 1951 ve Eylül 1952”dir. Yazarın kitabın sonunda meraklısı için yazdığı notlarda kitabı yazdığı zamanın 1951-1952 yılları olduğunu söyler. Son olarak 1956 yılında askere gideceği zamanlarda gözden geçirir.

Eserde geçen zaman daha çok İkinci Dünya Savaşı’ndan ve 1940’lardan sonrasındır.

“ – Ah, diyor, Hernandez! 1943’te Kazablanka’da.

Hernandez, komşu masadan bir sandalye çekip, oturdu:

- O günden bu güne, dedi, köprülerin altından ne kadar su aktı?!”¹⁶²

Birbirini on yıldır görmeyen iki arkadaşın buluşmasından oluşan diyalogdan zamanın 1953’lere tekabül ettiği anlaşılır.

¹⁵⁹İlhan, *Zenciler Birbirine Benzemez*, 7.

¹⁶⁰İlhan, *Zenciler Birbirine Benzemez*, 54.

¹⁶¹İlhan, *Zenciler Birbirine Benzemez*, 8.

¹⁶²İlhan, *Zenciler Birbirine Benzemez*, 107.

“Her günün Paris’i başka. Cumartesi’nin Paris’i, hepsinden başka. Hele, Pazarın Paris’i.”¹⁶³

Eserin içeriğinde belirli ve kesin bir tarih yer almaz. Genel olarak mevsimler ve günler, zaman olarak daha çok görülür.

“Saate baktı: Üç. Bir an, gecenin bu saatinde, kendisini odasına, aynalara, dolaba, masaya (hatta bavuluna ve saatine) karşı mahcup ve yalancı hissetti.”¹⁶⁴

Gecenin bir vakti içinden geçirdiği olumsuz düşünce ve hislerle yalnızdır.

¹⁶³İlhan, *Zenciler Birbirine Benzemez*, 5.

¹⁶⁴İlhan, *Zenciler Birbirine Benzemez*, 10.

1.10 FAKİR BAYKURT

1.10.1 Hayatı

1929 yılında Burdur'un Yeşilova- Akçaköy'ünde doğmuştur. Gönen Köy Enstitüsü'nü bitirdikten sonra öğretmenlik yapmıştır. Beş yıl köy öğretmenliği yaptıktan sonra 1955'te Ankara Gazi "Eğitim Enstitüsü"nden mezun olmuştur. Çeşitli il ve ilçelerde öğretmenlik yapmış, ilköğretim müfettişi olmuştur. İlk romanı "Yılanların Öcü"nün yayınlanmasından sonra Bakanlık emrine alınmıştır. Öğretmenler boykotu nedeniyle 1969'da açığa alınmış, bunun üzerine 1971'de istifa etmiştir. 12 Mart döneminde 1971'de sıkıyönetimce tutuklanmış ve askeri mahkeme önünde uzun süre yargılanıp beraat etmiştir. Serbest kaldıktan sonra Almanya'ya gitmiş ve ölümüne kadar orada kalmıştır. 10 Ekim 1999'da Almanya'da yaşamını yitirmiştir.

"Bugün artık adı bile yadırganan 'Köy Romanı' çeşidinin temsilcisi olarak, benzerleri arasında ustalık ve 'tipik' özellikler taşıyan Fakir Baykurt'u o türden roman ve hikâye yazarına örnek olarak alıyoruz."¹⁶⁵

Eserlerinde köyü, köy hayatını, köyde yaşayan insanı ele aldığı ifade edilir.

1.10.2 Eserleri

Roman

Yılanların Öcü

Irazca'nın Dirliği

Onuncu Köy

Amerikan Sargısı

Tırpan, Kaplumbağalar

Köy- göçüren

Keklik

Kara Ahmet Destanı

¹⁶⁵Kabaklı, "Fakir Baykurt", *Türk Edebiyatı*, 1.bs. (İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları), 5:463.

Yüksek Fırımlar

Yarım Ekmek

Koca Ren

Yayla

Öykü

Duisburg Treni

Efendilik Savaşı

Karın Ağrısı

Anadolu Garajı

Gece Vardiyası

Barış Çöreği

Sınırdaki Ölü

Onbinlerce Kağı

Dikenli Tel

Çilli

Cüce Muhammet

Çocuk Kitapları

Saka Kuşları

Sarı Köpek

Topal Arkadaş

1.10.3 Keklik Romanı

Özet

İç Anadolu Bölgesinde Ankara'nın bir köyü olan Dölcek Köyü'nde bir keklik için olaylar başlar. On iki yaşlarında bir çocuk olan Yaşar, bir keklik büyütür. Yaşar'ın deyiimiyle keklik elcik olur. Yaşar bu kekliğe çok tutkudur. Bir gün eniştesi kekliği av için ister. Yaşar vermez. Sonra birlikte ava gitmeye karar verirler. Yaşar'ın abisi Ali de yanlarında vardır. Yaşar birkaç keklik avlandıktan sonra kafesi açıp öyle av yapmak istediğini söyler. Abisi yapma dese de sözünü dinlemez. Keklik başka kekliklerin gelmesiyle uçar gider. Yaşar, keklik bir gelene kadar yemeden içmeden, uykudan kesilir. Üzgün, perişan halde her gün kekliği arar. Bir iki gün sonra keklik kendiliğinden yanına bir keklik daha alarak eve gelir. Herkesin gözü de Yaşar'ın kekliğindedir. O zamanlarda da köyde domuz avına gelen Amerikalılar var.

Günlerden bir gün Seyit iş için Ankara'ya gider. Köylüleri Ali'yi sora sora bulur ve yanına gider. Ali'nin kapıcısı olduğu apartmanda Harpır adında bir Amerikalı oturur. Ali ve Seyit ve Harpır'la karşılaşır. Seyit, Harpır'a domuz ve kekliklerden bahseder. Harpır da avı çok seven biri olarak köye gelme teklifini kabul eder. Seyit Harpır'ı da bekler birlikte köye giderler. Harpır daha çok keklik avlamayı sever. Seyit, Yaşar'ın kekliğini alır zorla götürür. Harpır kekliğe hayran olur ve kekliği ister. Seyit de kendisine iş bulması için elinden geleni yapar. Komşuları Karami de kendini zengindir. Harpır'la arasını yapmak için onu evinde ağırlar. Harpır'a köy yumurtası ve keçe verir. Seyit'e de kekliği vermeleri için çeşitli söylemlerde bulunur. Yaşar kekliği dünya yansa vermez. Seyit de bunun için akşam gizliden kekliği alma planları yapar. Elvan dede de daha önce tedbir aldığı için alamaz. Daha sonra Yaşar kekliği eve getirir. Seyit kekliği alır ve Ankara'ya Harpır'a götürür. Yaşar üzüntüden kahrolur.

Elvan dede olacak iş olmadığını anlayınca Yaşar'la kaymakama, valiye, başbakanın eşine, Amerikalıları tedavi eden bir doktora ve son olarak Harpıra kadar giderler. Harpır kekliği vermeyi kabul etmez. Sürekli para verip kekliği alma peşinde olduğu için Elvan dede ne kadar anlatsa da anlamaz. Elvan dede ve Yaşar apartmanın girişinde oturur bekler. Apartmanda oturan tüccar Necat Soyutarak, Haldun Bey'i arar. Şüpheli iki kişinin kapılarının önünde olduğunu söyler. Bu durum üzerine

polisler gelip Yaşar ve dedesini alırlar. Karakolda sorguları üzerine hiçbir suçla ilgileri olmamalarına rağmen kimse onları anlamaz. Karakoldan başka bir yere alınırlar ve yaşı geçmiş bir dedeye ve küçük bir çocuğa birer suçlu olarak işkenceler yapılır. Söyleyecek bir şey olmadığından daha çok şiddete maruz kalırlar. Araya başbakanın eşinin girmesiyle serbest kalırlar.

Elvan dede ve Yaşar da keklığı almadan gitmeyeceklerini söyler. Apartmanda oturan bir öğrenci evinden iki genç Yaşar'ları evlerine davet eder. Bunun üzerine öğrencilerin de başına çeşitli olaylar gelir. Gençlerin, Gülcan'ın ve apartmandaki iki hanımın da yardımıyla Harpır'daki keklığın yerine başka bir keklik konulur. Yaşar'ın keklığı de kendisine teslim edilir. Seyit de kendisi hakkında gelen olumsuz raporla işe alınmaz ve yaptıklarına pişman olur.

Şahıslar

Yaşar: On iki yaşındadır. Köy okulunu bitirmiştir. Köyde anne, babası, dedesi ve kardeşleriyle yaşar. Babasından çok dedesi ile iyi geçinir. Dedesi ile aralarında kuvvetli bir sevgi bağı vardır. Çok sevdiği keklığını herkesten korumaya çalışır. Saf, temiz düşünceli biridir.

“Bir delik bulsam, ordan geçip ortaokula, liseye girebilsem, okuyup bir yararlı beceri, geçerli yetki kazanabilsem; bunları gelip köyümde kullanmak, köylülerime göstermek isterim. Yukardan bakmam köylülerime. Büyüksünme bilmem. Beni herkes bu yüzden sever. ‘Yaşar merimdir, Yaşar alçakgönüllüdür, akkındır; Yaşar bütün güzel huylarını dedesinden almıştır’ der, derler.”¹⁶⁶

Yaşar kendisini iyi, yardımsever, alçakgönüllü biri olarak anlatır. Köyünü ve köyde yaşamayı sever. Başkalarının kendisini nasıl anlattığını bu sözlerle ifade eder.

Gülnare: Yaşar kendisini çok sever. Ailesi yoksuldur. Okul zamanlarında Yaşar'la beraber çok çalışırlar. İkisi de birbirine gizli gizli bir sevgi duyarlar.

Elvan Dede: Yaşar kendisini ‘yüzük gözlü dedem’ olarak anlatır. Gelenek göreneklerine bağlı, köyde sözü geçen ileri yaşlılardır. Oğlu Seyit'ten çok torunu Yaşar'ı sever. Birçok zorlukla mücadele ederek bu zamana kadar gelmiştir.

¹⁶⁶Fakir Baykurt, *Keklik*, 1.bs. (İstanbul: Literatür Yayınları, 2008), 6.

Seyit: Kendini düşünen, sürekli köyden kurtulmak için iş arayan biridir. Babasının sözünü pek dinlemez. Başkasının aklına uyabilen bir yapıdadır.

“Babacığına çekmiş!.. Kurnaz görüldüğüne bakma. O da böyle saftır. Nere çekerlerse ora gider.”¹⁶⁷

Ismahan herkesin sözüne kanmalarından dolayı Yaşar ve kocası Seyit’i birbirine benzetir. Kendisini akıllı, kurnaz, işini bilen gibi göstermesine rağmen söylenenlere kanacak biri olarak anlatır.

Karami: Varlıklı olduğu için kendisini köylülerden üstün görür. Her şeyin iyisini kendisi bilir. Her işte kendisini ön plana atar. Kendi çıkarını, menfaatini daha çok düşünür. Bunun için eline geçen her fırsatı kullanır. Gözü hep yukardadır.

John F. Harper: Amerikalıdır. Uçak mühendisi f-104 uzmanıdır. Ankara’da uçak işinde çalışır. Askeri destek sağlama amaçlı buradadır. Ava merakı vardır. Yaşar’ın kekliğini çok sever. Seyit kekliği kendisine verir. Harpır kekliği vermemek için elinden geleni yapar.

Sema: Apartmanda oturanlardan biridir. Tek başına yaşar. Apartmanda oturan öğrenci evinden Turgut’a âşıktır. Turgut ile ilişkileri vardır. Kekliğin değiştirilmesinde yardımcı olur.

Ali: 17 yaşındadır. Yaşar’ın abisidir. Okula devam etmez. Köyde ailesine yardım eder. Askere alınmayı bekler. Annesine göre Yaşar’dan daha akıllı, açıkgozlüdür. Ailesini sever, kollar.

Gülcan: Eşiyle farklı kişiliklere sahipler. Eşinden farklı düşünür. Yardıma ihtiyacı olan kimselere yardım eder. Saf, iyi niyetli, yardımsever biridir.

Ismahan: Sıradan bir Anadolu kadınıdır. Sabah erkenden kalkar iş yapar. Çocuklarının eşinin kahvaltısını hazırlar, hayvanlara bakar. Tarla bahçe işleriyle uğraşır. Çocukları ve eşi için elinden geleni yapar. Elvan dede Seyit’ten daha çok gelinini sever.

¹⁶⁷Baykurt, *Keklik*, 42.

Ali: Ankara’da varlıklı kişilerin oturduğu bir apartmanda kapıcılık yapar. Kendi çıkarını, menfaatini düşünür. Gerektiğinde akrabalarını, tanıdıklarını bile tanımaz olur. Faydasına olan işlerde vardır.

Nezahat Hanım: Eşinin kendisini aldattığını bilir. Eşi ile evli olarak kalırlar. Kendisi de eşi dışında öğrenci Murat’la birlikte. Murat’a âşıktır. Eşi de bu durumu bilir. İkisi de karşılıklı kabulleniş içerisinde. Toplumda pek görülmeyen bir tavır içerisindedir. Kimseyi umursamaz, kendisini mutlu hissettiği şekilde davranır.

Turgut: Sökelidir. Babası doktor, annesi ev hanımıdır. Annesi Amerikan Kız Kolejinde okumuştur. Sema Hanım ilgisini çeker. Para ve cinselliğin bir arada olmayacağı görüşündedir. Siyasal Bilgiler bölümünde öğrencidir.

Murat: apartmandaki öğrenci evinde kalanlardan biridir. Nezahat Hanım ile ilişkisi vardır. Nezahat Hanım kendisine pahalı hediyeler verir. Ağır kumaşlardan giysiler diktirir.

Ekrem: Tosyalıdır. Geniş pirinç tarlaları var. Nişanlıdır. Gazi Üniversitesi’nde Matematik öğretmenliği bölümünde okur.

Halil: Somalıdır. Babası bağcıdır. Kızlarla ilgilenmez. Hukuk bölümünde okur.

Naci: Manisalıdır. Orta Doğu Üniversitesi’nde Mimarlık bölümünde öğrencidir.

Dil ve Üslup

İngilizce sözcüklere yer verilir. İngilizce sözcükler daha çok Türkçe ifade edilmesine yakın olarak yazılmıştır. Eleştirel bir üslup vardır.

“Ben heralım babamdan çok anama çekmişim. Güz dedi mi donmağa başlıyorum. Anam da öyle. Sızılı her yanları. Çul çuval örtünür otururken.”¹⁶⁸

Dil yörenin kullandığı şekliyle romanda yer alır. Türkçe Yöreye özgü şive ile karşımızdadır. Değişik kelimelerle söylenenlerin ifade edilmesi eserin çoğunluğunda vardır. Yansıma sözcükler, ikilemeler geniş yer tutar. Kaba kaçabilecek, argo sözcüklerin kullanımı da boldur. Deyimler, atasözleri de görülür.

“İrmak, üğüne üğüne, kuyulana kuyulana akıp gidiyor. Koca ırmak, haritadan izledim, ta Sivas’ın dağlarından çıkıyor, ‘İmranlı’ yazan bir yer var. Dolana dolana

¹⁶⁸ Baykurt, Keklik, 1.

bütün Orta Anadolu'yu gezip geliyor. Geze geze Karadeniz'e iniyor. Çok düzrü ırmak, burnu havalı.”¹⁶⁹

Çeşitli söz sanatları kullanılır. Eserin anlatımı heyecanlı, güldürücü bir yapıdadır.

Mekân

Ankara'nın Sulakçaya bağlı Dökülcek köyü ve Ankara şehri daha çok olayların meydana geldiği yerlerdir.

“Köyümüzün tarlaları... Kıraçlar... Kır tepeler... Büklerimiz ta Çayırılı'nın oraya kadar uzanıyor. Yabaniğdeleri, ılgınlar, yarpuzlar, ufak topak ahlatlar, kırmızı sarı yemişli alıçlar, böğürtlen, yemişen, karamuklar, topal söğütler; yarı yeri sazlık, yarı yeri hasır otlarıyla, kamışlarla kaplı özler... Arada çayırılık... Güzelim çayırılık.”¹⁷⁰

Yaşar köylerinin çayırılığını, bitkisini, çiçeklerini, toprağını anlatır. Köy hakkında bilgi verir.

Yanıkçam avın en iyi yapıldığı yerlerdendir. Yaşar, eniştesi ve abisi buraya gelir ve keklik avlarlar. Eserde geçen mekânlardan birisi de Yanıkçam'dır.

Harper'in Ankara'da çalıştığı Tuslog binası da eserde yer alan mekânlar arasındadır.

“Sarı mı sarı, silik mi silik, bıcımık bir ışık içerde. Gözümüz birbirimizi zor seçiyor. İki kişi oturuyor bir bankın üstünde. Daracık bir oda. Ta yukarda bir pencerecik var, küçük mü küçük!... Demirle kafeslenmiş. Yer beton, duvarlar kireç. Tek banktan başka bir şey yok oturacak. İki kişinin biri bu ucunu, biri öbür ucunu tutmuş. Başkasına yer yok.”¹⁷¹

Yaşar ve dedesinin Harper'in oturduğu apartmanın önünden alınıp karakolda tutuklu kaldıkları nezarethanenin Yaşar'ın gözünden anlatımı bu şekildedir. Küçük bir pencere, ışıksız, bank yokluğu, oturacak yerin olmaması anlatılır. Nezarethanenin nasıl bir yer olduğu hakkında gördüklerini ifade eder.

Yaşar ve dedesi bırakıldıktan sonra tekrar Çankaya'daki Yeşilseki Sokağı'nda Harper ve iyi durumda olan kişilerin oturduğu apartmanın önüne gidip kekliği almak

¹⁶⁹Baykurt, Keklik, 4.

¹⁷⁰Baykurt, Keklik, 4.

¹⁷¹Baykurt, Keklik, 193.

için beklerler. Akşam olur ve beşinci kattaki öğrenci evindekilerden iki öğrenci Yaşar ve dedesini evlerine davet ederler. Dedesi öğrencilerin de başına bir iş gelmesin diye ne kadar tekliflerini kabul etmese de öğrenciler kendilerini evlerine götürür. Öğrenci evi de bir süre olayların yaşandığı yerler arasındadır.

Zaman

Süleyman Demirel'in başbakan, İhsan Sabri Çayangil'in dışişleri bakanı olduğu dönemlerde Amerikalıların Türkiye'ye geldiği dönem anlatılır. Zaman bu döneme tekabül eder.

Daha çok mevsimler ve günler zaman olarak ön plandadır.

“Yaz bitiyor. Sabah...”¹⁷²

Eserin girişinde Yaşar'ın anlatacağı ilk kısımda bu zamana rastlanır. Yazın sonudur ve sabaha karşı bir gün başlar.

“Çok yukarılardan, ak bulutların arasından gün vuruyor. Ama ısıtmıyor. Ağustosun yarısı yaz, yarısı kış diyorlar. Günlük güneşlikken bile soğuk oluyor ortalık. İçerde ben de üşüdüm.”¹⁷³

Zaman olarak ağustos sonları görülür.

Sabah, öğlen, ikindi, gece yarısı, sabaha karşı genel olarak eserde geçen zaman ifadeleridir.

¹⁷²Baykurt, *Keklik*, 1.

¹⁷³Baykurt, *Keklik*, 1.

İKİNCİ BÖLÜM

ROMANLARDA GEÇEN SOSYAL VE SİYASİ OLAYLAR

2.1 KIRK YEDİLİLER ROMANINDA GEÇEN SOSYAL ve SİYASİ OLAYLAR

Romanda Emine'nin çocukluk hayatından üniversite hayatına kadar geçen olaylar anlatılır. Emine ve arkadaşlarının gözaltı sırasında yaşadıkları anlatılır.

“Yaz, diyordu adam. Kız değil, muayenede kız çıkmamıştır. Örf ve törelerimize bile saygıyı bilmeyen bunlar üstelik...”

Kız değilim insanım elbet. Bana dokunmayın. Dokunmayın diyorum.”¹⁷⁴

“Tartaklanıp, sövülüp, elektrikle dağlanıp bırakıldığı zamanların birinde kendisiyle konuşmaya başlamıştı.”¹⁷⁵

Gözaltı sırasında Emine'nin konuşması için görevliler çeşitli uygulamalar yapılmıştır. Emine de tek bir kelime konuşmamıştır. Bu sebeple çeşitli işkencelere maruz kalmıştır. Sözlü olarak hakaret içerici, kişiliğini zedeleyici sözlerin dışında fiziksel olarak da şiddete uğramıştır. Emine, insan dışı muamelelerle karşılaşmıştır. Yapılan uygulamaların karşısında ezilen bir insan kişiliği vardır. Emine ise düşündüklerini ne pahasına olsa da sonuna kadar savunmuştur. Bu olaylar sadece Emine ile de sınırlı kalmamıştır. Arkadaşları da gözaltına alındığında hepsine karşı aynı tutum sergilenmiştir.

Romanda kız-erkek arasındaki ayrım da görülmektedir. Kızlar erkeklerden daha geride kalmıştır. Geçmişin verdiği bir etkiyle erkekler kızlardan daha önemli görülür.

“Evin tek oğlu olmasının büyüklerce alttan alta kesintisiz sürdürülen kayırma, hoşgörü dolu bir tutumla karşılandığını bilmek, çocukta her aklına geleni yapıveren bir şımarıklığı büyütüp geliştirmişti.”¹⁷⁶

¹⁷⁴Füruzan, *Kırk Yedili'ler*, 15.

¹⁷⁵Füruzan, *Kırk Yedili'ler*, 16.

¹⁷⁶Füruzan, *Kırk Yedili'ler*, 17.

Kubilay evin erkek çocuğu olduğu için yaptıklarına göz yumulur. Aynı davranışları Emine veya Seçil yapsa annesi kızlarına elinden gelen cezayı verir. Çocuklarının arasında ayırım yapmasının yanında kız erkek ayırımı toplumda devamlı olarak görülen bir durumdur. Herkesin terbiyeli ve saygılı olmasından ziyade erkek çocuk istediğini yapabilecek bir esnekliğe sahiptir. Çocuk yaşta istediğini söyleyen ve istediğini yapan erkekler sonrasında kendini daha değerli ve önemli görmeye başlar. Erkek çocuklara istediğini yapabilme hakkının verildiği görülür.

“İnsanın değeri onlarca hayvanınkinden de az. Babanıza bir eğitmen arkadaşı anlatmış: Bir aile; karı, koca, beş çocuk. İki inekleri, bir öküzleri var. Öküzlerden biri hastalanıyor, veteriner getirmeğe iniyorlar şehre. Çocuklardan biri de kızamık. Ne yapıyorlar dersiniz. Hiç tabii. Bekleliyorlar çocuğun başında, ‘Rabbim verdi rabbim alır’ diye. Anlaşılmaz bir merhametsizlik.”¹⁷⁷

Geçmişte insanların cehaletinden dolayı aileye verilen değer görülmemektedir. Doğu ise batıdan daha arka planda kaldığı için bu konu hakkında daha dar bir görüşe sahiptir. Doğunun birçok hizmetten yoksun kalması insanların bilgi, düşünce, anlayış, empati açısından da geri kalmasına sebep olmuştur. İnsanlarımızın cahilliğinden çocuklara da verilen herhangi bir değer yoktur. Çocuk bir yük olarak algılanmaktadır. Çocuğa verilmesi gereken özenden yoksun bireyler toplumu kuşatmaktadır. Anne baba çocuğun ayrı bir dünya olduğunu görmez. İlgi ve ihtiyacının neler olduğuna bakılmamaktadır. Hayvana verilen önemle, insana verilen önem kıyaslanmaktadır. Bu durumda da mala verilen kıymet insanın önüne geçmiştir. Bir hayvanın hastalığının ne olduğu ve buna çare bulunması bir problemken çocuğun hastalığının geçmesi Allah’ın vergisine bağlanılarak, bir çare aramak söz konusu olamamaktadır.

“Beyinlere uzanamayan parmaklarıyla insan vücudunu ayrıştırıp aşağılamaya çalışıyorlardı. İnsan onurunun titizlikle taşındığı bölüme saldırıp, dişliyorlardı. Öyle ya, kentler, ekonomi, birlikte söylenen uzun yürüyüş türküleri, çağın yücelttiği başa çıkılmaz özgürlük bilinci, ellerine geçmiş oluyordu böylece. Bu sentetik dokunuşlu

¹⁷⁷Füruzan, *Kırk Yedili’ler*, 26.

kişiler rahimde dölüt olma süresindeki insan özelliklerini neyle değişmişlerse sonuna değin yitirmişlerdi.”¹⁷⁸

Romanda insanların fikirlerine erişmenin mümkün olmadığı vurgulanmıştır. V for Vendetta filminde geçen bir bölümde de insanların düşüncelerinin ulaşılmaz olduğu ifade edilir: “Bu maskenin ardında etten fazlası var. Bu maskenin altında bir fikir var ve fikirlere kurşun işlemez.” İnsan ruhu, bedende yer bulduğu sürece kimse fikirler yok edilemez. Yapılmak istenilen sadece bedende yer bulur. Bir insanın istemediği sürece fikirlerin, düşüncelerin değişim göstermesi olası değildir. Uygulanan şiddetin çözüm olacağını düşünülür ancak kimseyi umursamayan bir zihinde etkinin yaratılamayacağı üzerinde durulur. İnsanlardaki öfke zamanla daha da büyür.

“Senin işin zor Seçil. İnsanın eliyle koluyla, ağzıyla, burnuyla bu denli uğraşıp sergilemesi zor.”¹⁷⁹

Romanda Seçil gibi kadınlar, eşlerine yakışmak için kendi varlıklarından olurlar. Hayatın anlamının ne olduğunu kavramaktan uzaklaşmışlardır. Yaptıkları en önemli şey paranın verdiği mutluluğu veya mutsuzluğu sonuna kadar yaşamaktır. Her şeyi bir kenara atıp nasıl daha güzel, daha göz alıcı olabiliriz diye kendileriyle vücutlarıyla ilgilenmeye başlarlar. Romanda bir göz kızarıklığı ile hiçbir şeyi kendine yakıştırmayan, kendini mutsuz, huzursuz hisseden, kıyametler koparan takıntılı bir birey olarak karşımıza çıkarlar. Gerçekte mutlu gibi görünüp aslında içlerinde fırtınalar kopan yüreklere sahiplerdir. Her zaman çevredekilere gösteriş peşinde, kendini olduğundan daha farklı gösterme, mutlu aile tablosu peşinde koşma telaşı vardır. Romanda zaman zaman bu sebeplerden dolayı psikolojik olarak yakalandıkları hastalıklardan dolayı kliniklere yatırılan kadınlar da vardır. İntihar girişiminde bulunup hayatına son vermek isteyenlerin de sayısı çoğunluktadır. Bu insanlar etrafındakilerin memnuniyeti sebebiyle kendilerini yok etmişlerdir. Aldatmalar, kırgınlıklar, bikkınlıklar kutsal bir aile serüveninin olmazsa olmaz şartlarıdır. Romanda böyle evliliklerin ne olursa olsun devam etmesi görülür.

¹⁷⁸Füruzan, *Kırk Yedili’ler*, 47.

¹⁷⁹Füruzan, *Kırk Yedili’ler*, 128.

“Yoksulluk halkımızın yaşama gücünü emip tüketir, kökten kesip atar bellemeyeceksin. Ben direnip de işte buralara gelip ilkin bekâr odalarına, sonra Saraçhane başı öğrenci yurtlarına düştüğümde onlardan bir parçaydım. Yine de öyleyim ya. Değişen şeyler var elbet. İktisat okumayı seçerek yurdumu, koşullarımı, tarihimizi araştırmaya kalktım. Halk içindir, diye sunulan şeylerin uygulama açısından, ekonomik birikim açısından neyini nasılinı öğrenmeye niyetlendiğimde, anladım ki bize sunulanlarla işi çözememekteyim. Yaşanmışla yaşananın çelişkisi getirmiyordu bana öğretilir diye tekrarlananlar. Ben Anadolu insanının çocuklarından daha çok hayvanlarına acımasının ekonomik-sosyal açıdan yerini saptamak istiyordum. Bize okutulan kitaplarda değişik coğrafya bölgelerine dağıtılmış insanlarımızı bulamadım. Benim insanlarıma gereken şeyler öğretilmedi bizlere. Yetmişindeki bir öğretim üyesinin, kapitalist ülkelerde gülüp geçilecek kitaplarındaki acemiliğe şaştım. Bu fakültelerde para kazanacak bir delik bulunca, ceketini ilikleyip yerinde aldırılmaz, yerinde alttan alacaklara yararlı bir yüksek eğitim yürürlükteydi.”¹⁸⁰

Romanda daha iyi, daha aydınlık, daha yaşanılabilir bir yer oluşturmak için toplumun eğitilmesi en önemli şartlardan biri olduğu üzerinde durulur. Eğitimsiz bir toplumda yaşamak insana verilen en büyük cezadır. Neyin, ne olduğunu, nasıl olduğunu bilememek toplumu gülünç, dar düşünceli, gerçeği bilemeyen bir hale getirmiştir. Bu sorunların yaşanmaması için yeni düzenlemelerin yapılması gerekir. Ulaşım, iletişim, sağlık, sosyal ve toplumsal alanlarla ilgili gereken ne varsa yerine getirmenin gerekliliği vurgulanır. Sosyolojik olarak kalkınmak için gerekli ortamın oluşturulması en büyük vazifedir. Toplum yapısının değişmesi birçok şeyi beraberinde getirdiği özetlenir. Bir olaya bakış açısı, yaşayış şekli, kendilerine, çocuklarına, ailelerine verdikleri değer de bu yönde anlam kazanır. Romanda dünya insanların arasındaki sınır eğitilmekle, imkânlarla ortadan kaldırılabilir. İnsanın çağdaş, medeni, demokratik bir toplum oluşturması için öğrenmesi gerekenlerden bahsedilir.

Aynı zamanda üniversitelere yapılan bir eleştiri söz konusudur. Üniversiteler, para kazanılacak bir kapı olarak görülmenin dışında olmalıdır. Üniversiteler, bilimin insan

¹⁸⁰Füruzan, *Kırk Yedili’ler*, 162.

hayatı için neler yapabileceğinin araştırılıp, tartışılıp, sorunlara çözüm bulunulabilecek bir yer olarak görülmesi gerekir. Üniversitelerin en önemli görevi bu yönde olmalıdır. Yapılması istenilenleri yapmak değil bulunulan makamın, unvanın hakkını vermenin gerekliliği anlatılmak istenir. Romanda bilimin bütün etkilerden uzak sadece üzerine düşeni yapmakla sorumlu olduğundan söz edilir.

“Bizim kuşak, kent kesimlerindekileri de katıyorum şimdi bak... Sırtındaki teri kurutup, güçlenecek arayı vermeye sabrı olmayan bir koşucuya benziyor. Yaşımızı alay için bile olsa anma. Bırak onu başkaları anacak. Üstelik ya bağışlamasız, ya da acıyarak. Oysa bize gereken ikisi de değil. Bize gereken erişkinler, eksikimizi ve heyecanımızı kendi acelelerine yenilmeyip donmuş beyinlerine aracı etmeyecek olanlardır. Ömrümüzün baharı derler ya, boş ver Emine can... Bu nasıl bir bahar ki; bebelerin çocukluk bilmediği, taze gelinlerin, eceldir başa çıkılması yok deyip toprağı avuçladığı, er kişilerin ezilmekten kapaklığa dönüştüğü bunu başaramayanınsa katil hırsız olduğu bir baharın içindeyiz. Hastaları, sakat edilmişleri saymıyorum, genele varmak işimiz bizim. Bu nasıl bir bahar ki Emine, kurşundan eritilmiş, ayak değdirilmez, yırtıcı dikenli dalların her yanı kapladığı bir bahardır.”¹⁸¹

Romanda baharın coşkunluğunun yerine hüznün, keder, mutsuzluk, umutsuzluk hâkimdir. Yaşanılanların acıyarak veya eleştirilerek değil tarafsız bir şekilde anlatılması önemlidir. Her şeyin tersine çevrilmiş olduğu, kötü bir havanın kol gezdiği anlatılır.

Cemil Meriç, bir yazısında 47’lilerin kayıp bir nesil olduğunu vurgular.

“47’liler harcanan bir nesil, harcanan veya intihar eden. Silahlar sustu ama zaman zaman isyan çılgınlıkları yükseliyor, maşerî vicdanı ürperten çılgınlıklar. Bir zelzeleyi yaşayan bu bahtsız nesil öfkesiyle, acılarıyla, aldanişlarıyla aramızdadır. Kayıplarımızı rakama vurmamak henüz. Uğradığımız felaketler bir alın yazısı mıydı? Fırtına bulutları dağıldı mı?”¹⁸²

Cemil Meriç’e göre Füzûzan’ın romanı içtimai bir anket gibidir. Bir kuşağın yaşadığı olumsuz olaylar sonucunda feryatlarıyla yaşayanların arasında yerini aldığını belirtir. Yaşanılan olaylardan bir neslin heba edilmesini üzüntüyle karşılar.

¹⁸¹Füzûzan, *Kırk Yedili’ler*, 164.

¹⁸²Cemil Meriç, “47 liler Yahut Bir Romanın Düşündürdükleri”, *Hisar Dergisi*, 138 (Haziran 1975): 6-8.

“47’liler kurban edilen bir nesil... Ne uğruna? Uzaktan ayak sesleri geliyor. Uçurumu görmeden ilerliyorlar. Onlara dur demeyecek miyiz? Bu dramın son perdesi oynanmamıştır henüz ve oynanmamalıdır. 47 lileri tanımaya çalışmalıyız. Füzûzan’ın romanına bu düşüncelerle eğildim. İctimaî bir anket miydi bu? Yarının tarihçisine yeni vesikalar mı sunuyordu? Bir müdafaaname karşısında mıydık? Roman bize hakikati aksettirdiği ölçüde muhteremdir. Üstadlar böyle diyorlar. Ama peşin hükümlerimizden, sevgilerimizden, kinlerimizden sıyrılmak mümkün mü? İstesek de yapabilir miyiz bunu? Hele kalbimiz kanıyorsa... Tarihçiler, vakaların tesbit ve tahliline girişmek için aradan en az otuz yıl geçmesini beklerler. Roman da fırtınalı bir çağı tasvir etmekte aynı sabrı, aynı ihtiyatkârlığı göstermek zorunda değil midir? Romancının işi ne sisleri yoğunlaştırmak, ne anlaşmazlıkları körüklemektir. Önce bir müşahittir o, bir müşahit yani bir araştırmacı.”¹⁸³

Kırk yedililer içinde bulundukları zamanın koşullarından memnun değiller. Ömürlerinin en güzel, en deli çağlarında olsalar da onlar ülkenin içinde bulunduğu durumdan dolayı bu mutluluğu, sevinci, coşkuyu görememektedirler.

“Cemşit’in alındığını duyduklarında:

- Ne yaptı ki çocuk, diye sormuştu Emine Haydar’a. Saçmalık bütün bunlar!
- Korkarım saçmalık denecek ortamda değiliz.
- Neyle suçlamışlar Cemşit’i Haydar?
- Şu sabotajcıdır deyip çıktıkları iş var ya. Cemşit’i onlardan biri sayıyorlar.
- A deli misin, olur mu hiç, o sıralar Cemşit Tunceli’ye gitmemiş miydi? Bu tam bir sınır tanımamak. Cemşit sabotajcı ha? Daha neler.”¹⁸⁴

Romanda Cemşit’in suçlu bulunması üzerine konuşmalar geçer. Cemşit tam olarak ne ile suçlanılıyor? Kesin ve önemli bir suçu var mı? İçinde bulundukları ortam her şeyin olağan karşılanabileceği bir karmaşıklığa sahiptir. Olayların gerçekleştiği sırada Cemşit başka bir şehirde olmasına rağmen suçlu bulunur. Herhangi bir sebep olmadan bireyi haklarından yoksun bırakmak romanda olağan bir durum olarak geçer.

¹⁸³Cemil Meriç, “47 liler Yahut Bir Romanın Düşündürdükleri”, *Hisar Dergisi*, 138 (Haziran 1975): 6-8.

¹⁸⁴Füzûzan, *Kırk Yedi’liler*, 170.

- “Kim vurduya gidiliyor. Kurşunluyorlar ilerici saydıkları öğrencileri bilmiyor musun? Çık bu işten. Fakülten bitiyor, sonuna geldin. Koskoca hükümetle uğraşmak size mi kaldı? Ne biçim Atatürk gençliği bu. Dövüşüyorlar, ölüyorlar, niçin peki, deli misiniz kızım. Başkalarının çocukları falan için biz böylesine üzüldürken; kendi kızım koridorda elinde molotof kokteyli mi ne koşturup duruyor. Bırakın boykotu tembel öğrenciler yapsın.”¹⁸⁵

Romanda öğrenciler bir kaos ortamının içinde bulunmaktadırlar. Özgür, rahat, sakin bir ortam mevcut değildir. Çatışma esnasında kimi vurulur, kimi ölür, kimi gözaltına alınır. Kurallara karşı koymanın bedeli ağırdır. Öğrencilerin ne için bu duruma geldiklerine anlam verilememektedir. Hiçbir aile çocuğunun yasak bir olayda isminin anılması istemez. Bu tür düşüncelerden uzaklaşmaları için çeşitli uyarılarda bulunurlar. Önemli olan dersleriyle ilgilenmeleridir. Kızının bu tür olaylardan uzak kalmasını söyleyen bir anne olanlara karşı çıkmaktadır.

“Hiçbir zaman sizlerin yaşıınıza gelmek istemiyorum anne demişti. Sonra hepimiz kardeşiz, insanız diyorsunuz. Hademe Kadir; efendi, babam; bey. Kaymakam; beyefendi, köylü kısmı, köylü kısmı. Biz İstanbulluyuz. Sonra ‘Ne mutlu Türküm diyene.’ Kiraz Türk değil mi?”¹⁸⁶

Romanda Emine, çevresindeki yetişkinlerin içinde bulundukları duruma alışamamıştır. Onların yaptıklarını bir türlü sindirememiştir. Daha farklı düşüncelere sahip olduğundan dolayı kimsenin dediklerini yerine getirmez. Kimin ne yaptığını anlayamaz. Annesine karşı, küçük yaşlardan beri biriktirdiği, olumsuz düşüncelerini ifade eder. Bu durumu, kendisinin asla böyle olmayacağını ifade ederek dile getirir. Herkesin eşit, kimsenin birbirinden farkının olmadığını ifade eden cümlelerin sözde kalmasına anlam veremez. Emine’nin kafasını kurcalayan söylenilen ve yapılan şeylerin birbirini tutmamasıdır. İnsanlar arasında yapılan ayrıma eleştiri söz konusudur. Herkesi ayıracak makamlar, mevkiler vardır. Romanda toplumda herkesin sahip olduğu statüye göre yargılanmasının yanlış olduğu belirtilir.. Köy-kent, doğu- batı çatışması görülür. Herkesin insan olduğu ve insanın değerini ölçenin ırk, kültür, para, ten rengi gibi maddi şeylerin olmadığı belirtilir. İnsanı iyi yapan iyi bir yürek, düşünceli olmadır. İnsanı değerli kılan içinde bulunduğu durumu

¹⁸⁵Füruzan, *Kırk Yedi'liler*, 187.

¹⁸⁶Füruzan, *Kırk Yedililer*, 298.

anlayabilmektir. Problemler karşısında anlayışlı, düşünceli, akli başında davranabilmektir.

“Sizin bacınız, ananız, yavuklunuz yok mudur! Nedir bu yaptığınız? Pek övündüğünüz erkeklik bu mu sizce! Nelere, hangi uydurduklarınıza güvenip çullanıyorsunuz! Biz bağırırken siz de alanlardaydınız. Sizin adamlarınız da üniversite anfilerindeydi. Dersleri bizle birlikte dinliyorlardı. Sizin yurdumuzdur dediğiniz bu toprağın insanına, kadınına, kızına... Ağzına inen yumrukla başı düşüyor.”¹⁸⁷

Yazara göre herkes iyi olmaktan nasibini alabilmelidir. İnsanlık denilen kavram insanları ayakta tutan en büyük mirastır. Bu miras kaybedildiğinde kimsenin birbirine bakacak yüzü kalmaz. Kimse kimseyi tanıyamaz, kimsenin saygıya, şefkate, ihtiyacı kalmaz. Herkes aynı düşüncede ilerlerse farklılıklar olmaz. Herkesin kendisini ifade edeceği bir ortamın olmaması eleştirilir Herkesin baktığı pencere farklıdır, gördüğü manzara farklıdır. Karadeniz’deki bir insan dağları, yeşilliğin bucaksızlığını görürken, egedeki maviliğin sonsuzluğunu görürken, İstanbul’daki karmaşıklığın resmini betimlerken, doğudaki kuraklığı görüyorsa herkesin bakış açısının farklılığından kaynaklı bir durumda. Herkesin penceresine yansıyan problemler farklıdır. Olayları iyi yönde değiştirebilme insanları eşsiz kılar. Birilerinin sorunları dinlemesine ve çözüm üretilebilmesine ihtiyaç olduğu görülür.

“Bölgecilik yapmaya bizim ora insanıysa arasız zorlanmaktadır. Etkilerin başka bir tepkisidir bu da. Türkiye vatandaşını sal, gelsin çıksın doğuya, Mardin’iydi, Urfa’sıydı, Siirt’iydi. Adımını atanda ‘Vay anam vay buralar nerele?’ diye şaşar. Ora yerlisi mi istiyor perişan, umarsız olmayı. Hayır, değil mi? Peki kardaş, peki baba. Suçlamak nerden çıkıyor o zaman. Sen yönetici olarak hizmetini götürme, yatırımını yapma, cahil bırak.”¹⁸⁸

Romanda tek ülke, tek bayrak, tek vatan, tek millet olarak ülkenin her yerine aynı hizmeti sunmak yetkililerin en önemli, kutsal vazifeleridir. Bir toplumun gerek duyduğu ihtiyaçları karşılamak yöneticilerin vazifesidir. Gerekli konularda insanları bilgilendirmek, felaketlerin önüne geçmek için gerekenleri yapmak yönetenlerin

¹⁸⁷Füruzan, *Kırk Yedi'liler*, 330.

¹⁸⁸Füruzan, *Kırk Yedi'liler*, 346.

sorumluluğundadır. Romanda bütün bölgelere aynı hizmetin yapılmasının önemi vurgulanmaktadır. Her yerde aynı şartlar mevcut olmadığında başka bölgelere gitme söz konusu olmaktadır. Bu göçler de gidilen yerlerde farklı problemlere yol açmaktadır. Roman, herkesin hak ettiği bir yaşam için gereken hizmetlerin yerine getirilmesinin gereğini ele almaktadır. Hangi konuda eksiklikler varsa onların halledilmesinin gerekliliği belirtilir. Bir memleketi ayakta tutan milletidir. Herkese eşit bir pencereden yaklaşmanın gerekliliği görülür.

2.2 KAR ROMANINDA GEÇEN SOSYAL ve SİYASİ OLAYLAR

Kar romanı daha çok Kars'ta geçmektedir. Olaylar Kars çevresinde meydana gelmektedir.

“Gazeteciyim, diye fısıldadı Ka... Bu doğru değildi. Belediye seçimleri ve intihar eden kadınlar için gidiyorum. Bu doğrudur.”¹⁸⁹

Karsta yaşanan birtakım sıkıntıların sebebini öğrenmek için Ka Kars'a gelmiştir. Kadınlar neden intihar ediyor? Asıl problem nedir? Kadınları bu yola iten gerçek sebebi öğrenmek istemektedir. Romanda Ka, gizli kalmış intiharların nedenlerini araştırmak için Kars halkı ile çeşitli görüşmeler yapmıştır.

Aynı zamanda Kars şehrinin farklı yerlerinde “İnsan Allah'ın bir şaheseridir ve intihar bir küfürdür”¹⁹⁰ sloganları yazılı posterler asılıdır. Orhan Pamuk Kars üzerinden ele aldığı problemleri sadece Kars için ifade etmemiştir. Kars ile birlikte Türkiye'nin meselelerini ifade etmeye çalışmıştır.

“Benim hassasiyetim şu oldu: buradaki insani acıları görmeyip siyasi laflara, sloganlara bakacaklar. Onlar benim sloganlarım değil, Türkiye'deki insanların sloganları. Kitabımda hiç bir slogan yok. Kitabımın sloganı, insanları anlamaktır. Bu da, Türkiye'yi anlamaya getirir. Ama Türkiye'nin kitabımı siyasi olduğu için anlayamamasından da peşinen korktuğumu söyleyim.”¹⁹¹

Orhan Pamuk, ülkede yaşanan olayları anlatmaktadır. Bu olaylar devamlı olarak yaşanılmış sıkıntılardır. Orhan Pamuk, yaşananlara dikkat çekip bir çözüm bulmak ister. İnsanları anlamak, sorunları halletmek dünyanın en güzel sloganlarındanıdır.

“Şimdiyse çarşaflılar, başörtülüler, türbanlılar dolduruyor Kars sokaklarını, diye eklemişti Muzaffer Bey. Başlarında siyasal İslam'ın simgesi o bayrakla derslere giremedikleri için intihar ediyorlar.”¹⁹²

¹⁸⁹Pamuk, *Kar*, 11.

¹⁹⁰Pamuk, *Kar*, 13.

¹⁹¹Ruşen Çakır, “Orhan Pamuk Kar'ı Anlattı”, *Ntv*, (27.01. 2002). Erişim: 27 Ocak 2002, <http://arsiv.ntv.com.tr/news/131480.asp>

¹⁹²Pamuk, *Kar*, 26.

Romana göre insanlar eşarp için senelerce ızdırap çekmişlerdir. Türkiye’de bu sebepten dolayı pek çok insanın hakkı elinden alınmıştır. En önemli hakları olan eğitimlerine devam edemeyen bireylerin durumu anlatılmıştır.

“Kur’an, insanlar arasındaki ilişkilerin eşitlik, adalet ve hakkaniyet gibi değerler temelinde inşa edilmesini talep eder; grup, cemaat ve akraba kayırmacılığı gibi yozlaşmaları ise mahkûm eder.”¹⁹³

Yazara göre herkesin eşit haklara sahip olması gerektiği ifade edilir. Herkesin sahip olması gereken haklar vardır. eşitliğin olmadığı bir hayatta güçlü ve zayıf yer değiştirir ve başa geçen öbürünü ezmeye devam eder. Böyle bir yaşamada da her şey bedenimize, ruhumuza, yüreğimize sahip olur.

“Ka, Kars’ın neden bu kadar fakir düştüğü konusunda pek çok açıklama dinlemişti. Soğuk savaş yıllarında Sovyetlerle olan ticaretin azalması, gümrük kapılarının kapatılması, 1970’lerde şehre hâkim olan komünist çetelerin zenginleri tehdit edip kaçırmaması, biraz sermaye biriktiren bütün zenginlerin İstanbul’a, Ankara’ya gitmesi, devletin ve Allah’ın Kars’ı unutmaması, Türkiye’nin Ermenistan ile bitip tükenmez kavgaları gibi...”¹⁹⁴

Romanda Türkiye’nin dış ilişkilerinin iç ilişkilerini etkilediği görülür. Dış sorunlar halkın geçim sıkıntısını arttırıp, maddi imkânlarını kısıtlamıştır. Toplumun geçim derdi başlıca problem haline gelmiştir. İnsanların kendi ihtiyaçlarını karşılamakta dahi zorlanmalarına neden olunmuştur. Yöneticilerin siyasi, sosyal, ekonomik alanda atacağı adımların ülkede yaşayan herkesi etkilediği görülür.

“Biz burada eskiden hepimiz kardeşтик, dedi Serdar Bey bir sır verir gibi. Fakat son yıllarda herkes ben Azeri’yim, ben Kürt’üm, ben Terekeme’yim, demeye başladı. Elbette burada her milletten insan vardır. Terekemeler, Karapapak da deriz, Azerilerin kardeşidir. Kürtler, biz aşiretler deriz, eskiden Kürtlüğünü bilmezdi. Osmanlı’dan kalma yerli de ben yerliyim! deyip gururlanmazdı.”¹⁹⁵

Yazar, eskiden insanların farklı ırklara mensup olmasına rağmen bunun farkında olmadıklarını belirtir. İnsanlar arasında kavganın olmadığı ifade edilir. İnsanlar

¹⁹³Şaban Ali Düzgün, *Dini Anlama Kılavuzu*, (Ankara, Otto yayınevi, 2017) , 163.

¹⁹⁴Pamuk, *Kar*, 29.

¹⁹⁵Pamuk, *Kar*, 30.

hayatlarını birlik ve beraberlik içinde devam ettirmişlerdir. Kimsenin kimseden üstün olduğu inancı insanlarda hâkim görülmemiştir. Daha sonra insanlar ırklarıyla övünür hale gelmişlerdir. Kimse kimseyi beğenmez bir buruma gelinmiştir. İnsanlar bahaneler arayıp birbirlerini suçlar hale gelmişlerdir. Herkes kendinden olmayanı yok etmek için elinden geleni yapmıştır. Irk üstünlüğü görüşünün insanlar arasında yarattığı olumsuz etkiler romanda yer almıştır. Bireyselleşme ve ötekileştirme politikasına değinilir.

Kur'an'ın birçok yerinde, “Sizi taife taife, millet millet, kabile kabile yaratmışım, tâ birbirinizi tanımalısınız ve birbirinizdeki hayat-ı içtimaiyeye ait münasebetlerinizi bilersiniz, birbirinize muavenet edersiniz. Yoksa, sizi kabile kabile yaptım ki, yekdiğerinize karşı inkârla yabanî bakasınız, husumet ve adâvet edersiniz değildir.” denilmiştir.

Yaratıcı birbirini kınamak, ayıplamak, dışlamak için insanları farklı yaratmamıştır. Birbirimizin farklılıklarına saygı duyup birarada yaşamayı bilmek için farklılıklar var olmuştur. Bilinmeyenin, eksik olanın yardımlaşarak, paylaşarak öğrenilmesi için insanları farklı yaratmıştır. Yaratan, herkes sahip olduğu farklılıkların değerini bilerek ve başkasını kınamayarak yaşamayı emretmiştir.

“Çünkü çarşaf içinde tesettürlü bir kadın, kıyafetiyle erkeklere önce şöyle der: Lütfen beni taciz etmeyiniz. Hocam lütfen bir soru sorabilir miyim: Başını örten kadını eğitimsiz bırakıp toplum dışına sürmekle, açılıp saçılanı baş tacı etmekle kadınlarımızın namusunu seks devrimi sonrasındaki Avrupa’da olduğu gibi iki paralık etmek, kendimizi de af buyurun pezevenk durumuna mı düşürmek istiyoruz?”¹⁹⁶

Kadınların giyimi üzerinden yapılan bir provokasyonun acı veren durumu görülmektedir. Kadının giydiklerinden yola çıkılarak ikiye ayrılmış guruplar şeklinde kıyaslanmalar söz konusudur. Çağın bağınaz, dar düşünceli insanların sebep olduğu gerilik yıllarca etkisini devam ettirmiştir. Bugün bile bu zihniyetle yol alan pek çok insan görülür. Çocuklar üzerinde kurulan baskılar sonucunda onu bir çarşafa büründürüp namusunu koruduklarını düşünen insanlar eleştirilir. Kadınlar bu örtüyle kendilerini erkeklerden korumuş olacağı düşüncesi vardır. Herkes kendi bakış

¹⁹⁶Pamuk, *Kar*, 45.

açısından diğeri k  t  lemiştir. A  k olan insani duygularından, ahlakından, vicdanından arındırılmış gibi bir düşüncenin yanlış olduğu söylenebilir. İnsanların giydikleriyle yargılanmasının yanlışlığı görülür.

“Eğitim enstitüsü müdürü az önce gözlerinin önünde vuruldu... Bu devletin tesettürlü kızlara baskısının Müslümanlarda yarattığı öfkenin sonucudur. Ama olay da tabii devletin yaptığı bir kışkırtmadır. Zavallı müdürü önce zul  mlerinde kullandılar, sonra da bir meczuba vurdurttular ki Müslümanları su  lasınlar.”¹⁹⁷

Sürekli bir karalama politikası vardır. Karşıt taraflardan birinin yaptığı su   üstlenmesi söz konusu değildir. Herkes öbürünün bu cinayeti yaptığını söyler. Su   karşıdakine atmaya çalışır. Devamlı bulanık bir ortam söz konusudur. Netlik kazanan bir şey yok. Olan sadece bir düşünceyi savunmuş olanlara olur. Bu ateşi başlatanlar çoktan bir köşelere gizlenmiş durumdadırlar. Arada kalanlar ise bu su  n cezasını ödemekle yükümlü olurlar. Başkalarının yaktığı ateşin meşalesi durumuna d  şerler. Onlardan cezası alınır. Bu şekilde herkes birer suçlu olarak görülür. Karşılıklı çıkar içerisinde gereken zamanda yapabilecekleri pek çok şey varken hiçbir şey yapmadan beklerler.   ıkarları doğrultusunda kullanabilecekleri zamanı kucaklamayı beklerler. Eğitim enstitüsü müdürünün öldüğü haberinin herkesten gizli tutulması için şehrin ileri gelenleri ellerinden geleni yapmışlardır. Herhangi bir kargaşaya yol a  ılmaması için gizli tutulması gerektiği görüşündedirler.

“Ben   lkemin kalkınmasını, insanların özgürleşmesini, modernleşmesini bir   ocuk gibi iyi niyetlerle istedim hep, dedi. Ama dinimiz bana hep bunlara karşıymış gibi gözüktü. Belki yanılıyordum. Affedersiniz.”¹⁹⁸

İnsan olarak dinimizi ve ülkemizi bir arada tutabilmeyi başarmanın gereği üzerinde durulmuştur. Sürekli dinin gereklerini   ne süren kaba görüşlerden sıyrılamayan insanlar kadınları birer köle olarak görmekten öteye geçmemiştir. Kadınları devamlı kendi etkileri altında tutan bir İslam profili çizilmeye çalışılmıştır. Genel olarak İslam   lkelerinde kadının her zaman geri planda tutulduğu görülür. Erkek yanında olmadan kadının dolaşamadığı, dışarıya çıkamadığı ülkeler ve zamanlar olmuştur. İnsanların bilgiye ulaşmaları engellenerek toplum içinde sınıf ayrımlarına yol

¹⁹⁷Pamuk, *Kar*, 75.

¹⁹⁸Pamuk, *Kar*, 93.

açmaya çalışılmaktadır. İslam liderleri keyif içinde yaşam sürerken ülkelerindeki açlığın, kıtlığın farkında değillerdir.

“Huzuruna çıkmam için ayakkabılarımı çıkarmam, birilerinin elini öpüp dizlerimin üzerine çökmem gerekmeyen bir Allah istiyorum ben. Benim yalnızlığımı anlayacak bir Allah.”¹⁹⁹

Yazar, Allah’ın varlığına inanan ve bu yolda ilerleyen insanları anlatmıştır. Allah’a inancın başkaları aracılığı ile gösterilmek zorunda olmadığı anlatılmıştır. Yazar, başkalarının Allah’ın savunucusu durumuna gelmelerine gerek olmadığını düşünür. Bu işlerden başka şekilde medet uman pek çok insanın var olduğunu söyler. Allah’a göstermemiz gereken saygıyı, hürmeti Allah adı altında başkalarına göstermenin ne kadar doğru bir durum olduğunu tartışır. Allah’ı anmak için, onun varlığını hissetmek için birilerine tabii olmanın gerekmediğini vurgular. Birilerinin yolunda ilerlemekle inancın daha kuvvetli bir hale gelmediği ifade edilir. Allah ile kul arasında olanlara başkalarının girmesi bunun doğruluğunu arttırmadığını düşünür. Herkes içinde Allah’a karşı duyduğu hisler kadar onu tanımak ister. Tanımak istenildiği kadar Allah’a yaklaşılabılır.

“Çalışıp para kazanmaya Türkiye’ye gelmiş bir Gürcü karı kocaydı bunlar. Çayhaneye döndüklerinde MİT görevlisinin kimliklerini geri verdiği duvara yazılı işsiz gençler hemen onlardan şikâyet ettiler: Kadın veremliydi, ama orospuluk yapıyor, şehre inen mandıra sahipleri, deri tüccarlarıyla yatıyordu. Kocasını da öteki Gürcüler gibi yarı fiyatına çalışmaya razı olduğu için kırk yılda bir amele pazarında bir iş çıkarsa Türk vatandaşlarının elinden işini alıyordu.”²⁰⁰

Türkiye sürekli komşu ülkelerin koşullarından etkilenmiştir. Geçmişten günümüze kadar yaşanan ulusal sorunlar sınırları aşmış uluslararası bir durum haline gelebilmiştir. Geçmiş dönemlerde Sovyetlere bağlı ülkelere Türkiye’ye çalışmak için gelen vatandaşlar olmuştur. Bu durum Türkiye’nin sosyal, siyasal, toplumsal yapısını etkilemiştir. Bunu yanında işçiler daha ucuza çalıştıklarından dolayı ülkede yerli vatandaşlar işsizlik sorunu ile karşılaşmışlardır. Aile içi sıkıntılara da sebep olunmuştur. Bu problem maddi manevi pek çok zorluğa kapı açmıştır. Farklı

¹⁹⁹Pamuk, *Kar*, 93.

²⁰⁰Pamuk, *Kar*, 169-170.

niyetlerle bu topraklara gelen insanlar emellerini gerçekleştirmek için her yola başvurmuşlardır.

“Çayhanelerde günlerce, günlerce hiçbir şey yapmadan oturuyorlar, diye anlattı. Her kasabada yüzlerce, bütün Türkiye’de yüz binlerce, milyonlarca işsiz, başarısız, umutsuz, hareketsiz, zavallı adam. Üstlerine başlarına çekidüzen verecek halleri, yağlı ve lekeli ceketlerini düğmeleyecek iradeleri, ellerini kollarını kıpırdatacak enerjileri, bir hikâyeyi sonuna kadar dinleyecek dikkatleri, bir şakaya gülecek halleri yok kardeşlerimin.”²⁰¹

Romanda insanların içinde bulunduğu psikolojik buhranın etkisi görülür. İşsizlik karşısında elleri kolları bağlı bir yığın insana yer verilir. Roman, geçim derdi ile yanan, evlerine ekmek yetiştirme telaşına düşen insanların sessiz çılgınlıklarını haykırır. Bu karmaşa içinde insanların yapabileceği hiçbir şey olmadığından çaresizce beklerler. Romanda her şey yarım kalmış, insanların içinde bulunduğu durum iç açıcı değildir. İnsanlar etraflarını saran kara bulutlardan sıyrılmanın imkânsızlığını düşünürler. Aciz, yorgun, halsiz, bunalımlı bir insan topluluğu görülür.

“Biliyorum sabah gördüklerin seni üzdü. Polis gençlere çok kötü davranıyor, zevk için dayak atan hayvanlar bile var aralarında. Ama şimdi o kısmı bir yana bırakalım...’ Ka’ya bir sigara tuttu. ‘Ben de gençliğimde senin gibi Nişantaşı ve Beyoğlu sokaklarında yürüdüm, Batı filmlerini deli gibi seyrettim ve bütün Sartre’ları ve Zola’ları okudum, bizim geleceğimizin Avrupa olduğuna inandım. Şimdi bütün bu dünyanın yıkılmasına, kız kardeşlerinin başörtü takmaya zorlanmasına, şiirlerinin dine uygun değil diye İran’daki gibi yasaklanmasına seyirci kalabileceğini sanmam. Çünkü sen benim dünyamdansın, Kars’ta T.S. Eliot’un şiirlerini okumuş başka kimse yoktur.”²⁰²

Kendisinin hissettiği korkulu günlerin telaşındadır. Yaşanılan olumsuzluklara, keyfi uygulamalara karşı olumsuz bir tavır sergilenir. Kadınların örtünmesinin, şiirlerin dine uygun olmaması sebebiyle yok edilmesi veya yasaklanması gibi birçok sorunun baş göstermesinin anlamsızlığı eleştirilir. Bunların yaşanılması istenilir. Avrupa daha ileri, çağdaş bir toplum olarak görülür. İslam ülkelerindeyse sürekli yasaklar, sınırlar,

²⁰¹Pamuk, *Kar*, 179.

²⁰²Pamuk, *Kar*, 185.

ezilenler, eşitsizlikler vardır. Özgür, eşit, fikirlerin tartışıldığı, imkânların var olduğu toplumlarda gelişme söz konusu olabilir.

“Bak aklıma geldi: Diyorlar ki, bir kişiyi, mesela eğitim enstitüsü müdürünü vuramı bulup hemen assak, bunu canlı yayında televizyonlardan versek, bundan sonra bütün Kars mum gibi olur.”²⁰³

Yazara göre insanları sürekli bir şekilde ezmenin yolları aranmaktadır. Verilecek cezalarla insanlara ibret olunması beklenmektedir. İnsanların dolaylı ders almaları istenilmektedir. Sürekli bir baskı halinde devam eden ilişkiler söz konusudur. İnsanların yapmadıkları şeyler için kurban seçilmeleri ve bunun üzerinden verilmek istenilen mesajlar görülmektedir. Arka planda kendini gizlemiş başkahraman kurbanını öne atar.

“O günlerde Güneydoğu’da PKK’lılarla gırtlak gırtlığa savaşan ordu bu savaşta başarılı oldukça, gerillaya katılmayı düşleyen işsiz, güçsüz, umutsuz kimi Kürt gençleri arasında tuhaf ve korkutucu intikam hayalleri yayılıyordu. Bombalamak, adam kaçırmak, Atatürk heykelini devirmek, şehir suyunu zehirlemek, köprüleri uçurmak gibi bu öfkeli hayallerden Kars kahvehanelerinde pinekleyen çeşitli istihbarat hafiyelerinin haberi vardı elbette.”²⁰⁴

Romanda ülkenin insanları etnik sorunlar yüzünden ikiye ayrılmış durumdadır. Ülkedeki insanlar birbirleriyle bir savaş halindedir. Dış güçlerin karışmasıyla kışkırtılan, taraflar arasında felaketlere yol açan çatışmalar görülür. Dış güçler de kendilerini gördüklerinin aksine iki tarafa da kârlı gelecek şekilde gösterirler. Karmaşanın devam etmesi kendilerinin çıkarlarına iyi gelir. Güçlerinin yetebileceği problemlere destek veriyorlarmış gibi görünerek her iki tarafta da yer almaları bunun göstergesidir.

“Portakallar çok ucuz, dayanamadım, dedi hafiye. Beklediği için Ka’ya teşekkür etti, kaçıp kaybolmadığı için ‘iyi niyetini’ kanıtladığını söyledi. Bundan sonra nereye gideceğinizi söylerseniz, ikimiz de boşuna yorulmayız.”²⁰⁵

²⁰³Pamuk, *Kar*, 186.

²⁰⁴Pamuk, *Kar*, 192.

²⁰⁵Pamuk, *Kar*, 196.

Adam iş başında olduğu halde geçim derdini düşünmektedir. Kendi bütçesinin uygunluğuna göre gördüğü meyveyi hemen almıştır.

“Mutluydular, ama bizdeki gibi lüzumlu lüzumsuz ikide bir gülmüyorlardı. Çok ciddiydiler. Belki de bu yüzden mutluydular. Hayat sorumluluk gerektiren ciddi bir işti onlar için. Bizimki gibi körüne bir uğraş, bir acı imtihanı değil. Perdedeki ayılar ve balıklar gibi renkli ve ölçülü bir mutlulukları vardı.”²⁰⁶

Avrupalılar ile kendilerinin kıyaslamaktadırlar. Roman, Avrupa’daki insanların her şeyi yerinde yaptıklarını ifade etmektedir. Kendileri gibi boş yere emek harcamadıklarını ifade eder. İstedikleri şeyler için emek verirler. Yaptıkları işi önemserler. Hayata karşı kalıplaşmış bakış açıları yoktur. Yaşadıkları hayat öğretilmiş değil öğrenilmiştir. İşlerini kendi deneyimleri, tecrübeleri, fikirleri, becerileri doğrultusunda yaparlar. Her şeyin ihtiyacı kadarını yaparlar. Avrupalılar yaşamayı öğrenebilmişlerdir. Kendilerinde ise kopuk, uzak, donuk hayatlar yaşamaya devam eden insan yığınının olduğunu düşünür.

²⁰⁶Pamuk, *Kar*, 212.

2.3 ÖLMEME YATMAK ROMANINDA GEÇEN SOSYAL ve SİYASİ OLAYLAR

Romanda bireysel, sosyal, siyasal, psikolojik çatışmalar yer almaktadır. Bireyin genel olarak toplum karşısında yenilgisi görülmektedir. Aysel ise bu durumu tersine çevirmeyi başarmış bir karakterdir. Ailenin düşünce tarzından kaynaklı olarak yaşanan hayatın verdiği bunalımlı hava bir iç ve dış çatışmaya yol açmıştır. Aysel hem dış ilişkilerde hem de kendisi ile olan ilişkisinde çalkantılı dönemler yaşamıştır. Romanda ülkenin geçirdiği süreçler anlatılmaktadır. Bu sürecin toplumun yaşamına etkileri görülür.

“Okulun sıraları yanyana dizilmiş. Bazı öğrencilerin babaları, anaları, hısım akrabaları, fötrlü, kasketli, başörtülü, sıkmabaşlı; yerlerine oturmuşlardı. Bazıları, erkeklerden bazıları, başlarını açmayı akıl etmişler. Yaşlı kadınlar damalı örtüleriyle yüzlerini kapatıyorlar. İçlerinden on kez, ‘Allah’ım sen günah yazma’ diye yakarıp dua ederek, üç kere bağırarak tükürüyorlar. Erkek kadın ‘umum’ bir yerde ilk bulunuşları. Yine de Başöğretmen akıl etmiş: İlk sıralar, sandalyeler gerisinde, yerli halktan erkeklere ayrı, kadınlara ayrı yerler ayırtmış.”²⁰⁷

Toplumda kadın erkek arasında bir çizgi bulunmaktadır. Kadın ve erkek birlikte ilk defa bir ortamda buluşmaktadırlar. Bunun için de Allah’tan af dileyen saf insanlar bulunmaktadır. Kendilerinin erkeklerden sakınmaktadırlar. Yüzlerini dahi örten eski toprak insanı karşımıza çıkmaktadır. Toplumun gelenek ve göreneklerine aykırı bir durumdur. İlk defa böyle bir ortamda bulunmanın suçluluğunu çekmektedirler. Onlar için yaptıkları en büyük günahlardan biridir. Öğretmen de bu durumu göz önüne alarak kadın ve erkekleri ayrı yerlere oturtmuştur. Değişimlerle karşılaşan bir toplum görülür. İnsanları bir şeye zorlamak söz konusudur. Yeni nesle verilmek istenilen bir şekil var. Bunun için de aileler baskı altında tutulmaktadır. Aileler ise kendilerine yapılan baskıdan şikâyetçi ancak kendileri de senelerdir farklı şekilde çocuklarına baskı uygulamaktadırlar.

“Kız ve erkek öğrenciler ilk kez birbirlerine değeceklerdi. Ama onca provaya karşın değemiyorlardı. Adımları birbirine karışıyordu. Sarılmak gerektiğinde, birbirlerinden

²⁰⁷ Ağaoğlu, *Ölme Yata*, 14.

birer metre uzakta duruyorlardı. Bu bile, erkek ve kız çocuklar arasında, birinin de kendini dereye atıp boğulmasıyla sonuçlanan büyük aşklara yol açacaktı.”²⁰⁸

İnsanların birbirinden keskin bir şekilde uzak durulduğu görülür. Rol veya bir etkinlik sebebiyle bir araya gelmeleri aralarındaki mesafeyi kırmalarına engel olamaz. Kişinin yetiştiği toplum, kültür, çevre insan üzerinde büyük bir etkiye sahiptir.

“İnsan krepon kâğıdından kanatlar takınca kelebek olduğuna inanır. Koyun postunda koyun, kurt postunda kurt... Ülkü de giydirilebilir üstünüze ve Etlik tepeleri dağ görünür gözünüze.”²⁰⁹

İnsanlar herhangi bir role adapte olduklarında onu benimserler. Benimsediğinin en iyisi olduğunu düşünür. Kimseyi anlamak, kabul etmek istemez. Günlük hayatta da devamlı bir kılığa bürünmüş kişilerle karşılaşılır. Herkes bir fikrin sözcüsü olmuş durumdadır. Olması gerekenler değil de olunması istenilenler hayatın büyük bir safhasında yer almaktadır. Olaylar bu yönde şekillenir.

“Japonya Çin’e yürüyor. Uzak Şark’taki bu istila hareketi yalnız Şark’ın değil, bütün dünyanın sulhü için de tehdit sayılır’ dediler; neticede kanlar döküldü, şehirler yakılıp yıkıldı, fakat ne resmen harp ilan edildi, ne de sulh bu vaziyetten ürktü.”²¹⁰

Japonya ve Çin arasında geçen olayların dünyanın tamamını etkilemesi söz konusudur. Bu durumun daha geniş açılara yayılacağını düşünen ülkeler vardır. Bu sebeple de insanlığın zarar göreceği büyük yıkımların meydana geldiği görülür. Birbirlerini geçmek veya durdurmak için girişilen bir savaşta yaşananlar insanlığın zedelenmesine yol açmıştır. İnsan hayatının daha değersiz, kıymetsiz olduğu düşüncesi savaşlarla daha iyi gösterilmiştir. Elindekileri arttırıp güçlü olmak uğruna kendisinden olmayanlara çeşitli eziyetleri, sıkıntıları yapabilen bir düşünce dünyası yayılma göstermiştir.

“Öteki çocukların ekserisi köylüydü. Pis olurlardı. Bitli olurlardı. Annem her hafta sonu kardeşimi ve beni iyice yıkardı. Ellerimi bir taşla güzelce ovardı. Saçıma bitotu sürerdi. Çocuklar hep bitli olduğu için, benim de bitlenmemden korkardık.”²¹¹

²⁰⁸ Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak*, 20.

²⁰⁹ Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak*, 31.

²¹⁰ Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak*, 36.

Okumuş, devlet dairelerinde görev yapanların çocuklarını yetiştirme tarzı ile diğer ailelerin çocuklarını yetiştirmesi arasında farklılıklar vardır. Toplumun aydın sayılan kesimi ile halk arasında bir ayrım söz konusudur. Çocuklarına bakış açıları dahi birbirine zıt kutuplardadır. Bir taraftan çocuklarına her imkânı sunan, onların iyi olması için her şeyini feda edebilen aileler vardır, diğer taraftan çocuklarına kendilerinin yapması gereken işleri yaptıran aileler bulunur. Erkekler tarlada işe, kızlar da küçük yaşlarda ev kadını olmaya hazırlanılır. Kılık kıyafet, beden temizliği, vücut bakımı, düzenli bir eğitim hayatını çocuklarına sunmayan bilinçsiz bir toplum görülür.

“Bir Hasip vardı. Çalışır çalışır, bir türlü öğrenemezdi. Cumhuriyet’in ne zaman ilan edildiğini bile zor öğrendi. Babası hoca olduğu için, ona Kur’an ezberletirmiş; Kur’an’ı Arapça ezberlediğini bizden saklardı. Ben öğretmenime söyledim. Neredeyse okuldan kovuluyordu.”²¹²

Arapça Kur’an öğrenmek yasaklanmıştır. Batıya yönelme söz konusu olduğundan dolayı İslam’la ilgilenmek pek hoş karşılanmamaktadır. Hem yenileşme yoluna girmiş bir toplum hem de geleneklerden sıyrılamayan bir toplum yapısı görülmektedir. Batı medeniyeti takip edilmek istenilmiştir. Onların yaşayış, düşünce yapısı takip edilmek istenilmiştir. Toplumun geçmişle bağları kesilmektedir. Var olan bir yaşayış tarzını terk edip başka bir yaşama ayak uydurmanın zorunluluğu görülmektedir.

“ - Söyle bakalım kadın, ne yapıyor oğlun şimdi?

- Heeç...
- Ne demek hiç? Okula gitmiyor mu?
- Eee, gett, ya? Bitti çok şükür.
- Öyle çabucak biter mi bu iş?
- Çabuk mu deyon? Beş yıl...
- Bana baksana sen... Çocukları tırnak kadarken tarla işine sürüyorsunuz. Davar güttürüyorsunuz... Ayıp değil mi bu?”²¹³

²¹¹ Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak*, 42.

²¹² Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak*, 42-43.

²¹³ Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak*, 59.

Ali'nin annesi ve öğretmeni arasında geçen bir konuşmadır. Konuşmadan anlaşılanlar Ali'nin tamamlanması gereken bir eğitim hayatı söz konusu iken annesinin ve amcalarının çocuğu okuldan alıkoyup tarla ve toprak işlerinde küçük yaştan beri çalıştırmaları söz konusudur. Bu durum üzerine öğretmen de kadına gereken cevabı vermiş ve Ali'nin okumasını istemiştir. Kadın da oğlunu okula göndermemek için elinden geleni yapmıştır. Çocuklara bu kadar zor görevlerin verilmesi ne kadar mantıklı olabilir? Çocukluları çalınmış, kendi ağırlıklarının çok üstünde sırtlarına yüklenmiş bir hayat söz konusudur. Çağdaşlaşma yolunda ilerleyen ailelerin çocukları güle oynaya yeniliklere açıkken okumamış kesim insanının çocukları çeşitli sıkıntılara tek başına göğüs germektedir. Dertlerine çare aramanın yanında başarısız olma gibi bir lüksleri asla yoktur. Başarısız olurlarsa biliyorlar ki her kafadan bir ses çıkacaktır. Kendilerini olumsuz yönde eleştiri yağmuruna tutacak bir sürü ağızla baş etmenin mümkün olamayacağını bilirler. Bunun için de en büyük yük çocukların omuzlarındadır. Hem psikolojik savaştan hem de hayat sınavından başarılı olmaları gerekmektedir.

“Ali'nin anası daha baskın çıktı. Sözün nereye varacağını çoktan anlamışçasına, ‘Benim bi bu yetimim var işte. Kızları sayma. Yanımda erkek diye bi bu var. Başka kimsem yok. Amucası, emmilerim var emme, onlar anca kendi işlerine. Eh, çok şükür, yine de arka aldılar şimdiye dek. Ali mektebi bitirsin diye dişlerini sıktılar...’ dedi ve acele oğluna dönüp onu azarladı.”²¹⁴

Kadın kız evlatlarını saymayan bir annedir. O dönemin kız çocuklarına bakış açılarında bir eksiklik bulunmaktadır. Erkek kendilerini sahiplenir, bakar. Kız ise çocukları olarak görülmez. Bu düşünce yapısına sahip insanlar ileri seviyelere ulaşamazlar. İlkel düşünce yapısına sahip toplumların edindiği bir fikirdir. Kız-erkek arasındaki ayrımın olumsuz yönde gelişmesini sağlayan bir düşünce sistemine sahip insanlar görülmektedir.

“Paris'te Daladier'ye karşı işçi hareketleri yoğunlaşmış, Renault fabrikalarında 30.000 işçi greve başlamıştı.”²¹⁵

²¹⁴ Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak*, 60.

²¹⁵ Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak*, 67.

Dış ülkelerde yaşanan ekonomik sorunlar toplumun yapısını etkilemektedir. Dış ülkelerde yaşanan sorunlar diğer ülkelerin de yapısını etkilemektedir.

“Henüz gündüzdü. Mutfak aydınlıktı herhalde. Çıplakken bir matbaa işçisini bir öğrenciden, bir efendiyi bir uşaktan, bir zorbayı bir âşıktan nasıl ayır edebilirsiniz? Beni şaşırtan sadece bu oldu: Ona ne ad vereceğimi bilemedim.”²¹⁶

Herkes hayatta bulunduğu mevkiinin üstlendiği rolü oynar. Romanda kimsenin kimseden bir farkı olmadığı ifade edilir. Giyimle, düşünce yapısıyla, yaşam tarzıyla insanlar birbirinden ayrılır. Romanda herkesin sahip olduğu bir beden var ve bununla hiçbir ayırım söz konusu olamayacağı ifade edilir. İnsanların kendilerini yetiştirme şekilleri onları diğer insanlardan ayıran en önemli nokta olarak görülür.

“Hele şu, bizim Kaymakam’ın oğlu Aydın’ın tatile geldiği o bir ay içindeki burnu büyüklüğü neydi? Onun bu halini görmek bile bana güzel bir ders olmaya yeter. Ben oraya gelince, en ağrıma giden de annemin, babamın bana başımı örtturmeleri oldu. Sana anlattığım gibi, burda benim yaşındaki kızlar, hiç başlarımızı örtmüyoruz. Sadece, okula giderken kasketlerimizi giyiyoruz. Zaten ölmez Atamız, bizlerin uyanık ve medeni olmamızı istemiştir. Şayet beni burdan bir öğretmenim yazın, başım örtülü olarak dolaştığımı görseydi kim bilir neler derdi? Ama gel de bunu anneme ve bilhassa babama anlat. Buraya geri göndermeyiverirler korkusuyla ben de sesimi çıkarmadım.”²¹⁷

Aysel’in anne babasının yaptırımlarına maruz kalması içindeki çatışmaya ses olmuştur. Bir şeyleri kaybetme korkusundan dolayı yapılanlara karşı da çıkamamıştır. Toplumun davranışları karşısında zaman zaman boyun eğmek zorunda kalan bir kızla karşılaşmaktayız. Aysel okumak için bunlara katlanmak zorunda kalmıştır. Babasının yaptıklarına laf söylemek mümkün bile değildir. Babasının dedikleri üzerine laf söylenemez. Başının örtülmesinin öğretmenleri tarafından hoş karşılanamayacağını ifade etmiştir. Herkesin verdiği tepkiler farklıdır. Kızın saçlarından giyimine kadar her şeye karışan bir ailesinin yanında öğretmenleri de karışmaktadır. Bir taraf modern bir kız görmek isterken diğer taraf geleneklere sıkı sıkıya bağlı bir imaj çizmektedir.

²¹⁶ Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak*, 70.

²¹⁷ Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak*, 78.

“İngiliz tayyareleri Berlin üstünde çok dehşetli bir uçuş yapmışlar. Buna herkes çok üzülüyor, fakat Hitler’in buna pabuç bırakmayacağını söylüyorlar. Keşke bu Hitler oturduğu yerde otursaydı da tayyareler öyle tepemizde kulak patlatmasalar diyorum. Herkesten Hitler’in çok büyük bir adam olduğunu buyuruyorum. Sevgili kardeşim, yurttta sulh, cihanda sulh diye, ben hiç harp olmasın istiyorum. Fakat Hitler, Ulu Atamızı tanımadığı için ve O’nun ölümünün dünya için ne büyük bir kayıp olduğunu bilmediğinden olacak, böyle herkesi telaş içine sokuyor. Ne istiyor bilmem. Sözlerimi, ne mutlu Türk’üm diyene, diyerek bitirir, senin de bir Türk kızı olman sıfatıyla iki gözlerinden ve güzel yanaklarından öperim kardeşim. Bana, oradayken verdiğin oyalı mendili bir yadigâr olarak saklıyorum.”²¹⁸

Hitler herkesin içine korku salmıştır. Dünya genelinde bir tehdit olarak görülür. Saldırgan, hak tanımaz politikasıyla her yeri kendi topraklarına katma hedefi peşindedir. O dönemde yaşayan herkes için bir tehdit unsurudur. Ülkeler kendilerini korumak için gerekeni yapmışlardır.

“Hep başı örtülü geziyor ve karşıdan bir erkek arkadaşını görse, yolunu değiştiriyor. Bir seferinde çarşı başında burun buruna gelmiştik. Acele bir selam verdi ve kıpkırmızı kesildi. Bir Atatürk çocuğu olarak hiç hoş görmedim bu hallerini. Kadınlarımız tam Batılı olmadıktan sonra Türkiye’mizi muasır medeniyet seviyesine çıkarmak çok güç.”²¹⁹

Romanda çağdaşlaşmamış kadın yerilir. Kadınların üzerine düşen görevler vardır. Bir toplum her bireyi ile daha ileri bir seviyeye çıkar. Bu durumda da kadını soyutlamanın bu hedefe hizmet edemeyeceği görülür. Bir ülkede kadınlar ne kadar ileri seviyede olursa toplum daha ileri düzeylere ulaşır.

“Hüseyin Cahit Yalçın, *Yeni Sabah* gazetesinde Nazi Almanyası’nı şöyle anlatmaktadır: ‘... Avrupa’nın ortasında Töton ırkının Allah tarafından bütün ırklara üstün ve hâkim olarak yaratıldığına iman etmiş yüz milyonluk bir kitle...’²²⁰

Romanda Nazi Almanyası’nın ırkçılığı vurgulanır. Nazi politikasını Hüseyin Cahit basına yansıtarak bilgi verir. Bütün ırklardan kendini üstün gören bir ırk olarak

²¹⁸ Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak*, 82.

²¹⁹ Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak*, 85.

²²⁰ Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak*, 93.

anlatılır. Dış ülkede meydana gelen bir olay ülke içinde de yankı bulur. Bunun sebebi de Nazi Almanya'sının herkes için bir tehlike ifade etmesidir.

“Bir milletin yarısı topraklara zincirle bağlı kaldıkça, diğer yarısı göklere yükselebilir mi? Bizim milletimizin başarısızlığı kadınlara karşı gösterdiğimiz kusurdan ileri gelmektedir.”²²¹

Romanda kadın konusu sürekli olarak işlenir. Kadının geriye itilmesi daha ileri seviyelere çıkılamamanın sebebi olarak gösterilir. Bir toplumda en önemli görevi kadınlardadır. Çocuk yetiştiren, yeni bir neslin ilk öğretmenleri kadınlardır. Kadına karşı olan tutumların değiştirilmesi gerektiği belirtilir.

Savaşın getirdiği yoksulluklar anlatılır.

“Bir yandan annem beni daha güzel giydirmek istiyor. Ben de kız arkadaşlarıma bakıp imreniyorum. Fakat öte yandan babamın burda çektiği sıkıntıları görüp ne yapacağımı bilemiyorum. Nihal öğretmen sık sık bizlere, bugün birer Moskovalı çocuk olmadığımız için halimize şükretmemiz lazım geldiğini söylüyor. Ona da hak veriyorum. Moskova'da çocuklar değil arpa unu, yiyecek ağaç kökü bile bulamıyorlarmış.”²²²

Dış ülkede yaşanan olaylar ülke içinde yer alır. Ülke çocukları arasında bir kıyas görülür. Aysel bir yandan kendine bakmak ister bir yandan ailesinin sorunlarından dolayı kararsızlık yaşar.

“Alman Kumandanlığı, Fransa'da yeniden yüz on altı kişiyi kurşuna dizdirmiştir. Kurşuna dizilenlerin suçları *anarşi ve suikast*’ tır.”²²³

Almanların Fransa'da yaptıkları anlatılır. Yapılanları haklı çıkarmak için açıklamalar yapılır.

Romanda istenilmeyen kitapları okumak suçtur. Kitap yüzünden birçok insan ceza almıştır. “Bir ara omuz başından bir el uzandı. Kitabı Ertürk'ün elinden çekip aldı. Ertürk şaşkın baktı: Nöbetçi subay!

²²¹ Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak*, 108.

²²² Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak*, 111.

²²³ Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak*, 125.

Ondan sonra bitmez tükenmez günler. Bir sürü sert bakışlı yüzler, gözler. Ardı arkası hiç kesilmeyecekmiş gibi gelen sorular, sorular...”²²⁴

Romanda bir gencin kitap okuma hevesinin hüznü sonu yer alır. Okuduğu kitap çevresi tarafından kötü bulunur. Kitabı okumasından dolayı bir zaman herkesin tuhaf bakışlarına, sözlerine boyun eğer.

“Ertürk, bu ilk suçundan ötürü bağışlanınca, bir daha bilmeden suç işlememeyi de öğrendi. ‘Oku!’ diye verdiklerinden gayri hiçbir şey okumamayı, ‘Düşün!’ dedikleri dışında hiçbir şey düşünmemeyi...”

Tehlike vaktinde önlenmişti işte.

Bursa Askeri Lisesi’nin en ‘itaatkâr’ bir öğrencisi olarak daha sonraki günler ve yıllarda da büyüklerine *sonsuz gururlar* verdi.”²²⁵

Ertürk kendisine yapılan ilk ve son uyarıyı dikkate alarak bir daha aynı davranışları tekrar etmez. Kendisine emredilen ve uygun görülen eserler dışında kitap okumamaya başlar. Yalnızca söylenilen emirleri yerine getirir. Konulan kurallara koşulsuz itaat eder.

“Seçimler yaklaşmış, hükümet yeni bir kararnameyle un, irmik, makarna, şehriye, nişasta ve bulgur yapabilmeyi, bunları rahatça satabilmeyi halka serbest bırakmış; yirmi üç vilayete de ekmeklik hububat verilmiş, bu hububatın dar gelirli vatandaşa dağıtılmasını buyurmuştur. Yine dar gelirli vatandaş için ucuz ekmek karneleri çıkarmıştır, ama Hergele Meydanı’ndaki otobüslerden indirilen torba ve sepetlere karşı gösterilen büyük saygı ve özen, Ali için yine de şaşılacak, anlaşılabilir bir şeydir.”²²⁶

Romanda seçimlere yakın yapılan yardımlara da yer verilir. Halk zor durumlar içerisinde. Yokluk her tarafı sarmış durumdadır. İnsanlar zor şartlar karşısında mücadelelerini sürdürmektedir.

“Ellerinden gelse babamı Aşkale’ye sürer bunlar. Sen babamı tanırsın. Söyle bakalım; babam Türk oğlu Türk değil mi benim? Bi katışığı var mı? Ama bunların niyeti Türklüğün kökünü kazımak zaten. Valla Fethi Abi, inanmazsın, işte şu sokağın

²²⁴ Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak*, 141.

²²⁵ Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak*, 142.

²²⁶ Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak*, 156.

içinde bir garip Memduh Efendi var. Kolonyacı. Kendi imalatı. Enfes limon kolonyası, menekşe, sümbül kolonyaları yapıyor. Vanilyalı kolonya bile... Yok efendim, kolonyasına kaçak ispiro kullanıyormuş da... Adamcağızın dükkânını tam bir hafta kapatıverdiler. Arkan yok mu gâvur evladısın. Sorarım sana Ali; kahraman Alman milletin bile eşek eti yediği bir sırada nedir beylerimizin debdebesi?”²²⁷

Aysel, babasına yapılan suçlamalardan dolayı kızgınlığını dile getirir. Herkese aynı muamelenin yapılmadığını belirtir. Suçlamalar için öne sürülen sebeplerin tatmin edici olmamasından kızgındır.

“Galatasaray’daki bir hocamız bize hep, ‘Fransızlar çok kültürlü ve hayatı seven bir millettir’ derdi. Anlaşılan ben de kültürü ve hayatı sevdiğim için Fransızları seviyorum. Fakat herkes Almanları tuttuğu için tabii sesimi çıkaramıyorum. Galiba büyüklerimiz artık Almanları tutmuyorlarmış.”²²⁸

Romanda II. Dünya Savaşı dolayısıyla Alman sevgisi işlenir. Aysel farklı düşünmesi sebebiyle eleştirileceğini bildiğinden kimseye görüşünü söylemez. Büyüklerin savunduklarına zıt fikirler düşünmenin olumsuz olacağını düşündüğünden duygularını gizler. Doğru bulduğu görüşü sadece kendisine ifade eder. Kendisini diğer insanlardan farklı görür.

“Babamın suçsuz yere tam on gün hapiste kalmasının acısını çok çekmiştim. Sen Konya’dan geldiğinde nasıl perişandım, biliyorsun. Bu daha yeni yeni unutulmuşken şimdi de kimya öğretmenimizin sözleri... Neden bilmem, durmadan haksızlığa uğruyoruz. Bu durumlar beni çok değiştirdi kardeşim. Milli şefimize karşı duyduğum sevginin tellerinden biri içimde koptu sanki.”²²⁹

Babasına verilen ceza içinde bir şeylerin kopmasına sebep olur. Herkesin kalıplaşmış sözleri karşısında Aysel, kendisinin anlaşılmaz olduğu fikrine yönelir. Herkese karşı bir içe kapanıklık, içinde kopan fırtınalara rağmen konuşamama durumu meydana gelir. İnsanların beklentilerini karşılayamayan adımların onları sarstığı görülür.

“Şimdi Çankaya’nın tepesine mermer girişli apartmanını diktiriyormuş. Karısına banyo fayanslarını seçtirecek. Adını da emek koyar belki. Bu yapıya tek kuruş

²²⁷ Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak*, 160-161.

²²⁸ Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak*, 183.

²²⁹ Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak*, 190.

yatırmamıştır. Birinden arsayı iki daire karşılığı almış, sonra, daha temel atmadan bütün daireleri tek tek satmıştır. Bir zamanlar Meclis'te kendine bir de milletvekilliği bulmuştu. Namazlar kıla, mahkemeler basa, alanlarda, 'Kıbrıs Türk'tür, Türk kalacaktır!' diye diye vatanı Türk oğlu Türk yapacak, kurtaracaktı. Kendini kurtardı. Ömer'le benim tutumumuzu çok kötü karşılıyor.”²³⁰

Aysel'in fikirleri ve abisinin fikirleri çatışmaktadır. İkisi aynı görüşe katılmamaktadırlar. Birbirinin zıttı düşüncelere sahiptirler. Abisinin tutumlarına eleştiriler yağdırmaktadır.

“Hep aynı çizgide boy atmak, büyümek, yaş almak, sınıf geçmek, değişmeyen kurumlarda değişmiş kişiler bulmayı ummak, tek başına değişmeyi ummak, buna inanmak hatta hatta suçlamak ve yakınmak... Yakınmak ve bir gün, bir cami imamının sizi yönettiğine nerdeyse şaşmamak... Çocukları unutmak... Unutup çocukları, ölüme yatmaları bile suçlamak...”²³¹

Yazar ülkedeki iyiye doğru değişimin yavaşlığından yakınır. Her zaman aynı olan bir döngüde kendinizi değiştirmeyi ummanın bile büyük bir başarı olduğu ifade edilir. Bunu gerçekleştirmek, çevredekileri aşmanın meşakkatli bir yol olması vurgulanır. Bir anda bu fikirlerden cayıp tekrar eskiye dönüldüğünde hiçbir şeyin aykırı gelmeyeceği söylenir. Her şey normal, yolunda görünür.

“İşadamlarımızın Amerikalı işadamlarını tanımaları güç olacak. Avrupa'da Almanların üstüste geri çekilmeye başlamalarıyla Hitler'e yavaş yavaş sırt çevirdiğimiz bir gerçek. Hükümetimizin Almancı bazı yazarları, genç genç üniversite öğrencilerini, Hitler'i örnek alarak kendilerini ırkçılığa adanmış olanları, şimdi birden gözaltında tutma çabasına girişmesi neden? Bugüne dek göz yumulan bir hareketin şimdi peşine düşülmesi bile, İstanbul ithalatçılarının durumlarını yeniden gözden geçirmelerine yetmektedir.”²³²

Romanda iş dünyası ve ırkçılık eleştirilir. Değişen şartlar karşısında hükümetin tavırları da değişiklik göstermektedir.

²³⁰ Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak*, 203.

²³¹ Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak*, 205.

²³² Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak*, 207.

“İlhan sanki bu fırsatı bekliyordu. Birden kız kardeşinin üstüne atıldı. Suratına iki tokat aştıktan sonra, ağzı köpükler saçarak bağırmaya başladı: ‘Niye susturacaktım? Halis muhlis bir Türk sazi! Hanımefendimiz ders çalışacakmış!.. Niye okuyorsun bir kere sen? Kadın kısmına okumak nereden çıkmış? Anandan mı gördü, ninenden mi? Yarın lise bitince bir de üniversiteye gitmeyi düşünüyorsan, nah gidersin! Babam bıraksa, ben bırakmam. Oralarda okuyan kızların ne mal olduğunu şimdi çok iyi biliyorum ben. Üniversite öğrencisi adı altında bir yığın yırtık orospu!..”²³³

Yazar, kadının okuması karşısındaki kaba erkeği eleştirir. Kadına bakış açısı bir erkek kardeşin ağzından iletilmektedir. Kız kardeşine saygısızlığı göze çarpmaktadır. O dönemde üniversite okuyan kızlara bakış açısını göstermektedir.

“Böylece kendini evin içinde yeniden unutturmak için elinden geleni yaptı. İlhan, daha o akşam radyodan Batı müziği dinlemeyi yasakladı. Aysel üstelemedi. Abisi evde olmadığı sıralar Beethoven’i, Çaykovski’yi falan dinlemeye devam etti. Hatta bir cumartesi öğleden sonra pek hasta olan, ölüm halinde bulunan bir öğretmenini görmeye gidiyormuş gibi yapıp, Konservatuar konserlerinden birine bile gitti.”²³⁴

Aysel’in abisi kızın ahlakı bozulur diye evde Batı müziğini yasaklar. Genç bir kız toplum ve aile baskısı karşısında gizlice kişiliğini yaratmaktadır. Baskılara rağmen nadiren de olsa kendi iç sesine kulak vermeyi başarmış bir kişilik görülmektedir.

“Sanki o okuduğunuz ‘Mantık’ kitabını anlayabiliyor musunuz siz? Kim yazmış? Milli eğitim Bakanımız... Hıh. Sözde öz Türkçe. Ben tam bir yıl bu kitaptan bekledim arkadaşlar. Ben Türkçe bilmiyor muyum? Şu konuştuğumuz özbeöz Türkçe değil mi? Ama bir satırını bile anlayamıyordum o ‘Mantık’ kitabının. Kökü Altaylardan gelmeyen bir yığın uydurma laf. Siz anlayabiliyorsanız aşk olsun!’ Çocuklar yine bir ağızdan, ‘Valla biz de anlayamıyoruz. Çok zor abi, haklısın’ falan dediler. ‘Yarın sizler de bu kitaptan çıkacaksınız işte.’”²³⁵

Yazar, dil devrimi adıyla kitaplara eklenen kelimeleri eleştirir. Hazırlanan kitabın dilinin anlaşılmasından yakını. Dil konusunda olumsuz eleştiriler görülür.

²³³ Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak*, 213.

²³⁴ Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak*, 213.

²³⁵ Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak*, 217.

“Yoo ama, artık bitti! Yağma yok. Şu ananın haline bakmazsın. Karnı burnunda, demezsin. Elde çanta, kırita kırita mektebe... İyiymiş! İştten kaçan soluğu mektepte alıyor.”²³⁶

Romanda okumanın evden bir kaçış olarak algılanması eleştirilir. Genç bir kızın okula bir şeyler öğrenmek için gittiğine inanılmamaktadır. Kızın ede çalışıp okumaması gerekmektedir. Toplumun okuyan kıza bakışı olumsuzdur.

“Ah kızım, nereye gitti acaba abin? Böyle bir günümde ne yaparım şimdi ben?’ Ve böylece Aysel’e ilk kez bir şey sorulmuş oluyor. Aile içinde ilk kez bir şey için fikri alınmak isteniyor. Akşamki olayın geçmiş olmasına nerdeyse sevinecektir Aysel...”²³⁷

Aysel evde ilk defa basit bir durumdan dolayı dikkate alınmaktadır. Aysel bu ufacık olay için mutluluk duymaktadır. Aysel evde bir olay yaşandığında her zaman geri planda kalmaktadır.

“Hemen kabulleneceğim okumuş ya da cahil, kolay çözümleyici hayat yargıçlarının yargısını. Ve bu öylesine işime gelecek ki! Artık hiçbir şey fazla uzamayacak. Bu yatakta öleceğim.”²³⁸

İnsanları kendileri gibi olmaya zorlayan kişiler eleştirilmektedir. Her işi kendileri daha iyi bilir tavrında olanlara bir tepki gösterilmektedir. Başkalarının hayatlarına muhalif, herkes hakkında konuşan, kimseye söz hakkı tanımayan yargıçların düşünceleri ifade edilmektedir. Bütün sıkıntılardan, baskılardan kurtulmak istediği göze çarpar. Psikolojik olarak çevrenin tutumuna karşısında bunalım söz konusudur.

“Sonra daha önemli endişelerini belirttiler: Kadın heykellerini gören halk ne demez hem? Azdı bu meclis üyeleri, demezler mi? Versay Sarayı’nın avlusunda ne heykeller var. Resimlerini de mi görmediniz baylar? Çıplak çıplak... Her uygar ülkedeki her havuzda vardır bu çıplak kadın heykellerinden. Onlara eskiden kalmış dediler. İyi ya! Biz de yeni yaparız. Bizden sonrakilere eskiden kalır. Hem onlar Hristiyan memleketi. Biz Müslümanız, elhamdülillah. Ardından hemen düzelttiler: Hayır, yani, din işlerini devlet işlerine karıştırdığımızdan değil. Gerekirse çıplak

²³⁶ Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak*, 225.

²³⁷ Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak*, 232.

²³⁸ Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak*, 243.

kadın heykeli de kondururuz ilçemizin münasip bir yerine. Ancak şimdi daha su derdimiz var. Yol derdimiz var. Gıda derdimiz, yakacak derdimiz, gaz, tuz, et...”²³⁹

Romanda Batı özentisi eleştirilir. Avrupa’ya özentisi vardır. Meclis diğer yandan halkın vereceği tepkiden çekinir. Romanda daha önemli sorunların halledilmesi gerektiği düşüncesine varılır.

“Avrupa’da savaş, Almanlardan son olarak toplanan 15 vagon cesetle son bulmak üzeredir ve Amerika’da Carmen Miranda *Değişen Dünya* adlı filmini çevirmiştir.”²⁴⁰

İnsan ölümü savaşlarda normal bir durum halini alır. Herkes, her şey iki taraf arasında bir seçim yapmak zorundadır. Cesetler, zulümler, eziyetler, tecavüzler savaşlarda sıradan bir olaymış gibi görülür.

“Amerika Birleşik Devletleri, Japonya’dan kayıtsız şartsız teslim olmasını istemiştir. Teslim olmazlarsa iki gün içinde on beş Japon kentinin yok edileceği bildirilmiştir. İki gün sonra da Başkan Truman, ilk atom bombasını açıklamıştır: ‘Patlama gücü yirmi bin ton dinamite eşit olan bu bomba, ilk olarak bugün, tam on altı saat önce, bir uçağımız tarafından Hiroşima üstüne atılmıştır.’”²⁴¹

Amerika ve Japonya arasında geçen dış sorun anlatılır. İlk atom bombası Japonya’ya atılır. Amerika başkanı Truman bu durumu açıklar.

“Fransa’da Petain ölüm cezasına çarptırılmış, bu ceza ağır hapse çevrilmiştir. Yurdumuzda, ‘Petain mi daha vatan haini, Nazım Hikmet mi daha vatan haini?’ diye yeni bir tartışma alanı açılmıştır. Okuryazarlar bu sefer de böyle iki kampa ayrılmışlardır. Ankara’da bir ‘baş müdür’, haksız yere tekaüde sevk edildiği iddiasıyla bir bakan hakkında dava açmıştır.”²⁴²

Ülkede karışık bir ortam vardır. Devamlı bir suçlama, bir karalama, propaganda havası hâkimdir. Herkes başkaları üzerinden siyaset yapmaya, insanları kızdırmaya çalışır.

²³⁹ Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak*, 256.

²⁴⁰ Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak*, 262.

²⁴¹ Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak*, 333.

²⁴² Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak*, 334.

“Evet Sabahattin Ali serbest bırakılmıştı ama, peşine Tasvir muhabiri düştü. Sonra ne oldu? Bilinmiyor.”²⁴³

Sanatçı Sabahattin Ali bir süre tutuklu kaldıktan sonra serbest bırakılır.

“Yurtta seçim kampanyası kızışmıştır. Bakanlıklardaki memurlardan DP’ye adaylığını koyanların sayısı gün günden bir çığ gibi artmıştır. Ekmeğin, şekerin ucuzlatılacağından yeniden söz açılmıştır. Basınla hakaret davaları hiç olmadığı denli çoğalmıştır.”²⁴⁴

Romanda ülkede esen rüzgârlar var olan meselelerin daha iyi hale getirileceği şeklindedir. Problemlerin ortadan kaldırılacağı ümidi verilir. Birbirini suçlayan, kazanmaya çalışan bir topluluk görülür.

²⁴³ Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak*, 358.

²⁴⁴ Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak*, 379.

2.4 ÇIKRIKLAR DURUNCA ROMANINDA GEÇEN SOSYAL ve SİYASİ OLAYLAR

Eserde genel olarak ele alınan konu dini inanışlar çerçevesinde ekonomik bunalımdır. Yabancı mallara tanınan kolaylıklar sayesinde yerli malların satışının durması ele alınmaktadır. Yerli işçinin desteklenmemesi, tarımsal ve ticari hayatın durmasına neden olmaktadır. Yerli tüccar, küçük işletmeler kapatılmıştır. Hükümetin yürüttüğü politikalar sonucunda halk ekonomik ve maddi zarara uğramıştır.

“ Ey Hasan sen okudun yazdın.. Şu bizim dokuma tezgâhlarını genişletmek için ne yapsak bir... Bütün köy işten yana hep aylak.

- Neden?
- Neden olacak nahiyedeki satıcılar bizim dokumaları artık almıyorlar satmıyorlar, bizimki pahalı oluyormuş Frenk'ten daha ucuz mal gelirmiş.
- Ya! Allah bir çaresini verir!”²⁴⁵

Köyde iş yapılmamaktadır. İşsizlikten dolayı herkesin eli kolu bağlıdır. Üretilen malları satılamamaktadır. İç üretimde satış durma noktasındadır. Bunun sebebi Avrupa mallarının Osmanlı pazarlarında, tezgâhlarında yer almasıdır. Tanınan ayrıcalıklar sayesinde Avrupalılar Osmanlıdan daha ucuz mal satmaktadır.

Romanda Osmanlının kendi yerli üretimini geride bırakarak Avrupa ülkelerinin sömürge arayışına katkı sağladığı görülür. Nahiyedekilerin ucuz mal getiren batı ülkelerine yöneldiği anlatılır. Böylece insanlar geçimlerini sağlayacak bir kazanç elde edememektedirler.

Devletin, kendini yenilememesi, gelişmeleri takip etmemesi, güçlü bir yönetimi olmaması durumunda ilerleyen ülkelerle yarışmada geride kaldığı görülür. Ülkenin ekonomik olarak çöküşü zayıfladığını gösterir. Romanda ülkenin ekonomik çöküşünün yönetimle alakalı olarak verilir. Romanda bu durumdan yararlanmak isteyen güçlü devletlerin gözünün Osmanlının topraklarında olduğu işlenir.

“Namus ve ahlak ateşiyle tutuşan kalabalık çeşmeye geldiği zaman Hasan'la Hatice epey uzaklaşmışlardı; fakat kafil yolları geçti, kazadan çıkan caddenin üstünde bir

²⁴⁵Ertem, *Çıkrıklar Durunca*, 26.

çığ halini alarak genişledi, büyüdü, bir insan seli oldu.. Denebilir ki kazanın yarı halkı yalınayak ağızları köpüklü gözleri dönük bir halde iki serserinin ardından koşuyordu. Kafilenin önüne, çıkan kadın, erkek onlardan sille yedi tokat yedi, tekme yedi. Şehre inen köylüler niye uğradıklarını anlayamadılar. Bu arada Hatice ve Hasan köşede bir, çalı aralığına gizlendiler, kafil e önlerinden geçti. Coşkun coşkun yoluna devam etti.”²⁴⁶

Romanda toplumun bir dedikodu üzerine öfkelenip harekete geçmesi işlenir. Herhangi bir söylemle öfkelenen halkın saldırması anlatılır. Hasan ve Hatice’nin çeşme başında buluşmalarını gören biri bunu kahvedekilere iletir. Kahvede oturanlar ellerine ne geçtiyse alıp saldırıya hazır bir hale gelirler. Halk, yanlış yapanlara herkesin gözü önünde ceza verir. Romanda hiçbir söz dinlemeden sadece duydukları ile hareket eden bir topluluğu anlatılır.

“Burada tek, basit olan açlık vardır. Açlığın kemiklerinin çatırdattığı, kanlarının durgunlaştırdığı seslerini kısıtğı insanlar vardır. Güzel sözler, sevimli hülyalar, teşbihler, cinaslar, arkasında dumanın üstüne ufuneti bütün bir âlemi rahatsız eden hakikat vardır. Sözlerden ince tıraşide bir bilezik, bir küpe, bir kravat iğnesi arayanlar kuyumcu dükkânlarına koşsunlar. Muharriri bir perendebaz bir cambaz yahut kelimeler serdarı görmek isteyenler de istedikleri yere gidebilirler.”²⁴⁷

Romanda toplumun içinde bulunduğu durum anlatılmak istenmektedir. Toplum açlıkla sefaletle boğuşurken güzel sözler söylemenin peşinde koşmak neye yarar? Bütün dünyayı rahatsız edecek kadar dert sıkıntı varken güzel şeyler düşünilememektedir. Sanatın, yaşanılanları göz ardı etmeden, toplumdaki meselelere ışık tutması gerektiğı görüşü vardır. Sanat, toplumun yaşadıklarını bir sonraki nesle aktarır. Sanat toplum açlık, sefalet, hastalık, üzüntü içindeyken gerçeklerden uzaklaşmasıyla derin bir üzüntü bırakır.

“ - Baba ne diyeyim? Allah’ınız da Sıddıkzade’ye benziyor, astığı astık, kestığı kestik öyle mi?

- Haşa!...Sıddıkzade kul, öteki Mevla.
- Mevla ama kul gibi kusurlu işler işliyor.

²⁴⁶Ertem, *Çıkrıklar Durunca*, 32.

²⁴⁷Ertem, *Çıkrıklar Durunca*, 36.

- Benim yârimi alıyor, muhtarın kızını Sıddıkzade gibi bir herifin terkisine veriyor. Sonra da muhtarın kızına yarın ahirette:
- Neye zina ettin ey kulum?.. diye ateşten topuzu indirecek, hatuncağızı inim inim inletecek.

Eh! Allah ta böyle sevimli bir kulunu hor görmez ya?..

- Dilediği gibi işler onun işine karışamaz.”²⁴⁸

Romanda Hasan ve Dudu’nun eşi arasında geçen konuşmalarda Hasan dert yanmaktadır. Evrenin düzeninden memnun değildir. Her zaman gücü elinde bulunduranın öbürlerini ezmesinden şikâyetçidir. Hasan, çevresinde yaşanan üzüntü verici durumlardan dolayı Allah’ın sessiz kalmasına kızar. Yaşanılan olaylar üzerine Allah’ın varlığını irdeler. Değişmeyen, öteki dünya ile alakalı toplumsal inanışları sorgular. Yârini kaybetmenin üzüntüsüyle daha karamsar bir ruh haline bürünür. Dünyanın zalim düzeni karşısında aciz kalmanın verdiği huzursuzluk ile yüzleştiği görülür.

“ – Basbaya Eğer Sıddıkzade’nin belindeki kılıncı biz almazsak onunla boğazımızı kesecek... Yünleri satamazsak hayvanlara haciz koyacak çıkrıklara haciz koyduracak çoluk çocuk biz neyleriz? Sıddıkzade’nin niyeti kötü, herif boyuna dükkânına kumaş atıyor ben sanki farkında değilim.”²⁴⁹

Romanda kötülüğün simgesi olan Sıddıkzade halkın elinde avucunda ne varsa alır. İsteddiği her şeyi yapan biridir. Hoşlandığı kadını almakta onu istemeyenlere de çeşitli işkenceler yapar. Milletin aldığı nefese kadar neredeyse her şey onundur. Para kazanamayacak olan halkın elindekilere el koyarak onları zor durumda bırakan biridir. Bu durum çevredekilere fazlasıyla rahatsızlık verir. Halk bu gidişatı durdurmak için farklı yollar denemeye koyulurlar. Romanda toplumda her dönem karşılaşılabilecek bir tip olarak görülür. Düşüncesiz, kötü, acımasız, zalim bir insan köyün tamamına el koymuş durumdadır.

“Onların acaip hali, zabitlerin nazarı dikkatini celbetti, adamları yakaladılar...

²⁴⁸Ertem, *Çıkrıklar Durunca*, 46.

²⁴⁹Ertem, *Çıkrıklar Durunca*, 80.

Köylüleri Beşiktaş karakoluna sürüklediler, onları tımarhaneden kaçmış dört hasta zannediyorlardı.

Karakolda dertlerini anlatıncaya kadar bir hayli zaman geçti.

Nihayet yünlerini satmaya gelen deryadil dört köylü olduğu Beşiktaş muhafızlığının curnasına kaydedildi ve kendilerine bir daha köprünün öbür tarafına geçmemeleri sık, sık tembih edildi.”²⁵⁰

Köylü ve şehirli insanlar aralarındaki farklardan dolayı anlaşılamamışlar. Köyden gelenler şehirdeki insanlara dertlerini anlatamamıştır. Köylüleri anlayan olmamıştır. Kendi işleri için geldikleri İstanbul’da beklemedikleri tepkilerle karşılaşmışlardır. Dış görünüşleri ve davranışlarından dolayı karakola kadar düşmüşlerdir. Normal, kendi halinde olan insanların görünüşlerinden dolayı mağdur olmuşlardır. Köyün havası ile şehrin havasının arasındaki farkı onlar da İstanbul’a geldikleri gibi anlamıştır. Giyimleri, konuşmaları, hareketleri ile şehirden uzak olduklarını görmüşlerdir.

“Devlet bir şahindir, bir kanadı ordu, bir kanadı işçidir. Kanadı kopuk şahin uçamaz, çöplükte sürünür...”²⁵¹

Romanda devletin işleyişi şahinin uçuşuna benzetilmektedir. Devlet için önemli olan iki kanat askeri ve ekonomik güçtür. Devletin bunlardan yoksun kaldığı zaman kendini yürütmekten aciz kalıp ve yok olduğu ifade edilir. Devletin gelişip ilerleyebilmesi için ekonomik ve askeri açıdan bağımsız olması gerektiği üzerinde durulur.

“Onlar yeni fikirle karşılaşmaktan korkuyorlardı.”²⁵²

Romanda Hasan ve beraberinde İstanbul’a gittiği köylüler arasında geçen konuşmalardan sonra Hasa bir sonuca varır. Köylülerin yeni durumlarla karşılaşmak istemediğini düşünür. Onlar yeni fikirlerden korkuyorlar. Değişik bir fikri duymak bile onların kötü olmasına yeterli olmaktadır. Yeni bir şey duyduklarında tuhaf bir hal almaya başlarlar. Farklılıklara kapalı toplum görülür. Hasan köylülerle arasında

²⁵⁰Ertem, *Çıkrıklar Durunca*, 85.

²⁵¹Ertem, *Çıkrıklar Durunca*, 86.

²⁵²Ertem, *Çıkrıklar Durunca*, 91.

fark olduğunu zamanla daha çok görür. Köylüler de Hasan'ı yadırgarlar. Hasan da İstanbul'da kaldığı süreyi başkaları ile geçirir. Onlar arasında bulunmak istemez.

“Üç dört gündür çocuklarını: Yarın sabah güneş doğar doğmaz ekmek gelecek diye aldatan analar nihayet çocuklarını bir sivrisinek vızıltısına benzeyen seslerinin kısıldığını gördüler; açlıktan ölen çocuklar oldu.”²⁵³

Romanda Kadınlar çocuklarına yedirecek ekmek bulamamaktadırlar. Çaresizce başka yollar düşünürler. Vali ile konuşmak için konağa giderler. Burada da işkence görürler. Kendilerine şiddet uygulanır. Kadınlar dövülür. Halkın isteklerine bakılmaz, muhtaç oldukları duruma müdahale edilmez.

²⁵³Ertem, *Çıkrıklar Durunca*, 101.

2.5 DÖNEMEÇTE ROMANINDA GEÇEN SOSYAL ve SİYASİ OLAYLAR

Zaman geçtikçe insanlar değişir. İnsanlar sürekli yeni bir yaşam tarzına ayak uydurmak zorunda kalırlar. Değişen bir dünya karşısında insanların da mücadelelerine devam etmeleri için değişimleri gerekir.

“Ama Fakir Halid biliyordu: Devir çok değişmiştir; boyuna da değişmektedir. Korkunç bulurdu bunu; umut kırıcı bulurdu.”²⁵⁴

Etrafındakilerin değiştiğini, zamanın değiştiğini vurgulamaktadır. Bu durumdan da memnuniyet duyulmamaktadır. Bir kırgınlık, bir endişe, bir problem olarak nitelendirilmektedir. Değişikliklere olumsuz gözle bakılmaktadır.

“Değişmeler o kadarla kalmıyordu elbette: Artık giyim kuşam, kılık kıyafet de başkalaşmıştı. Yemekler bile, yemek yiyişler bile değişmişti. Oturup kalkmalar, selamlaşmalar, yollarda yürümeler de öyle. Bir gün, doktora: ‘gaari insanlar bir başka güler, başka çeşit öfkelenir oldular,’ demişti.”²⁵⁵

Romanda insanların tavırlarının, konuşmalarının, giyim kuşamlarının çok fazla değişmesi üzerine hareketlerinin de farklılaştığı ifade edilir. Gülmek, ağlamak, öfkelenmek, sinirlenmek, duygulanmak da başka bir hale bürünmüş görünür. İnsanlar tamamen bir değişim içerisinde.

“Alışılmış yaşayışı sürdüremeyen, hatta düpedüz geçimi sağlayamaz hale gelen iş veya meslek onları bu ilgilere sürüklüyor, mahkûm düşürüyordu. Aratıyordu bu bilgileri. Yeni takılan adı ile demokrasi, aslı ile de politika, ikinci, üçüncü partilerin kuruluşu ile bu şaşkın arayışlara pek çekici geldi; beklenen kurtuluş ve çıkış yolu gibi göründü. Asıl değişme de, bir patlama halinde, bu idi: Devlet sorumlularının Devlet’i bölmeleri, Devlet ile didişir hale gelmeleri idi.”²⁵⁶

Romanda geçim ve yaşama şartlarının değişimi sonucunda uğraşılan problemler anlatılır. İnsanlar iyi veya kötü başka yollara başvurmaya başlar. Yaşadıkları şartlardan uzaklaşmaları buhrana yol açar. Bunun sorumluları belirtilir. Bu problemlere kimlerin yol açtığı ifade edilir.

²⁵⁴Buğra, *Dönemeçte*, 39.

²⁵⁵Buğra, *Dönemeçte*, 40.

²⁵⁶Buğra, *Dönemeçte*, 42.

“Bu milletin ikiye, belki üçe, dörde bölünmesi, bu bölünmelerin de barışa yanaşmaz düşmanlıklar olup çıkması beklenebilir, bu düşmanlıkların da üçkâğıtçılar ve ihtirastan gözleri dönmüş kimselerce körüklenmesi önlenemez hale gelebilirdi.”²⁵⁷

Romanda milletin arasına ayrım koyan, insanların birbiri ile geçinmesini zorlaştıran, ara bulmak yerine arayı bozan kişilerin olması işleri daha fazla zorlaştırdığı belirtilir. Kötü düşünceli kişilerin insanları birbirine düşürme derdinde oldukları ifade edilir. Barıştan, kardeşlikten, sevgiden, hoşgöründen uzak, çatışma içinde olan bir topluma yol açmaktadırlar.

“En cahilleri dâhil, herkesin kafasında artık, üç, beş cümle vardı. Ve bu cümlelerin içindeki kelimelerin en azından yarısının anlamını bilen yoktu.”²⁵⁸

Romanda konuşamayacak durumda olan, bilgisi bulunmayan kişilerin bile konuştuğu bir ortam görülür. Herkesin bir şeyler dediği ancak ne dediğini bilmediği bir durum vardır. Konuşmak düşünmenin yerini almıştır. Bilgi sahibi olunmayan bir konuyla alakalı herkesin bir sözü olduğu belirtilir. Böyle bir ortamda da tartışmaların ve kavgaların baş göstermesi üzerinde durulur. Birbirini anlamayan, birbirini dinlemeyen bir toplumda kavganın, tartışmanın, öfkenin, kinin, nefretin eksik olmayacağı görülür.

“Belediye, Demokrat Parti’ye geçenlerin, hatta yakınlık gösterenlerin bahçelerine su vermez olmuştu. Kaymakam, tapucu veya mal müdürü ve ötekiler, asıl düşünceleri ne olursa olsun Halk Partisi İlçe Başkanı’nın sözünden çıkmıyordu. Bunların aralarında bir de Demokratlara karşı düpedüz gaddarlaştıranlar vardı.”²⁵⁹

Romanda insanları güçlü olan tarafa yönlendirme vardır. Karşıt fikirli insanları yaptıkları eleştirilir. İyilikle, yardımlaşmayla, daha güzel davranışlarla farkındalık kazandırmak yerine zorla bir şeyleri yaptırmak görülür. Hırslı insanlar arasındaki kötü sonuçları görülür.

²⁵⁷ Buğra, *Dönemeçte*, 43.

²⁵⁸ Buğra, *Dönemeçte*, 43.

²⁵⁹ Buğra, *Dönemeçte*, 44.

“Cenaabı Allah bu milleti dertlerden, afatlardan ne zaman kurtaracak?!! Ne gönah işledik bilmem ki! Ey millet gaari zevki safayı bırakın, dualar, niyazlar edin de başımıza dini, imanı bütün hökümatları versin.”²⁶⁰

Romanda halkın içinde bulunduğu zorlukların, sıkıntıların nedeni düşünülür. Topluma bir çağrı vardır. Herkesin Allah’a yalvarması, eğlenceyi bırakması istenilir. Hükümetin dinle idare edilmesi istenilir. Devlete dini yönü kuvvetli bir hükümetin gelinmesi istenir.

“Bunlarda, ırz namus kalmadığını, kadınlardan erkeklerle oturup kalktığını, dinin, imanın elden gittiğini, camilerin ahır veya depo yapıldığını yazıyor; ilçeye fabrika kurulmasını istiyor, ‘biz hökümat olunca’ diye, Demokrat parti iktidara gelirse memleketin fabrika bacalarından bir ormana döneceğini söylüyordu.”²⁶¹

Romanda kadınlarla erkeklerin birlikte oturması kötü bir durum olarak görülür. Bu durum dinsizlikle, imansızlıkla, namussuzlukla nitelendirilir. Camilerin işlevleri dışında yerlere dönüştürüldüğü anlatılır. Fabrikalaşmanın başlayacağı, her yerin fabrikadan geçilemeyeceği söylenir.

“Bu kadar büyük ve önemli bir değişme elbette çalkantısız, sular bulanmadan ve fireler, kayıplar verilmeden gerçekleşmezdi. Böyle değişmelerin arefesinde meydan, şu veya bu ölçüde üçkâğıtçılara, vurgunculara, her çeşit ihtirasa da açık düşerdi. Bunu ‘Ulu Hoca’sından biliyordu: Kökten kurtuluş ve çöküşler büyük vurgunlar için en bulunmaz fırsattır.”²⁶²

Romanda büyük değişimin bir bedeli olduğu vurgulanır. Yapılacak her işin sonucunda olacakları düşünmenin gerektiğine değinilir. Büyük kararların sonuçlarının daha farklı olacağı görüşü vardır. Büyük kararların yükünün daha ağır olduğu ifade edilir. Herkesi, her şeyi etkilediğinden dolayı kim nereye isterse o yöne doğru itebilir. Kargaşa anlarının özellikle kötü niyetli kişilerin faaliyete geçmelerini kolaylaştıracağı düşünülür. Böyle zamanlarda her yolun kapısının açık olduğu üzerinde durulur.

²⁶⁰Buğra, *Dönemeçte*, 49.

²⁶¹Buğra, *Dönemeçte*, 49.

²⁶²Buğra, *Dönemeçte*, 50.

“İşler her zaman iyiydi; ama buğdayı arpası, yünü, yapağısı para etmeye başlayıp, ortaya bir de naylonu, plastiği ile, ıvır zıvır endüstrisi ile yığınla çeşit çıkınca büsbütün kızıştı.”²⁶³

Romanda köylüler değişen çağa ayak uydurup daha çok tüketen bir toplum olarak karşımıza çıkar. Devrin değişimi ile köylülerin aldıkları ürünlere yenileri eklenir. Sadece temel ihtiyaçları değil döneme uygun eşyalar da alınır.

“Sen değilsin Şerif.. beklediğimi belki de hiç bulamam; ama bekleyeceğim: İnsan bir kere yaşar.. onu boşa harcamaya hakkı yok.”²⁶⁴

Romanda insanın varoluşu sorgulanır. Dünyaya bir defa gelindiği bir daha gelinmeyeceği ifade edilir. Kendisi için yaşayan kaç kişi var? Dünyada herkesin, her zaman bir şeyler için yaşadığı görülür.

“Kasabaya gelmek istemiyordu. Babasını bile görmek istemiyordu. Evlerine adım atmak istemiyordu. Koskoca bir yaz tatilini Marmara kıyısındaki bir kasabada, halasının yanında geçirirdi. İkinci yaz için de bu kararda idi.”²⁶⁵

Romanda Handan, karmaşık duygulara sahip, içine kapanık bir durumdadır. Büyüdüğü yere, ailesine karşı bir uzaklaşma içerisindedir. Daha gelmemiş bir yazın dahi planlarını yapmaktadır. Psikolojik olarak bir kaçış söz konusudur.

“Bu uyku tozu serpilmiş hayat kesimine ilk isyan eden Şerif değildi; hemen hemen her yeni gelen memur eskilerin yakasına sarılıp uyandırmak, gerçek hayata çevirmek için sarsmak isteğini duymuştu. Ama daha diplomanın mürekkebi kurumadan her şey bitiyordu.”²⁶⁶

Romanda dışardan gelen kişiler öncelikle bölge halkının hallerine anlam veremez. Her şeyden bu kadar uzaklaşmalarına garipçe bakarlar. Onları bu uyku halinden, bu umursamazlıktan, bu ruh halinden arındırmak isterler. Ancak çok geçmeden onlar da bu havanın tozuna karışırlar. Kimse kimseyi uyandıracak güçte kalamaz. Herkesi kaplayan, esir eden bir durum söz konusudur. Bölge halkı her şeye kulaklarını

²⁶³Buğra, *Dönemeçte*, 52.

²⁶⁴Buğra, *Dönemeçte*, 59.

²⁶⁵Buğra, *Dönemeçte*, 63.

²⁶⁶Buğra, *Dönemeçte*, 76.

kapatmış durumdadır. Kendilerini bir şeyler öğrenmekten uzaklaştırmışlardır. Böyle bir dertleri de yoktur.

“Sonra çok partili dönemin, demokrasi denilen düzenin başlaması ile birlikte, kasabada bir silkiniş, bir çırpıntılı uyanış belirtileri görülmüştü. Perdeler, pencereler açılıvermişti. Ama bu kadar ı ışık ve çeşitli görüntü ürkütücü idi. Yalnız memurlar değil, serbest meslektekilerin çoğunluğu da, derhal kabuklarına çekiliverdi.”²⁶⁷

Romanda değişen güçlerin, insanların düşüncelerine, davranışlarına bir gölge olarak indiği görülür. Pencerelerin, perdelerin her zaman açık olmadığı anlatılır. Bir süre sonra değişimin kaçınılmaz olduğu ifade edilir.

“Nah işte şurdakilerin, yalnız veteriner değil, savcısı, yargıcı, öğretmenleri, mühendisleri dahil, bir tekinin bir yıl içinde bir tek kitap aldığı olmazdı. O pis gazeteler bile, sadece günün kavgası, çekişmesi ne ise ona göre okunurdu.

Ve mesleklerinden de kopup gitmişlerdi. Dünya, her konuda buluyor, buşuruyor, boyuna geliyor, kendi kendini yeniliyordu. Bu gelişmeler de herkese açıktı. Ama başını çevirip de bakan kim?”²⁶⁸

Romanda toplum yapısı hakkında bilgiler verilir. Toplumun okumayan, araştırmayan, yenilikleri takip etmeyen kişilerden meydana geldiği görülür. Gelişen teknolojiyle ilgilenen, bakan kimsenin olmaması anlatılır. Gazetelerin de günün manşetine göre okunduğu belirtilir. İnsanlar merak edilecek bir konu varsa okurlar yoksa okumaya ihtiyaç olmadığı düşüncesindedirler. Dünyanın ilerleyen bir döngü içerisinde olduğu belirtilir.

“atasözlerine, tekerlemelere, darbı mesellere göre davranan, ilişki düzenleyen, bir Cuma’yı, bir tek Ramazan’ı kaçırmayan, iç, dış giysileri, isimlerine kadar bambaşka olan, pabuçları bile onlarınkine benzemeyen kasabalı, genç, yaşlı erkekler ile cümle yapıları da, kelimeleri de, kelime söyleyişleri de apayrı olan, Ramazan günlerinde kimi inadına inadına rakı sofrasını Kulüp’ün bahçesine kurduran, şarkıları, türküleri bile, ‘hayır’ veya ‘evet’ derken el, kol, baş hareketleri bile başka olan öğretmenler, yargıçlar, doktorlar, dişçiler, eczacılar, yöneticiler.. ve her iki yanın da daha bir

²⁶⁷Buğra, *Dönemeçte*, 77.

²⁶⁸Buğra, *Dönemeçte*, 81.

kopuk, daha başka biçimde birbirlerine benzemez ve birbirleri ile kaynaşamaz çocukları!”²⁶⁹

Romanda okumuş, aydın diye adlandırılan ve kasabalı insanlar arasında farklılık ve kopukluklara değinilir. Birbirine zıt iki kutup şeklinde anlatılır. Yaşam tarzları, giyimleri, konuşmaları, davranışları kısaca her şeyleri farklı iki kutuptan meydana gelmiş bir toplum görülür. Bu sınıf farkı ve ayırım çocuklar arasında da yayılmıştır. Çocukların da yetişkinlerden dolayı ayrılık içerisinde oldukları görülür.

“Doktor düşünüyordu: İşte hepsi birkaç yüz metre içinde. Birbirlerini görüyor, işitiyor, kokularını duyuyorlardı. Ama arada bir Demirperde, bir Çin Seddi vardı; nasıl kaldırılırdı bu? Kim yıkabilirdi onu?”²⁷⁰

Romanda insanlar arasında büyük bir ayrılıktan söz edilebilir. Aynı sınırlar içinde yaşanılmasına rağmen herkes ayrı bir noktada birleşmiş durumdadır. Bir millet arasında ötekileştirme, kötüleştirme, kabul etmeme, birbirini sevmeme söz konusudur. Birbirine uzaklaşmış, tahammül edilemezlik herkesi sarmış durumdadır.

“Ağırlıklarını otuz metrelik bir tepeye çıkaramayan bir alay.. ta Cihan Harbi’nden – Birinci Dünya Savaşı’ndan – kalma silahlar.. daha ilk giyilişlerinde tabanları paramparça olan asker pabuçları.. müteahhit ve satın alma komisyonlarının yağmasına giden karavanalar.. modern savaş bilginlerinden yoksun subaylar.. asıl çıldırtıcısı, tifüs yüzünden, sıtma yüzünden, zatürre, zatülcenp, verem yüzünden savaştaki ordulardan daha çok kayıp veren Mehmetçikler!..”²⁷¹

Romanda ordunun içinde bulunduğu koşullar anlatılır. Teknolojiden, gelişmelerden, askeri ve teknik malzemelerden geri kalan ordunun içerisindeki sağlık problemlerin daha fazla kayba neden olduğu anlatılır.

“Ortada fikir yok, fikir hürriyeti diye tepinenler sürüyle.”²⁷²

Yazar herkesin hürriyet diye bağırıldığını, yandığını söyler. Ancak herhangi bir düşüncenin olmadığından da yakınır. Hürriyet isteyen kişilerin öncelikle bir fikir sunmalarını bekler.

²⁶⁹Buğra, *Dönemeçte*, 111.

²⁷⁰Buğra, *Dönemeçte*, 111.

²⁷¹Buğra, *Dönemeçte*, 112-113.

²⁷²Buğra, *Dönemeçte*, 113.

“Seçen o.. o beni seçti. Şimdi mobilyalar için, yatak takımı için fikrimi soruyor. Beni alırken, benim için yapmadı bunu.”²⁷³

Romanda sitem içeren bir söylem görülür. Evleneceği kişiyi seçemezken mobilyaları seçmenin ne işe yarayacağını anlamsızlığı düşünülür. Fikrinin önemli zamanlarda sorulmaması eleştirilir. İstemediği biriyle yaşamının umursanmaması dile getirilir. Alınacak eşyalar için fikri sorulan kişiye kendisiyle evlenmek istediğinin sorulmaması eleştirilir.

“Bir millet ki, aydını halkından kopmuş; halkını, inkâr ettiği, kötülediği, horladığı, ama yerine hiçbir teklif getirmedeği töreleri, görenekleri, gelenekleri ve değer yargılarıyla baş başa bırakıp gitmişti.”²⁷⁴

Romanda aydın kendini halktan üstün, bilgili, iyi ve modern görür. Halkı kendi hallerine terk eder. Bir düzenleme, değiştirme, iyileştirme çabasına girmezler. Halka tahammülleri yoktur. Aydın, halkı aşağılama ve kötü bir şekilde eleştirme içerisindedir. Bir milletin arasında sınıf ayrımı görülür.

“Sen onların yalnız heriflerini görün doktor bey. Bi de avratlarını görecen. Şo ağalar, eşraf ve zadeğân neyse, karıları da tıpkı tıpkısına kendilerine benzer: Göbek turşu fiçisi gibi olacak. Bacağı senin belinden kalın olmayan ağa karısı mı olur heç!..”²⁷⁵

Romanda ağaların görüşleri, düşünceleri, beslenmeleri ile dalga geçildikten sonra eşlerinin fiziksel görünümü ile da alay edilir. Onların görünimleri komik bir durum gibi anlatılır.

“Fakir ömrün – dolayısı ile zamanın da – emanet olduğuna inanıyor, paralarını olduğu gibi, zamanlarını ve ilgilerini oyuna, eğlenceye, süse, püse, aşırı giyim kuşam ve yeme içme yolunda harcayanları emanete ihanet etmiş sayıyor, böylelerini ‘şeker yerine kil yiyen adam’a benzetiyordu.”²⁷⁶

Romanda insanların zamanın, hayatın öneminin farkında olmaması örneklerle izah edilir. İnsanoğlunun kendisini oyalayacak eşyalar, uğraşlar peşinde koştuğu anlatılır.

²⁷³Buğra, *Dönemeçte*, 139.

²⁷⁴Buğra, *Dönemeçte*, 155.

²⁷⁵Buğra, *Dönemeçte*, 158.

²⁷⁶Buğra, *Dönemeçte*, 160

Allah'ın verdiği emanete gerektiği gibi davranmazlar. İnsanların üzerine düşenleri yerine getirmemeleri eleştirilir.

“Diplomalar, çevreler, çeşitli görgü ve imkanlar.. ve eğitim bile şu mizaç denilen Tanrı damgasını, mayayı, belki bir süre için gizleyebiliyor, külleyebiliyor, gerilere itebiliyor; ama değiştiremiyor.”²⁷⁷

Romanda insanın ne kadar eğitilirse de özünün değişmeyeceği belirtilir. Davranışlarında, konuşmasında bir süre için değişiklik görülebilir ama bu değişikliğin sürekli olmadığı anlatılır. İnsanın mizacının değiştirilemeyeceğinin vurgusu yapılır.

“Bütün bu saydığı adamlar öteki ilçelerdeki ‘akranları’ ile pazarlığa çoktan girmişler: Genel seçimlerde liste düzenlenirken ‘sen beni tutarsan ben de seni tutarım, öteki ilçeden de falan bizimle olacak’ deye.”²⁷⁸

Seçimler özgür, şahsi olmaktan çok takım tutma seçimine benzer. Oynanacak bir oyun gibi hazırlıklar yapılır.

“Angara’dakiler hükümat bizim olsun da nası olursa olsun derler. İşleri güçleri yapcaz, etcez demekten öte gitmez. Din, iman, ezeni Arapça okutucez derler. Bi hükümet oluverseler, bi de ezeni Arapça okutuvverseler memlekette bi tek namussuz, bi tek hırsız, hayırsız ne kalmaycek.. Buna inandırırılar yazık cahal milleti. Eee? Bunları kime dedirtebilirler? Belli işte.. Sen şinci deycen ki millet bu ipsiz, sapsız heriflerin peşinden gider mi? Bak deyvereyin sana, doktorum; gider..”²⁷⁹

Romanda milleti kandıran, sözlerine inandıran siyasetçilerin olduğu söylenir. Din ile her sorunun, her problemin çözülemeyeceği belirtilir. Siyasetçilerin kendi isteklerine, çıkarlarına uygun olarak vaatlerde bulundukları ifade edilir.

“Evet işte, bir gün bir ‘Dörtlü Takrir’ sözü çıktı ve Şehir Kulübü’nde bile siyasi haklar, siyasi hürriyetler, demokrasi, demokratik gibi deyimler üzerinde çene yarışırıldı oldu. Ama çok geçmedi, bunların yerini, bütün köy kahvelerinde de

²⁷⁷Buğra, *Dönemeçte*, 161.

²⁷⁸Buğra, *Dönemeçte*, 188

²⁷⁹Buğra, *Dönemeçte*, 189.

olduğu gibi, Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü, Refik Koraltan gibi isimler aldı.”²⁸⁰

Romanda mecliste konuşulan Dörtlü Takrir’in insanlar arasında da yer aldığı görülür. Siyasi konular toplum tarafından tartışılır. Özgürlük, eşitlik üzerine tartışmalar gerçekleşir. Millete konular, fikirler üzerinden tartışmak yerine kişilerin, şahısların dediklerini tartışmak daha tatlı gelmiş durumdadır.

“Ve basın -büyük basın- Dünya standartlarına uygun bir hürriyetin savaşıcısı görünüyordu. Peki sansüre bu boyun uzatış hangi hesapların sonucu olabilirdi ve bu hesapların Türkiye’de fişkırın demokrasi ve hürriyet özlemi ile, hatta düpedüz Türkiye’nin kaderi ile bağdaşma, hatta uzlaşma imkanı ne olabilirdi?”²⁸¹

Romanda basının özgür, tarafsız, eleştirel davranması gerektiği üzerinde durulur. Sansürün basının çalışma alanını daralttığı görülür. İnsanlara olayları çarpıtarak aktarmanın insanları yanlış hareket etmeye sevk ettiği görülür. Romana göre demokrasi, özgürlük, hürriyet yaşamın her alanına aksetmelidir.

“Aralarından birisi dayanamamış ona sormuştu: ‘Nasıl oluyor da bu kadar kısa zamanda sıfırdan bu noktaya ulaşabiliyorsunuz.’ Adamın cevabını, o gazeteci yazar, düğümün çözümü saymakta idi. Cevap da şu idi: ‘Aynı soruyu bize özellikle doğru konuklarımızın hepsi de sormuştur. Gerçi Almanya savaştan sonra sıfır idi. Ama bu onların anladığı biçimde bir sıfıra düşüştür; yani değerini tamamen yitirmiş bir para: Mark. Yerle bir olmuş şehirler. Çoğu zaten bombalanmış, kalanları da Rusya’ya götürülmüş fabrikalar! Sıfıra düşüştür bu bir bakıma. Ama gerçekte Almanya sıfıra düşmemiştir; çünkü elinde, çoğunluğunu, savaş silip süpürmüş olsa da, geleneksel Alman kültür, ilim ve endüstriciliğinin yetiştirdiği insan unsuru bulunuyordu: Sonucu sağlayan, kaderi çizen daima budur, insandır.’”²⁸²

Romanda Almanya’ya giden bir gazeteci grupta ve fabrika yetkilisi arasında geçen konuşmalardan Almanya savaşta her şeyini kaybetmiş görünür ama önemli olan kültür, bilgi ve insan dolayısıyla yeniden toparlanabilmiştir. Almanya bu gücünü hiçbir zaman kaybetmediğinden toparlanması daha kolay ve daha az bir sürede gerçekleşir. İnsanlar bilinçli, çalışkan ve farkındalık sahibi olduğu zaman bozulan

²⁸⁰Buğra, *Dönemeçte*, 193.

²⁸¹Buğra, *Dönemeçte*, 198.

²⁸²Buğra, *Dönemeçte*, 202.

düzeni yerine getirmenin daha kısa bir sürede gerçekleştiği görülür. Sağlam bir temelin faydası ifade edilir.

2.6 YOL AYRIMI ROMANINDA SOSYAL ve SİYASİ OLAYLAR

Romanda herkes kendini bir adım öne atmak için başkalarını kötüler.

“Kendisine kalsa yapmaz ya, herkes birbirinin ayağını kaydırıp göze girmeye çabılıyor. Gazetede aykırı bir yazı... Bir haber çıkmıştır. Aradan aylar bile geçse, birinin yeni çarpar gözüne... Koşar götürür. Şu anlama alınmıştır, şu meseleyi kurcalamaktadır, derken... Öteden bir başkası... Ben dememiş miydim vaktiyle der. Koynumuzda yılan beslemekteyiz.”²⁸³

İnsan insanın kurdudur sözü burada akla gelmektedir. Romanda insanın kendi menfaati için her riski göze alabilecek bir varlık olduğu anlatılır. Kendi görünümü için bütün imkânları kullanır. Başkalarına tahammül edecek bir dakika dahi bulunmaz. İnsanın kendi çıkarı her zaman için ön plandadır. Kendisine nereden bir şey çıkar diye en ufak detayları bile kötüye yorumlar. İnsanların başkalarını ezerek yükselme hırsı söz konusudur.

“Kürt isyanı mutaassıp Kürt’ün garplılaştıran Türk’e ayaklanmasıdır... Hoybon Cemiyeti 1927’de Kürt istiklalini kararlaştırmış ve geçici merkez olarak Ağrı’daki Ava’yı seçmiştir... Kürt reislerinden Emir Süreyya demiş ki: Türklerle Kürtler arasındaki harp, Kürtler amaçlarına varıncaya kadar sürecektir...”²⁸⁴

Romanda Ağrı’daki harbin ne zamana kadar süreceği bilgisi verilir. Buradaki harbin sebebi açıklanır. Harpteki Kürtler bilgisiz, bağnaz diye nitelendirilir. Kürtler amaçlarına varıncaya kadar devam edecek bilgisi vardır. Bu işin ardındakiler net olarak söylenmez ve harbin nedeni de net olarak söylenmez.

“Fethi Bey kendiliğinden mi açıyor partiyi? Neden gerekli görmüş bugün?

Ne demek kendiliğinden? Kendiliğinden mümkün mü hiç?”²⁸⁵

Romanda bir parti kurulmakta ve bu parti başkalarının istekleri üzerine kurulur. Partiyi açacak olanların istemesi üzerine açılmamaktadır.

“ - Osmanlı borçlarının altınla ödenmesi...

²⁸³Tahir, *Yol Ayrımı*, 10.

²⁸⁴Tahir, *Yol Ayrımı*, 12.

²⁸⁵Tahir, *Yol Ayrımı*, 20.

- Kim diyor altınla ödeyelim? Dünyada altın para diye bir şey mi kaldı?
- İsmet Paşa da böyle söylüyor.
- Fethi Bey de, illa altınla ödeyelim, diye direnmekte mi sakın? Delirmiş mi? Dünyanın iktisat buhranlıyla yanıp kavrulduğu sıra! En zengin devletler dünya savaşındaki borçlarını ödemezken...”²⁸⁶

Romanda Osmanlı Devleti’nden kalan borçların ödenmesi ile alakalı bir problem vardır. Bu kadar borcun nasıl ödeneceği sorununa Fethi Bey altınla ödeme fikrini söyler. Dünyanın her yerinde ekonomik krizin etkileri iz sürerken borçları altın ile ödeme fikri pek uygun görülmemektedir. Bu durumun yükün daha da ağırlaşmasına sebep olacağı düşünülür.

“En güçlü paralar, en güvenilir hisse senetleri paçavralara döndü. Dünyaya hükmeder görünen en yaman para güçlerinin güçsüzlüğü, en sağlam kuruluşların temel çürüklüğü meydana çıkmış... Ne zamandır, memur aylıklarını aybaşlarında zor ödüyoruz. Çoktan beri gazetelerin en önemli haberi aylıklar üstüne... ‘Aylık cetvelleri hazırlandı’, ‘Aylıklar verilecek’, ‘Aylıklar veriliyor’, ‘Yarın mutlaka aylık var...’ Belediyelerde aylıkların haftalarca gecikmesi olağan... Öğretmenlere birçok vilayette üç dört aydan beri para verilemiyor.”²⁸⁷

Romanda paranın değerini yitirmesi, ekonomik olarak zor bir dönem içerisinde olduğu anlatılır. Çalışan memurların aylık ödemeleri yapılamaz durumdadır. Çok az miktarda olan vergileri veremeyen gençlerin hapisanelere düşmesi durumu ortaya koyar. Devletin ekonomik olarak zor bir süreç içerisinde olduğu görülür. Genel olarak bir kriz söz konusudur.

“Ah n’olaydı olaydı, şu yeni harf belası çıkmayaydı. Bak bakalım, yüz bin baskıdan aşağı hiç iner miydim? Yahu, nerden çıktı bu yeni harf ki okuma bilenleri cahil etti, bilmeyenler hiç öğrenemedi...”²⁸⁸

Romanda yeni harflerin gazabına uğramış bir millet görülür. Bu yeni harf sorununun gazetelerin okunmasına da etki ettiği anlatılır. Yeni harflerle basılması sebebiyle okuma oranlarının düşüş gösterdiği belirtilir. Gazete alanların sayısında büyük bir

²⁸⁶Tahir, *Yol Ayrımı*, 24.

²⁸⁷Tahir, *Yol Ayrımı*, 26.

²⁸⁸Tahir, *Yol Ayrımı*, 28

azalma söz konusudur. Okuma yazma bilenler bir anda bir şey bilemez olurlar, bilmeyenlerin de böyle bir derdi yoktur.

“Anlaşıyor ki, dedi Fethi Bey, tek fırkanın doğurmuş olduğu denetsizlikten, idaresizlikten bıkmış Gazi Hazretleri, dedi. Bir yandan Meclis’te birbirini denetleyecek iki fırkanın varlığını, öte yandan da memlekette biraz Hürriyet havasının esmesini arzu ediyorlar, dedi.”²⁸⁹

Romanda her iki partinin tek çatı altında birleşmesi esası vardır. Bu iki parti aslında birbirine bağlı olacaktır. Mecliste de hareketlilik, farklılık olması gerektiği için yeni bir partiye ihtiyaç duyulur. Bu sebeple böyle bir çözüm bulunmuştur.

“Ben bilirsiniz, öteden beri hiç olmazsa iki fırkanın var olmasını isterdim. Hatta 1926’larda vermiş olduğum bir raporda, tek fırkanın zararlarından, denetsizliğin doğuracağı ağır durumlardan söz etmiştim. Fakat fırkaların böyle danışıklı yaratılmasına misal görmemiştim, onun için tereddütler içindeydim.”²⁹⁰

Romanda tek fırka ile idarenin zor olduğundan bahsedilir. İki fırka olursa yönetimin ve denetimin daha iyi olacağı görüşü vardır. Ancak bu kurulacak fırkaların da birbiri ile bağlantılı olmaları pek akla yatmaz. Beklenmedik bir durumla karşılaşmıştır.

“Terakkiperver ilericiler, muhafazakârlar ve gericiler... Bunlar bugün aynı fırkanın bayrağı altında toplanmışlar, yan yana oturuyorlar. Fırka ve Meclis’te bunlara serbest düşünmek ve serbest hareket imkânı verilirse fırka kendi kendine iki cepheye ayrılır ve bu cephele gittikçe iki fırka halini alır, dedim.”²⁹¹

Romanda farklı görüşe sahip olanların tek grupta toplanmaları anlatılır. Herkes birbiri ile kaynaşmış durumdadır. Özgür düşünce ve konuşma ortamı oluştuğunda ise çıkarlar ve düşünceler birbiri ile çatışacağından ayrılık söz konusu olacağı görüşü vardır.

“Devlet gelirleri verimli harcanacak... Büyük yatırımlar yalnız bir nesle yüklenmeyecek. Devlet harcamaları çarçur edilmeyecek... Dördüncüsü: Para değeri sağlamaştırılacak... Beşinci madde... Neydi bakayım: Şahsi teşebbüsler devlet müdahalelerinden kurtarılacak. Liman tekeli kaldırılacak... Altıncısı: Köylü

²⁸⁹Tahir, *Yol Ayrımı*, 37.

²⁹⁰Tahir, *Yol Ayrımı*, 44.

²⁹¹Tahir, *Yol Ayrımı*, 46.

murabahacılardan kurtarılacak, ucuz faizle, kolay yoldan borçlanması sağlanacak...”²⁹²

Romanda devletin kalkınması için yapılan düzenlemelere yer verilir. Yeni kurallarla iyileştirme yoluna gidilir. Özel işletmelerin önündeki engeller kaldırılır. Özel işletmeler desteklenir. Az faiz oranıyla halka destek sağlamak istenmektedir. Ticaretin, ekonominin canlanması amacıyla yeni adımlar atılmaktadır.

“Seçimler tek dereceli... Kadınlar da oy kullanacak...”²⁹³

Romanda kadın hakları ve seçim kuralları yeniden düzenlenmektedir. Kadınlar da artık erkekler gibi oy kullanma hakkına sahiptir. Kadınlar da seçime katılma hakkına sahip olmaktadır. Ülke seçimine katılma hakkına kadınlar da sahiptir. Kadınların değeri ve önemi anlaşılmaktadır.

“Cumhuriyet olup, kurtarıcı devrimler furyasıyla medreseleri kapayan devrim de gelip yetişti. İstanbul’da 178 medrese, bunların 2300 odası, 63 dershanesi, 17 kitaplığı vardı. Canbaz Kadı Medresesi de bu sayıya sayılmış olduğuna göre, devrimin bu medreselerden kaçta kaçını barınılır halde bulduğu merak edilecek nokta ise de, ‘Sayısı batsın! Cehenneme kadar yolu var!’ denildi. Ötekilere yapılan işlem Canbaz Kadı Medresesi harabesine de uygulandı. Kapı kanatları birbirlerine kalın tellerle bağlanıp, kırmızı balmumuyla mühürlendi.”²⁹⁴

Romanda medreseler hakkında bilgi verilmektedir. Medreselere ne olacağıyla pek fazla ilgilenen yoktur. Medreselerin kapatılma devridir.

“Günlerden bir gün, sıra Harf Devrimi’ne geldi. Arap harfinin gerici, buna karşılık Latin harfinin ilerici olduğu anlaşılmakla, ossaat gerici tepelenip ilerici kucağa çekildi. Halkın yeni harfleri öğrenmesine ferman çıkıp her yerde halk dershaneleri açıldı.”²⁹⁵

Romanda siyasetin günlük hayata yansıması görülmektedir. Halkın kullandığı alfabe gerici bulunup başka bir alfabe kullanımı söz konusudur. Arap alfabesi ile Latin alfabesi kıyas edilmektedir. Latin alfabesi daha modern bulunup kullanılmasına karar

²⁹²Tahir, *Yol Ayrımı*, 52.

²⁹³Tahir, *Yol Ayrımı*, 52.

²⁹⁴Tahir, *Yol Ayrımı*, 84.

²⁹⁵Tahir, *Yol Ayrımı*, 85.

verilir. Halk da bu fermana uymak zorundadır. Halkın yeni harfleri öğrenmesi için de halk dersaneleri açılır.

“Bu bizi medreselerin kapatılıp, laik Fransızların papaz mektepleri neden açık bırakıldı? Başkaca, laik bile değil, düpedüz alık Amerikan Protestan misyonerlerin okulları neden işler harıl harıl? Diyelim bunlar batılıdır, boynumuz kıldan imce... Ya Rumların Heybeliada’daki papaz mektebi... Diyeceksin ki Selim Efendi, devrimdir bu, Türk’ün akli ermez! Doğrusun arkadaş! Hemi de haklısın!”²⁹⁶

Romanda medreselerin laiklik adımı ile kapatılıp yabancı okulların açık bırakılması tenkit edilir. Batılı okullara karşı bir ayrıcalığın söz konusu olduğu ifade edilir. Rumların açık kalan mektepleri de eleştirilir. Avrupa’ya ayak uydurma fikri görülür. Konuşmanın sonunda da devrim işlerine akıllarının eremeyeceği ifade edilir. Böylece akıllarındaki karışıklıklara kaçamak bir cevap bulunur.

“Üniversite kaynıyor, gözle görülecek açıklıkta ikiye bölünüyordu. Bu bölünmede, el altından çocuk kıskırtır profesörlerin etkisi çoktu.”²⁹⁷

Romanda üniversitede profesörlerin öğrenciler üzerindeki etkisine rastlanmaktadır. Öğrencilere taraf tutma politikası uygulanmaktadır. Bu durum öğrenciler arasında bölünmeye, kavgaya, kargaşaya sebep olmaktadır.

“İstiklal Mahkemelerinin on üç bin beş yüz kişiyi astığı söyleniyor. Bunların kimlikleri, niçin asıldıkları bilinmedikçe Arif Oruç gibilerinin de niçin asılmadıkları bilinmez. Herhalde, böyle karışık dönemlerde işe yarar, denilmiş olmalı...”²⁹⁸

Romanda mahkemelerde asılan kişilerin hangi suçlarla asıldıklarının bilinmediği belirtilir. Aynı şekilde suçlu olup da asılmayan kişilerin de neden asılmadıkları anlaşılamamaktadır. Karmaşık, anlaşılmaz bir durum mevcuttur.

“İki tarafın da eli sopalı, beli bıçaklı serseri partizanları da olmasa, bugün de sandık başları şehrin en ıssız yerleri sayılabilir. Seyrek seyrekle oy verenlerin yarısı suç işliyorlarmış gibi ürkek, yarısı meydan okuyorlarmış gibi kıskırtıcıydı. Ürkeklik de, kıskırtıcılık da belli ki şu ya da bu partiyi tutmaktan gelmiyor. İki tarafta da ürkekler,

²⁹⁶Tahir, *Yol Ayrımı*, 87.

²⁹⁷Tahir, *Yol Ayrımı*, 90.

²⁹⁸Tahir, *Yol Ayrımı*, 101.

kışkırtıcılar var. Çünkü hürriyeti ne yapacaklarını iki taraf da bilmediği için neden çekiştiklerini de bilmiyorlar!”²⁹⁹

Romanda seçimlerin tablosu verilir. Seçim gününde yaşanan kargaşanın sebebi açıklanmaya çalışılır. Her iki tarafın da sağduyu ve sakinlikten uzak davranışlar içerisinde olduğu anlatılır. Bunun sebebi olarak da kimin ne için çabaladığının bilinmemesi gösterilir.

“Her çeşit kaldırım kabadayılığı, fırsat düşkünlüğü, en yıkıcı muhalefet, en ağza alınmaz eleştiri meydanlarda, gazetelerde kol geziyordu. Yalnız başına Yarın gazetesinin saçtığı çirkef, bütün memleketi zehirlemeye yeterdi.”³⁰⁰

Romanda medyanın insanlar üzerindeki etkisi işlenir. İnsanlar üzerinde iletişim araçlarının etkisi büyüklüğü anlatılır.

“Siz Türkler haremlik-selamlık yaşadığınızdan zamparalıkta karılardan yılırsınız! Bereket Gazi Paşa kadınlara hürriyet verdi de, az biraz adama alışır oldunuz beş altı yıldır! diye takılıyordu.”³⁰¹

Romanda Cumhuriyetin gelmesiyle, yeniliklerin yapılmasıyla kadınların yaşam haklarında değişikliklerin olduğu gösterilir. Kadınlara daha çok özgürlükler tanındı. Birçok konuda erkeklerle eşit haklara sahip olundu. Bu gelişmeler kadının günlük hayattaki yerinde de farklılıklara sebep olur.

“Milleti hür yaşatmak... Bolluk içinde... Takrir-i Sükûn Kanunu çıkar, İstiklal Mahkemeleri kur! Bugün şunu as, yarın bunu... Millette on para kalmamış... Köylü inim inim inliyor...”³⁰²

Bir yandan özgür yaşam desteklenmekte bir yandan yeni kanunlar, mahkemeler ile insanlar yargılanmaktadır. Halk karmaşık bir hava içerisinde hayata devam etmektedir. Ekonomik olarak halk çok zor zamanlar yaşamaktadır. Maddi sıkıntılar gün geçtikçe artmaktadır.

“Siz bilirsiniz? Bence ikisi de bir... Asıl önemlisi... Bu işler bir başka açıdan da düşünülebilir. Kuvayı Milliye’ye en önce başlayanlardan biri Çerkes Ethem’dir.

²⁹⁹Tahir, *Yol Ayrımı*, 134.

³⁰⁰Tahir, *Yol Ayrımı*, 135.

³⁰¹Tahir, *Yol Ayrımı*, 171.

³⁰²Tahir, *Yol Ayrımı*, 189.

Kurtuluş tarihimizde adı vatan haini diye geçiyor. O kadar kıskandığımız Halide Edip, önceleri Amerikan mandasını savunmuştu. Şimdi de sınır dışında yaşıyor muhalif olarak... Öteki insanların kaderi de pek başka türlü değil... Böyle karışıklıklarda, kahraman ölçüsü her zaman doğru kullanılmıyor.”³⁰³

Romanda kimin vatan haini kimin kahraman olacağının değişiklik gösterdiği belirtilir. Kahraman ölçülerinin her zaman değiştiği ifade edilir.

“Ramiz Efendi hep öyle durgun gülümsemiş, sanki şişirilmiş lastik mankenmiş gibi hiçbir tepki göstermeden her istenileni yapmıştı. Hamamda yıkandıktan sonra, çıkardıkları yakılmak üzere külhane gönderilip tepeden tırnağa yeniler giyinince, ‘Bir kere aynaya baksanız,’ diyen Selim’e ‘Adam sen de’ anlamında elini salladı.”³⁰⁴

Romanda Ramiz Efendi’nin oğlu için giyimini değiştirdiği anlatılır ama bu durumdan hiç mutluluk duymadığı görülür. Sadece oğlu giyiminden utandığı için kıyafetlerini değiştirmek zorunda kalır. Yeni kıyafetler oğluna mutluluk verse de Ramiz Efendi için hiçbir anlamı bulunmaz. Oğlunu kaybetmemek için elbiselerini değiştirir. Umursamaz, üzgün, kırılgan bir ruh hali içerisinde. Dış görünümündeki değişikliklerin tamamı sanki yapay bir vücut üzerinde yapılmış gibidir. İnsanın istemeden yaptıklarının bir öneminin olmadığı görülür.

“Evet, imparatorluğun, bu en güçlü görüldüğü sıra ki, hazine tamtakırdır. Padişah kırk beş yıl tahtında kaldığı halde, bu tahtın çevresinde aralıksız kanlı iktidar boğuşmaları sürmüştür. Medreselilerin ayaklanıp çeteler halinde eşkıyalığa soyunmaları... Sipahi toprak düzeni, büyümüş imparatorluğu sırtında taşıyamaz hale geldiğinden iltizam sistemine geçiş.”³⁰⁵

Osmanlı döneminde de taht kavgaları ve kanlı kargaşalar yaşanmaktadır. Devletin en görkemli zamanlarında dahi iç çekişmelerin olduğundan bahsedilmektedir.

“Bizim neyimize parti marti yahu! Çok adam tartaklandı bu karışıklıkta, beyim! Siz, bizden iyisini bilirsiniz ya; İzmir’de kan gövdeyi götürmüş... Gazeteler yazmadı

³⁰³Tahir, *Yol Ayrımı*, 258.

³⁰⁴Tahir, *Yol Ayrımı*, 295.

³⁰⁵Tahir, *Yol Ayrımı*, 363.

ama, biz duyduk! Nice adamlar işinden oldu, ‘partici’ diye dil bilmez hamalları gediklerinden çıkarmışlar.”³⁰⁶

Romanda İzmir’de yaşanan olaylar kanlı eylemlerle son bulması anlatılır. Bu işin sonucunda da suçlu suçsuz herkes birbirine karışmış durumdadır. Parti uğruna birbirini yok eden öfkeli bir millet görülür.

“Kulaktan kulağa en namuslu insanlara kara sürülmek istendi. Filanca hırsız, filanca oğlancı, falancı ırz düşmanı, filanca kodoş, diyerek en edepsizce yalanlar uyduruldu. Bu mudur yeni partiden beklediğimiz? Bu mudur memkeletseverlik? Milletseverlik? Bu mudur devrimcilik?”³⁰⁷

Gerçekte beklenenler nedir? İstenilenler, yaşananlar sorgulanır. Birilerini karalayarak, kötü göstererek, çıkarları için hareket ederek yalan yanlış bilgiler yayılır. Bu davranışların kimlere katkısı olabilir? Vatan sevgisi ve birlikte yaşama duyguları ile çelişmektedir. Yeniliklerden beklenenlerin nasıl böyle şeyler olabileceğine dair bir karşılık vardır.

“Dünya Savaşı patladığı zaman sekiz yaşındaydım. Yıllarca et yiyemedik biz bütün mahalleli, doyasya şeker yüzü görmedik. Kadınlar, erkenden fırınların kapısına yığılırlardı da, akşama kadar itişe kakışa vesika ekmeği beklerlerdi. Adam başına üç yüz gram... Süpürge tohumuyla karışık hamur... Biz, sokaklarda dolaşırdık köpek yavruları gibi başıboş... Aç açına...”³⁰⁸

Romanda savaş zamanında insanların yaşadığı problemler anlatılır. Temel besin maddelerini bulmak bile başlıca bir sorun haline dönüşmüştür. Yiyecek ekmeğin bulunmasının zor olduğu dönemlerden günümüze gelen bir ülke görülür.

³⁰⁶Tahir, *Yol Ayrımı*, 385-386.

³⁰⁷Tahir, *Yol Ayrımı*, 411.

³⁰⁸Tahir, *Yol Ayrımı*, 433.

2.7 KARANLIĞA DİRENEN YILDIZ ROMANINDA GEÇEN SOSYAL ve SİYASİ OLAYLAR

Dünya bir değişim döngüsünün içerisinde. Bu döngü içerisinde de herkes kendisinin peşindedir. Bu süreçte insanın değişim gösterdiği gibi çevredeki eşyalar, nesneler de değişim gösterir.

“Hiçbir şey çıktığındaki rengini aynıyla koruyamaz. Kadifenin havı gider, ipeğin parıltısı söner. Bunun gibi fikirler de kullanıldıkça veya durduğu yerde aşınır. Önce kendine örnek bul. Birilerini önder seç kendine. Bir çevren olmalı, ustaların. Asırlar önce söylenmiş bir söz bugün eskimemişse onun değeri vardır.”³⁰⁹

Romana göre her şey zamanla eskir, değişime uğrar. İlk hali gibi durmaz. Kullanıldıkça, zaman geçtikçe farklılaşır. Düşüncelerin değişimi de bu eskimeye benzetilir. Ya hiç kullanılmadan tarihi geçer ya da tarihe ayak uydurması mümkün değildir. Eskimeyen, geçerliliğini kaybetmeyen bir şey varsa o da önemindedir. Önemini yitirmeyen her şeyin gelecek dönemde de yeri vardır.

“Babıâli’ye daha doğrusu İstanbul’un asıl İstanbul olan kısmına öğrencilik yıllarından sonra yeniden adım attığında Veysel ağabeyin daha çok matbaasında karşılaştığı veya Küllük’te, benzeri kahvelerde ayaküstü tanıştığı insanlar, akvaryumun balıkları gibi aynı suyun, aynı akvaryumun içindeydiler ama her birinin şekli, tutkusu, dikkati, sevgisi, zaafı farklıydı.”³¹⁰

Romanda insanların aynı yolda olmalarına rağmen yolculuklarının farklı olması anlatılır. Farklı düşünceler, farklı duygular, arzular, hayaller, savaşlar, barışlar... Bu kadar farklılık nasıl olabilir? Aynı suda gezinen balıklar olursa da yaşananlar, görülenler, istenilenler aynı olmadığından her insan ayrı bir dünyaya dönüşür.

“Dokuz Subay olayından, hele hele Paşanın Kurultay konuşmasına yayın yasağının konmasından sonra tartışmalar sofraları terk etmek, kadeh kırmak şeklini almaya başlamıştı.”³¹¹

³⁰⁹ Çokum, *Karanlığa Direnen Yıldız*, 18.

³¹⁰ Çokum, *Karanlığa Direnen Yıldız*, 23.

³¹¹ Çokum, *Karanlığa Direnen Yıldız*, 26.

Roman ordu içinde örgüt oluşturan bir grup subayı anlatır. Olaylar Demokrat Parti döneminde yaşanılır. Olaya karışan subaylar ihbar edilir. Bir süre tutuklu kalırlar ancak daha sonra serbest bırakılırlar. Bu olay Dokuz Subay olayı olarak adlandırılır.

“Kıbrıs olaylarının tırmanışa geçtiği o günlerde Enis Bey konuşmaları dış olaylara kaydırmaya çalışsa da, diğerleri dönüp dolaşıp iktidarı vuruyorlardı.”³¹²

Romanda Kıbrıs’ta kargaşalı geçen dönemlere değinilir. Kıbrıs çatışma içindedir. İçerdeki olayların yanında Kıbrıs’ta da birçok problem görülür. Kıbrıs’ta da bir saldırı söz konusudur.

“Kabuğunuzun dışına çıkın da Anadolu’ya bir gidin. Başvekilin eserini, yeni Anadolu’yu görün. Köyün, toprağın, insanın değişen çehresini, toprakla ışıldayan tebessümü görün. Fabrikaların tüten bacalarını, tarımda ve sanayideki atılımları görün. Ne yaptı paşanız? Kibrinden, azametinden dağ gibi duran tüccarın karşısına köylüyü bey gibi dikebildi mi? Gidin görün yeni Anadolu’yu! Saban tutsaklığından azat edilen köylünün traktörün sırtındaki mutluluğunu görün! Ama hayır! Gözleriniz bantla kapanmış. Sizden olmayanın başarısını asla göremeyeceksiniz.”³¹³

Romanda yapılan yeniliklerden, ilerlemelerden bahsedilir. Çiftçinin, köylünün bu değişimden duydukları memnuniyet gösterilir. Sanayi alanında yapılan çalışmalara değinilir. Bunun yanında savunulan tarafta olmayanın iyiliklerini her zaman göreceğ göze sahip olamadığı görülür.

“Ben diyorum ki, o kitleyi kim eline geçirirse kalabalıklar onun peşinden akar. Çünkü o kitle ruhuyla uyanmadı. Köylü su istiyor, yol istiyor. Böyle uyandı. Eğer ruh olarak uyansaydı inkılap dediğiniz şey tam olurdu, eksiksiz olurdu.”³¹⁴

Romanda köylü milletini kim eline alırsa onun önde olacağı düşünülür. Toplumun büyük bölümünü köylü milleti oluşturur. Köylünün ruhuna, isteklerine cevap veren kişinin önde olması tahmin edilir. Hedefe ulaşmak için köylünün istekleri giderilmeli, ihtiyaçlara cevap verilmelidir. İnkılabın tamamlanması için uyuyan ruhların uyandırılması gerekir.

³¹²Çokum, *Karanlığa Direnen Yıldız*, 29.

³¹³Çokum, *Karanlığa Direnen Yıldız*, 30.

³¹⁴Çokum, *Karanlığa Direnen Yıldız*, 36.

“Bu memlekette yaratılmak istenen ihtilal havasını, bunu besleyen meş’um zihniyetle beraber bertaraf etmenin imkânlarını, evvela biz, memleketimizi tenvir etmek yoluyla temin edeceğiz.”³¹⁵

Memleketin sürülmek istenilen kaostan kurtarılmasının yolları aranır. Kötü düşüncelerin ve kargaşanın giderilmesi için yeni yollar aranır. Bunun için de milleti aydınlatmak, bilgi vermek gerektiği düşüncesine varılır.

“O günlerde tartışmalar daha çok iktidarın 1950’den bu yana dış işlerindeki girişimlerini eleştirmekti. NATO’yla bu kadar sıkı fıkı olunmasının sebebi neydi?”³¹⁶

Romanda Türkiye’nin dış ülkelerle kurduğu ilişkiler sorgulanır. Neden yapıldığına cevaplar aranır. Dönemin ulusal ve uluslararası sorunlarına değinilir.

“Artık ne ilim adamlarının ilmîliği, ne basının tarafsızlığı, ne de ordunun siyasetten uzaklığı kaldı...”³¹⁷

Romanda dönemin sorunlarına bir eleştiri söz konusudur. Hiçbir kurumun işini yapmamasına yöneltilen bir sorgulama vardır. Her şey birbirine karışmış, kimse nerde bulunması gerektiğinin farkında değildir.

“İşçisi, esnafı, beyi, efendisi herkes insandır ve bu milletin bir parçasıdır simitçi dostum.”³¹⁸

Romanda insanların birbirine üstünlüğünün olmadığı vurgulanır. İnsanın ne olduğunun bir öneminin olmadığı vurgulanır. Mesleğin, şöhretin bir öneminin olmadığı, herkesin eşit olduğu düşüncesine varılır.

“Geceleri hamallık edip gündüzleri çalışan fakir öğrencilerin durumuna çare aranmaz.”³¹⁹

Romanda öğrencilerin içinde bulunduğu duruma değinilir. Öğrencilerin yaşadığı sıkıntılara çözüm bulmanın gerekliliği vurgulanır. Sorunların ele alınıp çözülmeye çalışılmasına kimsenin katkı sağlamadığı üzerinde durulur.

³¹⁵Çokum, *Karanlığa Direnen Yıldız*, 37.

³¹⁶Çokum, *Karanlığa Direnen Yıldız*, 44.

³¹⁷Çokum, *Karanlığa Direnen Yıldız*, 48.

³¹⁸Çokum, *Karanlığa Direnen Yıldız*, 73.

³¹⁹Çokum, *Karanlığa Direnen Yıldız*, 78.

“Ne geçmişin, ne geleceğin farkında olan verilenle yetinen, yetindikleriyle var olduğunu hissedebilen halk? Sadece otobüslerde sokaklarda var olan, sadece seçimlerde hatırlanan, sadece seçimlerde kendi varlığını duyan halk. O ne yapıyordu sahi?”³²⁰

Romanda halk ne yapıyor, ne düşünüyor sorunu vardır. Varlığı seçimden seçime hissedilen bir kesim olarak anlatılır. Yaşadığının farkında olmayan bir kitle olarak nitelendirilir.

“Sevgili vatandaşlar! Bugün demokrasimizin içine düştüğü buhran ve son müessif hadiseler dolayısıyla kardeş kavgasına meydan vermemek maksadıyla Türk Silahlı Kuvvetleri memleketin idaresini ele almıştır.”³²¹

Romanda ordunun siyasete el koyması haberi verilir. Bu ihtilalin haberi her tarafa yayılır. Bu olayı savunanların yanında savunmayanların olduğu belirtilir. Savunmayanlar bu durumda vatan haini olarak anılır.

“Çocuklar kilden, çamurdan Yassıadalar yapıyorlardı. Yamrı yumru yazılarıyla, küçük yumruklarıyla ihtilali öven şiirler yazıyorlardı. Yaşlı teyzeler duruşmaları ağır işiten kulaklarıyla radyo tiyatrosuymuşçasına heyecanla dinliyorlardı. Evet tiyatro... Duruşmalara seyirci olarak katılanların, sanıklara hep birlikte gülmeleri bu tragedyanın korosunu teşkil ediyordu.”³²²

Romanda yapılan ihtilalin desteklenmesi anlatılır. Her yeri ihtilal konusu kaplamıştır. Her yerde ihtilalin izleri görülür. Yaşanılanların tablosu çizilir.

“Ben kendim kağan oturduğumda her yere gitmiş olan millet öle yite, yaya olarak, çıplak olarak dönüp geldi. Milleti besleyeyim diye, kuzeyde Oğuz kavmine doğru, doğuda Kıtay, Tababı kavmine doğru, güneyde Çin’e doğru on iki defa büyük ordu sevk ettim, sözleri boşuna söylenmemişti. Aç milleti tok, ölü milleti diri etme çabası... Ne olmuştu da kahramanlar nesli tükenmişti? En son Çanakkale’de ve Sakarya’da, Büyük Taaruz’da dökülüp gitmişlerdi...”³²³

³²⁰Çokum, *Karanlığa Direnen Yıldız*, 111.

³²¹Çokum, *Karanlığa Direnen Yıldız*, 115.

³²²Çokum, *Karanlığa Direnen Yıldız*, 146.

³²³Çokum, *Karanlığa Direnen Yıldız*, 150-151.

Romanda Türklerin Orhun Kitabelerinden başlayarak Sakarya Savaşı'na kadar gelmesi anlatılır. Bu kadar güçlü, cesur, yenilikçi, gelişmiş bir toplumun şimdi nerede olduğu vurgulanır. Dünyanın her tarafına hükmetmiş bir toplum olarak Türkler şimdi nerede olduğu sorgulanır. Geçmişten günümüze gelindiğinde bir gerilemenin görüldüğü ifade edilir.

“Siz demokrasinin sadece Batıya mahsus olduğunu sanıyor ve iddia ediyorsunuz. Gözleriniz hep Batıda, doğruları hep Batıda arıyorsunuz.”³²⁴

Romanda batının öncü olarak görülmesi anlatılır. Her şeyin batıdan geldiği fikri eleştirilir. Her durumda batının örnek alınması sorgulanır.

³²⁴Çokum, *Karanlığa Direnen Yıldız*, 290.

2.8 BAY MUANNİT SAHTEĞİ’NİN NOTLARI ROMANINDA GEÇEN SOSYAL ve SİYASİ OLAYLAR

Eserde psikolojik, bireysel çatışma içerisinde toplumdaki sorunlar da yansıtılır. Bay Muannit yaşadığı sorunların yanında genel bilgiler de verir.

“Kolay suçlanabilen: zaman. Beni geride bırakan, koyup giden. Ne atbaşı koşabiliyoruz, ne yarışı önde götürebiliyorum. Böylesine amansız, çılgın, yenik boğuşma.”³²⁵

Romana göre Bay Muannit var olma amacını sorgular. Neden varım, neden yaşıyorum, neden bu savaşı veriyorum... Yaşam mücadelesinin, bu kadar zorluğa, sıkıntıya katlanmanın anlamını bulmaya çalışan biri olarak görülür. Bu mücadelesinin de hiçbir anlamı, önemi ve varış noktasının olmadığını düşünür. Kendisi ile bir çatışma halindedir.

“Ne çok ayrıntı yaşamın canına okuyor. Mutfak dolaplarının rafları habire alınan çeşit çeşit bardak, kristal, seramik vazo, küçükü büyüklü tepsi, boy boy şişe, ıvır zıvırla dolu. Kullanılsa bari. İki de bir boşaltılıp ise toza belendi nakaratıyla yıkanacak, kurulanacak, yerlerine konulacak.”³²⁶

Romanda insanların eşya, ev takıntıları eleştirilir. Kadınların ev merakı, eşya merakının yersizliğini anlatılır. Her yeri süsleyip kullanmamanın garipliğine değinilir. Alınanlar neden kullanılmaz? Sadece bakmak için mi, gösteriş için mi alınır? Oysa alınma nedenleri bir ihtiyacı karşılama olarak gösterilir. Kadınlar kendileri için olmadık yerde iş çıkaran kişiler olarak anlatılır. Kadınların eşyaya temizlik ve hizmet etmeleri eleştirilir.

“Böylesine cıvık fukara edebiyatını iyi alaya alırdı ha, halkına kendini adamış büyük usta Orhan Kemal yaşasaydı. Bak sırası gelmişken, yürekleri prangalara, bukağılara, duyarsızlıklara dayanamayıp erken duranlara selam olsunla bağlayayım sözümü; çağdaş dilimizin baş ozanı, canım Nazım Hikmet, Orhan Veli, Sait Faik, Cahit Sıtkı, Turgut Uyar, daha adlarını saymaktan -baştacı edemediğimiz için yaşarken- utandıklarına.”³²⁷

³²⁵Bener, Bay Muannit Sahtegi’nin Notları, 9.

³²⁶Bener, Bay Muannit Sahtegi’nin Notları, 18.

³²⁷Bener, Bay Muannit Sahtegi’nin Notları, 40.

Romanda yaşarken kıymeti bilinmeyen şairlerin öldükten sonra değerlerinin bilinmesi ifade edilir. Tarih boyunca zamanında saygı, sevgi ve gereken önemi görmeyen kişilerin değerinin ölümünden sonra anlaşıldığı üzerinde durulur. Bu geç kalınmış bir değerın yerine gelmesi olarak nitelendirilebilir.

“Mutlulukla mutsuzluk arasında salt kendi gücümüze, aracılığımıza gerekseme yasasının koyucuları olduğumuzu unutacağız. Köleler piramidinin ustaları da, işçileri de, taşları da biziz. Basmakalıp törelerin, belki kalıtsal, zararlı göreneklerin, *kast* anlayışına, yazgıcılığa bağlı öğelerin kökü kazınıncaya dek bu böyle gidecek korkarım.”³²⁸

Romanda her şey kişinin kendisinde bittiği görülür. Her şeyin sahibi kişinin kendisidir. Kendisini, gücünü unutan insanlar anlatılır. Törelerin, geçmişten gelen yaşam biçiminin insanları engellemesi ifade edilir. Yaşamı insanlardan alan suçlu kültür, gelenek, görenek olarak gösterilir. Bunların var olmasıyla hayatımızın asıl hakimiyeti onlardır.

“Toplumun sağlıklı, yeni, katılaşamaz, gelişmeye açık bir esnek yapıya kavuşturulması, durağanlığa, kesinliğe, bağnazlığa, yenilmez bir yaşam biçiminin benimsenmesi, benimsenmekten de öte doğa yasalarınca gibi yaşanması, kim bilir daha nice yüzyılların sorunu olarak sürüp gidecek!”³²⁹

Romanda toplumun kendini aşması, insanların istedikleri yaşamasının uzun bir süre alacağı belirtilir. Toplumun iyileştirilmesi, kalıp yargılardan, yaşamlardan uzaklaştırılmasının zaman alacağı düşüncesi vardır. Bu sorunun uzunca bir süre devam edeceği öngörülür.

“Cumhurbaşkanı’nın Manisa ilçelerinde halka söylediği sözleri dinledim. Bu günlük basılırsa düşüncelerimi kâğıda aktaramayacağım. Çünkü korkuyorum. Korku benim en doğal hakkım değil mi? Bu hakkıma saygı duyulması gerekmez mi? Ne dediğinize değinmeyeceğim, nasıl söylediğinize baktım Sayın Cumhurbaşkanı. Nasılınızı beğenmedim. Korkumu işte bu kadarcık yenebiliyorum. Bilmem bu

³²⁸Bener, *Bay Muannit Sahtegi’nin Notları*, 42.

³²⁹Bener, *Bay Muannit Sahtegi’nin Notları*, 42.

yüzden kafamın ezilmesi gerekir mi? Herhalde. Özür dilerim, bilgisizliğimin ayırımında olmamak, bağışlanır umarım.”³³⁰

Romana göre düşüncelerinin uyuşmaması yüzünden tedirginlik duyulur. Bulunduğu dönemde konuşmaktan çekinir. Korkmanın kendisi için en uygun durum olduğunu ifade eder. Söyleyeceklerini rahat bir şekilde ifade edemez. Farklı düşündüğü için kendini ifade etmek istemez. Suçlu bulunacağını önceden bildiği için de bu konu hakkında bir şeyler yazmaktan uzak kalır. Düşündükleri için özür diler.

“ANAP’çılar gençlik elden gidiyor yaygaralarıyla, kuruyemiş eşliğinde en çok iki bardak biraya yatanları yola getirecek sözde, reklam yasağı koyarak, alkollü içki satış izni alma zorunluluğu getirerek adımbaşı türeyen birahanelere! Oysa beter azdıracak aptal önlemleriniz, zavallı alışkanlıkları. İspirto içilecek, kaçak rakıya saldıracak haberiniz ola, umutsuzluk kol geziyor ortalıkta, işsizlik dağları yıkılıyor insancıklarımız üstüne...”³³¹

Romana göre konulan kuralların çözüm getirmeyeceği düşünülür. Baskı ve kısıtlamalarla bir çözüm olunmayacağı ifade edilir. İnsanların alışkanlıkları için başka yollara başvurulacağı belirtilir. Bu da yeni problemlerin başlamasının sebep olarak görülür. İşsizliğin gittikçe yükselmesinden söz edilir.

“Sol toplamı denizde damla bile değil. Demirel’in gerdanı daha kırmızı. Cakasından geçilmiyor. Kural belli. İflas bayrağını çektin mi ekonomide, denize düşen yılanı sarılır. Halk bilinçleniyor, aydınlık günler eli kulağında falan fıstık, cart cemberek. Halk ekmek kavgasında anam, babam, kardeşçğim.”³³²

Romana göre sol partinin oylarını düşürdüğü, taraflarının azaldığı ifade edilir. Bunun yanında Demirel’in de oylarını arttırdığı söylenir. Ülkenin maddi olarak sorunlar yaşadığı dile getirilir. Halkın ekmek kavgasında, geçim derdinde olduğu belirtilir.

“Ne yapaydım yani, bir değerli eleştirmenimizin kendini tutamayıp, okuru hiçe sayıyor, kofluğuna aldanmayın diyerekten(!) pek de küçümsenemeyecek, kendi

³³⁰Bener, *Bay Muannit Sahtegi'nin Notları*, 43.

³³¹Bener, *Bay Muannit Sahtegi'nin Notları*, 45.

³³²Bener, *Bay Muannit Sahtegi'nin Notları*, 48.

halinde bir kadın yazarımızı harcaııvermesine haklılık kazandıracak bitkisel lakırdılar mı edeyim?”³³³

Romana göre eleştirmenin yazar üzerine söylediklerinin yerinde olmadığı anlatılır. İyi bir eleştirmen olmasının da bu durumun önüne geçemediğı ifade edilir.

³³³Bener, *Bay Muannit Sahtegi'nin Notları*, 51.

2.9 ZENCİLER BİRBİRİNE BENZEMEZ ROMANINDA YER ALAN SOSYAL ve SİYASİ OLAYLAR

Romanda zaman zaman Türkiye ve diğer Avrupa şehirleri arasında kıyaslamalar yapılır. İnsanların modernliğinden sanayiye kadar çeşitli konularda kıyas ve eleştiriler söz konusudur.

“Napoli belalı şehir. Tramvayları, İstanbul’un tramvaylarına benzemez. İnsanları başka. İtalyan bunlar. Dükkânlarda, pırıl pırıl dişli kocaman kızlar, afişlere yan gelmiş gülüyorlar.”³³⁴

Romanda Paris’te, yabancı bir memlekette yabancı bir kültürün, dilin, toplumun arasında kalmış insanlar görülür.

“Bulduk aradığımızı; bulduk ama, nasıl zıkkımlanacağız bu lokantalarda? Bizimkilerine benzemiyorlar, bir kere. Sonra yemekler?!”³³⁵

Romana göre yabancı insanlar ihtiyaçlarını karşılarken çeşitli zorluklar, sıkıntılar yaşarlar. Parasızlık, kötü yaşam peşlerini bırakmamaktadır.

“Yüz bin mülteci Yugoslav, diyordu, ya buna ne dersiniz aziz dostum, yüz bin mülteci Yugoslav: Almanya’da, Fransa’da, İngiltere’de ve Amerika’da! Ha, diyordu ve kafasındaki yumak büsbütün dağılıp çözülüyordu: ...buna ne dersiniz?”³³⁶

Paris’te Mehmed Ali’nin çevresindeki Yugoslav Bağımsız Demokrat Partisi’nden Yankoviç, memleketinin durumunu izah eder. Birçok insanın mülteci olarak memleketinden uzaklaştığını anlatır. Ülkesindeki insanların yaşanılardan dolayı farklı ülkelere gidişini vurgular. Kendisi de siyasi bir mülteci olarak Paris’tedir.

“Hele bir Paris’e varalım. Türklerden uzak duracağız. Fransızca’yı ilerletmek şart. Türklerle düşer kalkarsak...”³³⁷

Romana göre Paris’e gittiğinde Fransızca’nın ilerletilebilmesi için Türklerden uzak durması gerektiği ifade edilir. Türklerle birlikte yaşanılırsa her zaman aynı noktada

³³⁴ İlhan, *Zenciler Birbirine Benzemez*, 26.

³³⁵ İlhan, *Zenciler Birbirine Benzemez*, 34.

³³⁶ İlhan, *Zenciler Birbirine Benzemez*, 41.

³³⁷ İlhan, *Zenciler Birbirine Benzemez*, 42.

kalınacağı düşüncesi vardır. Bu sebeple farklı kişilerle iletişim kurmanın dil açısından faydalı olacağı fikri üzerinde durulur.

“Toplum bizi tükürmüş; bazı adamları tükürmüş toplum, bizim gibi adamları tükürmüş. Anamızı bilmiyor değiliz. Biliyoruz ki yoksul, güzelce bir kadındı. Bizi kalantor ve çocuksuz bir deyyusun, ateşinden edinmişti”³³⁸

Romana göre kimsesizlik ve yoksulluktan dolayı bir ezilmişlik duygusu vardır. Toplumun dışına itilmiş, değersiz gözlerle kendilerini ifade ederler. Ayrı bir dünyaya ait oldukları düşüncesindedirler. Toplumla aralarında bir sınırın, bir çizginin olduğunu anlatırlar.

“Atölyede, paralı çocuklara çekiç, İngiliz anahtarı, pergel ve gönye götürüp getiren gelberi; cumartesi ve pazarları, parasızlıktan okulda kalmaya mahkûm; mektup almayan ve mektup yazmayan, netice itibariyle mektupsuzluğa mahkûm; bacak kadar, kapkara ama ışıltılı bir siyahlığın haysiyetiyle kara, bir öfkecik! Tutsak öfke! Biz, kahrılı adamız.”³³⁹

Romana göre bütün güzel duygulardan yoksun, geride kalmış izlenimi görülür. Herkesin normal olarak yaptığı aktivitelerden, eğlencelerden, görüşmelerden uzak kaldığı için eksiklik duygusu hissedilir. Düşünce dünyalarında genel olarak toplumun dışında kalmış, eksik bir kimlikle hayatlarını geçirdikleri anlatılır.

“Geceleri yatarken dua etmek. Sağdan yatıp, sağdan kalkmak! Eksikliğimiz birden değilse bile ağır ağır, yükselen bir deniz gelmiş de bir kıyı mağarasını doldurmuş gibi, tamamlamıştı. Sınırları belirsiz bir buluta girmiştik. Biz bu buluta Allah diyorduk. Eğer bize bu kahrı çektiriyorsa, elbet bir hikmeti olacaktı:

- Yarın, diyorduk, ahrette!..”³⁴⁰

Romana göre Allah’a olan inancın her şeyin üstesinden gelme gücünü verdiğine inanılır. Her şeye rağmen bir direnme görülür. Yaşanılanların bir sebebi olduğu düşünülür. Bunun bir mükâfatının olacağı hissi duyulur. Bu dünyada olmasa da öbür dünyada muhakkak karşılığının alınacağına dair bir görüş vardır.

³³⁸ İlhan, *Zenciler Birbirine Benzemez*, 49.

³³⁹ İlhan, *Zenciler Birbirine Benzemez*, 49.

³⁴⁰ İlhan, *Zenciler Birbirine Benzemez*, 51.

“Büyük parasızlık. Büyük ve ümitsiz parasızlık, çok insan, ayın bitmesine bir hafta kala parasız kalır, sıkıntı çeker: pek pek, bir hafta. Yine de, aylığına kavuşmak gibi, namussuz bir ümit büyütür içinde. Ayın birinci günü kendini eşekçe memnun ve mutlu yakalar yakalamaz; gider, bir çırpıda bir avuç dolusu para harcar, sıkıntılı geçmiş haftanın acısını çıkarır.”³⁴¹

Romanda birçok insanın aldığı maaşın kendine yetmediği görülür. Ayın gelmesine haftalar kalmasına rağmen parasız kalırlar, sıkıntı çekerler ve mutsuz olurlar. Bu esnada da gelecek ay alacak ücret düşünülerek mutlu olunur. Bir sonraki ayın maaşı için ümit ve bekleme başlar. Paraya kavuşulunca tekrar parasızlık unutulur ve gereğinden fazla para harcanır. Yine aynı parasızlık ve bekleme döngüsü başlar.

“...İşte echelle mobile’i uygulayacaklar. Bizim orda, kim bilir echelle mobile’in ne demek olduğunu? Kimse! Demek ki...”³⁴²

Romanda Fransa’da uygulanacak olunan bir sistemin Türkiye’de henüz ne olduğunun bilinmediği fikri görülür. Ekonomi ve çalışanlar açısından getirilecek olan bir düzenlemenin o zamanlarda Türkiye’de olmadığı ifade edilir. 1952 yılında Fransa’da uygulamaya giren bir sistem aradan uzun zaman geçtikten sonra Türkiye’de uygulanmaya çalışılır.

“Mareşal Tito, Amerikan Elçisini kabul etmiş. İki saat, başbaşa konuşmuşlar. Yemek de yemişlerdir, belki. Mareşal Tito ve Amerikan Elçisi?

Barı yumrukladı: ...anlıyor musunuz? Mareşal Tito! Şu, Draja Mihailoviç’in, başını yiyen herif! Kralı kovan! Taa kendisi: Jasip Broz Titoviç! Hah hah.”³⁴³

Romana göre Draza Mihailoviç ve Jasip Broz Titoviç’in ayrı hedefleri doğrultusunda hareket etmelerinin sonucunda kazanan Tito olur. İşgallere Sovyetlerin de desteğinin alarak son verirler. Tito Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyetini kurar. Sonrasında çeşitli görüş ayrılıkları ve çatışmalar yaşanır. Dış ilişkiler ve dış sorunlar ifade edilir. Yankoviç’in memleketindeki iktidardan memnun değildir. Bunun için de siyasi bir mülteci olarak Fransa’da yaşar. Eserin sonuna doğru öldürülür.

³⁴¹İlhan, *Zenciler Birbirine Benzemez*, 51.

³⁴²İlhan, *Zenciler Birbirine Benzemez*, 61.

³⁴³İlhan, *Zenciler Birbirine Benzemez*, 64.

“Var, diyor, vatanımız. Ama bizi huzursuz eden bir şey de var. Orada yaşarken etrafımızdaki her şey bizi boğuyordu. Biz galiba dengeli bir huzur peşindeyiz.”³⁴⁴

Romanda Mehmed Ali, Yankoviç’e ülkelerinden ziyade mutluluğu aradıklarını söyler. Ülkesinde mutlu olmadığını, her şeyin kendisini huzursuz ve mutsuz ettiğini ifade eder. Türkiye’de yaşarken her şeyin üstüne geldiğini, kendisini boğduğunu düşünür. Mehmed Ali, mutluluğu başka yerlerde aramak için yola çıkmış biri olarak görülür.

“Garibime giden, Türkiye’den bu çeşit kimselerin çıkabilmiş olması. Ben sanırdım ki memleketinizin, gayet yerleşik bir bünyesi vardır. Müslümanlığın, bu bünyeyi dondurduğunu sanırdım. Avrupa’da, hele iki dünya savaşından sonra sizin gibi adam çok. Ama Türkiye’de?!”³⁴⁵

Romana göre Türkiye üzerine değerlendirmeler yapılır. Garip ve tuhaf karşılanan durumlar vardır. Memleketin havası üzerine görüşler dile getirilir.

“Mehmed Ali memleketini hatırlıyor. Kahvelerde, meyhanelerde geberen üniversiteli gençleri; yolculuklar kuran, serüven delillerini!”³⁴⁶

Romana göre Mehmed Ali düşüncelerindeki memleketini hatırlıyor. Konuşmalar üzerine zihninde bir tablo canlanır.

“Paris’te geçmiş günlerinin yoğun dehşetini yaşıyor. Camlar, sanki, bir cennete bakıyorlar, bir cehenneme!”³⁴⁷

Romanda Mehmed Ali devamlı bir ikilem içerisinde. Zıt fikirlerin, duyguların çatışması arasında kalan bir bireydir. Bir yandan iyilikler bir yandan kötülükler kafasını bulandırır. Genel olarak hüznü, bulanık, buğulu bir ruh haliyle. Paris’in iki yöne bakan camlarının olduğu anlatılır.

“Biz insanın ağzından doğaya ve topluma sorulmuş bir soruyuz. Biz cevaplar arıyoruz. Cevaplar buluyoruz. Yanlış cevaplar buluyoruz. Doğru sandığımız cevapların, rezil edildiğini görüyoruz. Ama içimizde bir yerimizde, gizli bir yakut

³⁴⁴İlhan, *Zenciler Birbirine Benzemez*, 103.

³⁴⁵İlhan, *Zenciler Birbirine Benzemez*, 117.

³⁴⁶İlhan, *Zenciler Birbirine Benzemez*, 117.

³⁴⁷İlhan, *Zenciler Birbirine Benzemez*, 126.

gibi sakladığımız, pırıl pırıl ümidimiz var. Bütün ahlakına ve ahlaksızlığına rağmen, insandan ümidimizi kesmedik. Kesmeyiz.”³⁴⁸

Romanda insanın varlığı gereği arayışlar içinde olması görülür. Sürekli sorgulama ve cevap aramalar içerisinde olan insanlar vardır. Romana göre insanın yanlış davranışlarda bulunmasına rağmen sürekli bir beklenti söz konusudur. Her şeye rağmen asıl kurtuluşun insanda olduğuna inanılır. Ümidin her zaman olduğu ifade edilir.

“Bir kere rüşvet her yerde rüşvettir. Üstelik Fransa’da her yerden fazla rüşvettir.”³⁴⁹

Romanda rüşvetin geçerliliğinin her yerde aynı olduğu vurgulanır. Her yerde karşılanabilecek bir durum olarak anlatılır. Rüşvetin sadece bir yere özgü olmadığı belirtilir.

“Bu bir inkâr başlangıcıdır. Değil mi ki böyle, iyi bildiğimiz ve bilmediğimiz için, hayvanlar gibi ölümden yardım umuyoruz, hepimiz ölelim daha iyi. Toplum diye, insanlık diye bize okullarda öğretilen ne varsa, bir orospu gibi yatırıp ırzına geçelim, sonra gırtlığımızı bir kasap çengeli geçirelim, daha iyi.”³⁵⁰

Romana göre öğrenilenlere, öğrenilmeyenlere; öğretilenlere, öğretilmeyenlere bir eleştiri vardır. Toplum adına, insanlık adına öğretilenlere dair bir eleştiri görülür.

“Artık oteli terk etmesi gerektiğini, parasının kalmadığını, dışarda şehrin bir canavar iştahı, bir dev öfkesiyle, hart hart insanları yediğini düşünerek tıraş olsun.”³⁵¹

Romanda Mehmed Ali mutluluğu bulmaya geldiği Paris’te türlü sıkıntılarla karşılaşır. Buna rağmen hiçbir şeyden vazgeçmez. Arayışına devam eder.

“İşin tuhaf, en acı tarafı şurası ki, sen ne derece genelleştirmek istersen iste, etrafındaki her şey ve herkes, o derece özelleşir. Bir anda etrafın, birbirine benzeyen ve kesinlikle benzemeyen noktalardan ibaret, seyrek ve seyyal bir dokumayla çevrilivermiş olur. Senin bütün hükümlerin, bütün hesapların, artık birer ayak bağı,

³⁴⁸İlhan, *Zenciler Birbirine Benzemez*, 135.

³⁴⁹İlhan, *Zenciler Birbirine Benzemez*, 137.

³⁵⁰İlhan, *Zenciler Birbirine Benzemez*, 184.

³⁵¹İlhan, *Zenciler Birbirine Benzemez*, 251.

boğaz çengelidir. Çünkü, görünüşteki aldatıcı bütün benzerliklerine rağmen, zenciler birbirine benzemez.”³⁵²

Romana göre dışardan veya uzaktan bakıldığında herkesin bir vücuttan ibaret olduğu görülür ama insanları farklı kılan o derinin altındakidir. Bir millete, bir topluma, bir ulusa dışardan bakıldığında herkes bir, aynı olarak görülür. Gerçekte ise herkesin arasında büyük farklılıklar vardır. Bütün zencilerin birbirine o kadar benzemesine rağmen aslında herkes tek bir bireydir. İnsanların düşünceleri, görüşleri bir değildir. Bütün yargılamalar sadece görüldüğü, düşünüldüğü ve bilindiği kadar yapılır. Düşünülenin ve görülenin dışında da bir gerçeğin olduğu ifade edilir.

³⁵² İlhan, *Zenciler Birbirine Benzemez*, 208.

2.10 KEKLİK ROMANINDA GEÇEN SOSYAL ve SİYASİ OLAYLAR

İnsanların başkalarına akıl vermeye, öğütlerde bulunmaya meraklı olduğu görülür. İnsanlar başkalarına akıl verirken kendi durumlarını değerlendirmeyi düşünmezler.

“Kızıdığma bakmayın; böyle düzü köy Türkiye’de yoktur! Hacısı hocası çok olduğu halde, habire kendi çıkarlarını düşünürler. Hecaz’e filan giderler. Avratlarını da götürürler. Hacı Feden, Hacı Sultan, Hacı Gülizar, Hacı Münire çoktur içlerinde. Dedem çok kızar bu kişilere: ‘Yılanı çiyani yerler, gene adları hacıylek!’ der.”³⁵³

Romana göre hacı diye ortalıkta gezinip her türlü kötülüğü yapanlara karşı bir kızgınlık vardır. Dini olarak hocaların çok olmasına rağmen kendilerini düşünen, kendi çıkarlarını gözeten insanların olmalarına bir eleştiri söz konusudur. Allah yolunda ilerleyen insanların sahip olması gereken özelliklerden ziyade işlerine geldiği gibi davranan kişilerin tutumlarının yanlışlığı görülür. Her türlü kötülüğü yapan kişilerin isimlerinin yine de hacı, hoca diye anılmasına karşı sitem edilir.

“Dedem Seferberlik’in, Ulusal Savaş’ın elvan Çavuş’u; neden yılıyor Amerikanlardan? Nasıl bomba sallayabilir köyün üstüne? Hükümet anlaşmış, dost olmuş, o yüzden gelip bizde kalıyor. Bir bomba sallasın da, tanısın. Tuttuğu gibi atar bizim hükümet. Türklerden kahraman ulus var mı? Hiç rastlamadım tarih kitabımızda.”³⁵⁴

Çeşitli savaşlarda yer almış biri olarak Elvan Çavuş Amerika’nın Türkiye’de dolaşmasını değerlendiriyor. Hükümet, Amerika ile anlaşmış ve Türkiye’dedirler. Yapacakları bir hata ile karşısında kimseye benzemeyen bir milletin bulunduğunu düşünür. Türk milleti gibi ulu, kahraman, yüce bir milletin olmadığı fikrindedir.

“Daha iyi bir çoban yok ki, oy vereyim! diyor, gitmiyor sandık başına. Giderse de atmıyor. ‘Ne zaman bir hükümet çıkar, hastir çeker Amerikanlara, o zaman atarım. Kösüm şimdi; kös olduğum düzülere niçin vereyim oyumu?’ diyor. Nineme de

³⁵³Baykurt, *Keklik*, 3.

³⁵⁴Baykurt, *Keklik*, 7-8.

attırmazdı sağlığında. Fakat babama geçmiyor sözü. Anam da babamın dediği yana atıyor.”³⁵⁵

Yaşar’ın dedesi seçimlere katılmak istemez. Kendisinin istediği özelliklere sahip bir hükümet olmadığından dolayı oy verecek kimse yoktur. Aklına yatan birileri olsa gidip oy verecek. Böyle biri olmadığı için ya sandığa gitmez veya oyunu kullanmaz. Amerikalılara karşı olumsuz düşüncelere sahiptir. Amerikalıların Türkiye’de olmasından hoşnut değildir. Aynı zamanda kadının seçim hakkı olmasına rağmen erkek egemenliği vardır. Elvan dede eşine oy kullandırtmaz, Ismahan da Seyit ne derse onu yapar. Kadınların düşündüğü bir parti yoktur. Eşlerinin dediklerini yaparlar.

“Türkiye Atatürk’ün gününde bağımsız oldu. Şimdi o bağımsızlık görünüşte var; aramıza girip bizi içimizden bağladılar. Sat bakalım bakırını, demirini başka devletlere. Satamazsın! Al bakalım makineleri, mermileri başka devletlerden. Alamazsın! Kazık mazık, Amerika’dan alacaksın! Ucuz pahalı, Amerika’ya satacağsın! Karamiyle Paşacık attırdılar bu öğretmeni.”³⁵⁶

Romanda Atatürk ile bağımsızlık, özgür düşünce, demokrasi gelir. Sonrasında bağımsızlığın, özgürlüğün sözde kalması eleştirilir. Gerçekte böyle bir ortamın olmaması insanlara üzüntü verir. Ülkede herkesin eşit, hür olduğunu söyleyenler zıt bir fikirle karşılaştıklarında bu özgürlük kaybolur. Düşünceler, tek tip bir yaşamı arzu ettiği zaman doğru olduğu kabul edilir. Farklı düşüncelerin ülkenin iç huzurunu bozduğu görülür. Hükümetin verdiği kararlara saygı duyulması gerektiği anlatılır.

“Ekmeği azığı alıp vardım; babam çöktü kağınının gölgesine. ‘Köylerde hayat ölmüştür!’ diyor Ali Ağa’mle ikimizin ortasına. Tepti ağzına çökelek ekmeği. ‘Millet gözünü dikmiş şehirlere; palazlanan uçuyor. Bir bok var gibi, sen de keklik güdüyorsun. Ali dersin, sipsivri ortada. İki parça tarla. Bir ton eytiyaç. Ne bok yiyeceğimi şaşırdım. Alman’a yazıldım; yok sıra. Millet rüşvet verip gidiyor. Bizim yok paramız...”³⁵⁷

Romanda köyde hayatın kalmadığı, şehre gitme isteği vardır. Şehirde kendine uygun bir iş bulan, parası olan kişiler köyden çıkıp gider. Seyit çocuklarının durumundan

³⁵⁵Baykurt, *Keklik*, 8.

³⁵⁶Baykurt, *Keklik*, 8.

³⁵⁷Baykurt, *Keklik*, 13.

yakınır. Ali hiçbir şey yapmadan öyle duruyor. Bir iş olursa yardım eder. Varlıklarının olmaması sebebiyle sıkıntı çekerler. Seyit geçim sıkıntısı içindedir. İş bulma telaşındadır. Köyden çıkmayı ister. Bunun için şehirde iş arar, Almanya'ya gitmek için sıra bekler.

“Aaaah Amerikan milleti, aah! Amerikan milleti gibi var mı dünyada? Seçimde İşçi Partisine oy verdim ama, Amerikan milleti başka! Ağaca dayanma kurur, duvara dayanma erir. Dağ gibi Amerika'ya dayan; ne kurur, ne erir.”³⁵⁸

Romanda insanlar arasında Amerika'yı sevenler ve sevmeyenler şeklinde bir gruplaşma görülür. Seyit de Amerika'nın büyüklüğüne hayrandır. En üstün, güçlü milletin Amerikan olduğunu düşünür. Amerika ile birlikte olanlara hiçbir şey olmayacağını arzuyla ifade eder. İyi, güzel her şeyin Amerika'da olduğunu düşünür.

“Ben ne yapacağım? Babam ne yapacak? Ne yapacak Ali Ağa'm? Köyün işsizlik günleri, boş günleri çoğalıp geliyor.”³⁵⁹

Yaşar, kendisinin ve ailesinin geleceği için telaşa düşer. Köyde işlerin gittikçe azalmasından dolayı kaygılanır. Geçim sorunu ve işsizlik köyde büyük sorunlardandır. İnsanlar ne yapacaklarını bilemez halledirler. Herkes kendisini düşünür. Bundan dolayı da devamlı köyden uzaklaşma ve şehre yerleşme duygusu vardır.

“Hayatın ortasına koyduk sofrta tahtasını. Geçtim ateşin önüne. Maşayla, kül küreğiyle başladım közlemeğe. Bizim bacadan da tüttü daha güzel bir et kokusu. Bunca ezik bir yaşam içinde, hiç olmazsa beş altı kuzumuz, koyunumuz olduğunu mutlandım.”³⁶⁰

Amerikalıların köye gelip domuz avlayıp ateşte pişirmeleri üzerine etrafa güzel kokular yayılır. Bütün köy dört gözle Amerikalıları inceler. Pişirdikleri etin kokusu herkesin ağzını sulandırır. Bunun üzerine Elvan dede oğluna ve gelinine bir kuzu kesip közde pişirmeyi emreder. Amerikalılara özenip uzun zamandır yemedikleri kadar et yerler. Onlar gibi kuzuyu soslayıp, közde pişirirler. Yoksulluk içinde bir halk vardır. Amerikalıların yaptıkları köydekilere de farkındalık kazandırır.

³⁵⁸Baykurt, *Keklik*, 14.

³⁵⁹Baykurt, *Keklik*, 20.

³⁶⁰Baykurt, *Keklik*, 35.

“Rüşvetten atmışlar ötenkileri. Öyle konuştular kuyrukta. Durmayıp atsınlar, sormayıp atsınlar; gelen de yir! Bitle pire bilem yiyici. Türk’ten rüşvet kalkar mı? Kalksa, en önden ben sevinirim, gurur duyarım milletimlen.”³⁶¹

Romanda rüşvetten görevden atılan memurlar var. Ne kadar atsalar da bu sorunun çözülemeyeceği yeni gelenlerden de bu işi yapan kişilerin olacağı görüşü hâkimdir. Hiçbir zaman rüşvetin ortadan kalkmayacağı ifade edilir.

“Gün, devran onların; ben ekmek derdinde kul olmuşum. Yamalı geysilerimin içinde eriyorum. Tabanım dayamıyor ki, ortaya çıkıp iki laf edeyim.”³⁶²

Romana göre toplumda köylü ve şehirli insanlar arasındaki fark fazladır. Çalışanlar, memurlar, zenginler; yoksul, köydeki insanlardan habersizdirler. İnsanlar arasında bir kopma söz konusudur. Varlıklı ve yoksul insanlar arasında erişilmez bir dağ örülüdür. Kimsenin kimseden haberi yoktur. Kimsenin kimseyi umursamak gibi derdinin de olduğu görülmez. Herkesin gözü kulağı sadece kendisindedir.

“Yarın geldiğinde filan çengel atarlar; gözünü aç! Bana da çok taklaşıyorlar; basmıyorum faka. Sabah akşam uğruyorum; durmadan propaganda: kompuradır burcuva, bürokrasi burcuva, prolater burcuva; neden bu apartumanlar hepimizin ortak değil? Neden kimi kapıcı? Kimi yiyecek ekmeğe muhtaç? Neden kimi 18 bin alır? Kimi sekiz yüz bile alamaz? Hiç geçilmiyor propagandalarından!...”³⁶³

Romana göre öğrenciler eşit bir şekilde olmayan gelir dağılımına karşıdırlar. Bu sorunun da kargaşaya yol açtığı görülür. Ekmeğinden işinden olmak istemeyen insanlar da bu kargaşadan uzak durmayı tercih ederler. Toplumun içinde yiyecek ekmek parası bulamayanların çoğunlukta olduğu gibi çok lüks bir hayata sahip olanlar da çoğunluktadır.

“İçimden ben bunları bin kere diyorum günde; neden, neden, neden? Bizim ağzımız mı kokuyor? Kokuyorsa bile, açlıktan kokuyor. İş bulalım, güzel güzel çalışalım, karnımız doysun, askerlikteki gibi temiz macunlarla fırçamızı düzenli yapalım;

³⁶¹Baykurt, *Keklik*, 59.

³⁶²Baykurt, *keklik*, 61.

³⁶³Baykurt, *Keklik*, 67.

neden koksun o zaman ağzımız? Bugün, üç bin şurda dursun, ben üç yüze de razıyım...”³⁶⁴

Romana göre insanlar düşündüklerini söylemekten çekinirler. Toplumun arasında fazla bir gelir farkı vardır. İnsanlar hemen bir iş bulup çalışmak isterler. Yoksul olanlar varlıklı olanlardan farklı olmalarının sebebini yoksullukla izah ederler. Bu ayrımın sonucunda stres, kaygı, bunalım, karamsarlık içindeki insanlar toplumda görülür.

“Bunlar Seydo, domuz eti yediklerinden kıskanmaz bizim gibi. Hem de meshepleri geniş; kadında kızda, seninki benimki ayırmazlar pek.”³⁶⁵

Romanda Anadolu halkı Amerikalılar ve kendilerini kıyas eder. Amerikalıların kendileri gibi kıskanç ve ayrımcı olmadıklarını ifade ederler. Düşünce farkı olmasından dolayı Amerikalılar daha rahat bir yaşam tarzına sahiptirler. Türkiye’de aynı dönemde böyle bir durumun söz konusu olmadığı belirtilir.

“Türkiye’nin batmış olduğunu değilse bile, batmak üzere olduğunu açık seçik gösterir. Türkiye, okuttuğunu da devlete yüklüyor, okutmadığını da... Belediye, Sümerbank, Demiryolu... Başka yok! Ulan açsana beş on fabrika! İşletsene maden ocaklarını! Kursana dökümhanelerini! Yapsana makine, motor! Yooo, ha bire gösterişlik seçimler yapsın, ha bire birbirleriyle yumruklaşsın, ha bire öğretmen kıysın, memur sürsün, öğrenci kurşunlasın serseri! Ama asıl kabahat kimde? Asıl kabahat bizde deyecek oluyorum. Biz adam değiliz deyecek oluyorum. Seçip seçip hep bu sapı silikleri seçiyoruz bir şey sanıp deyecek oluyorum.”³⁶⁶

Roman devletin geçmişte zor şartlarda olduğunu anlatır. Bunun yanında geçmişteki işleyiş ve yönetime bir eleştiri söz konusudur. İşsizlik, yoksulluk, geçimsizlik en büyük problemler arasındadır. Bunun asıl sorumluları olarak kendilerini gösterirler.

“Hazreti Atatürk’ün Anıt Gömüt’üne kadar vardım. Asker durmuş kapıya, alay ederek baktı yüzüme. Güldüm. İçimden, ‘Ne alay edersin ay cahil oğlum! Soyunsan sırtındakini, ne farkın var benden?’ dedim.”³⁶⁷

³⁶⁴Baykurt, *Keklik*, 67.

³⁶⁵Baykurt, *Keklik*, 69.

³⁶⁶Baykurt, *Keklik*, 71.

³⁶⁷Baykurt, *Keklik*, 77.

Romanda Seyit gittiği yerde kendisine alaycı bakışlarla bakan ve gülen bir askere karşı hissettikleri görülür. Aslında ikisinin de bir bedenden, etten kemikten ibaret olduklarını ifade eder. İkisinin birbirinden farkının olmadığını düşünür. Onları farklı kılan giydikleri olduğunu düşünür. Herkesin mesleği, işi veya gelirine göre giydiği anlatılır. Bu durumun insanları birbirinden üstün kılmadığını belirtilir.

“Kabahat Karami’de değil. Dürzüyü böyle konuşturanlarda. Amerikanları bu kadar yükseltenlerde. İçimize salanlarda. Onların yanında bizi eksikli yapanlarda. En baştan kendi akılsız oğlumda. Bir şey sanıyor bunları, yaltaklanıyor. Zaten köyün yarısı yarışa girdi yaltakçılıkta. Kimi avanaklığından, kimi bir şey umduğundan...”³⁶⁸

Romana göre Amerikalıların Türkiye’de bulunması karmaşıklığa yol açar. Bazıları onların bulunmasını iyi karşılarlarken bazıları onların bulunmasını istemezler.

“İnsanlıktan hala Topalçam kadar uzak ne insanlar var dünyada!...”³⁶⁹

Yaşar’ın eniştesi Kadir, Seyit’in kekliği Harper’a vermesi üzerine çocuğa yüklenir. Kendisine vermediği için söylenir. Yaşar üzüntüden kahrolurken Kadir çocuğun yarasına tuz basmaktadır. Çocuğu sakinleştirmek yerine kendisine vermediği için söylenir. Bunun üzerine Elvan dede insanlar içerisinde insanlıktan o kadar uzak olan insanların varlığından yakınır. Kendini düşünen, başkaları umurunda olmayan, bencilce konuşan insanların insanlığa hiçbir zaman ulaşamayacağı anlatılır.

“Haklısın; yokluğun yanında görgüsüzlük de var. Bütün bunlardan kurtulmak için çabalıyoruz... Şehirde çalışırsak, yürüyüşümüz düzelir. Bunda çok haklısın. Dağların ardında, akıp giden ırmakların kıyısında ha otur, ha otur. Geçen yıl neysen bu yıl da osun. Dağlar seni bilir, sen dağları bilirsin. Doğru...”³⁷⁰

Romana göre Seyit, kendisi için söylenenleri köyde olmasına bağlar. Köyde hiçbir şeyin olmaması, her şeyin aynı döngü içinde tekrarlaması sonucu böyle biri olduğunu düşünür.

³⁶⁸Baykurt, *Keklik*, 88.

³⁶⁹Baykurt, *Keklik*, 125.

³⁷⁰Baykurt, *Keklik*, 152.

“Kekliklerimizi avlıyorlar. Toylarımızı, ördeklerimizi; sularımızda, kırlarımızda ne kadar börtü böcü varsa tüketiyorlar. Konuk konukluğunu bilmeli, ev sahibi ev sahipliğini...”³⁷¹

Amerikalıların rahatça davranmalarından dolayı Elvan dede rahatsızlığını ifade eder. Herkesin durması gerektiği yeri bilmesi gerektiğini söyler.

“Bu kadar kolay olsa, hemen ederim. İngilizce de biliyorum, anlatırım. Ama dediğin kadar kolay değil. Nazik bir konu. Amerika’yla aramızdaki ilişkileri zedeleyebilir. Bir vali olarak ben konuyu İçişleri Bakanlığı’na arz edebilirim ancak. Onlar Dışişleri’ne yazar. Dışişleri, uygun görürse Büyükelçilik’e aksettirir. Bunun da adı ‘nota’ olur. Nota, iki devletin ilişkilerinde kolay alınıp verilmez. Ama Elçi Bey’i Dışişleri Bakanı çağırıp nazikâne söylerse, yani hatır için, özel olarak, pekâlâ olabilir.”³⁷²

Romanda Yaşar ve dedesi keklikleri için valiye giderler. Vali de bu konunun öyle kolay bir iş olmadığını, dış ilişkileri etkileyebileceğini ifade eder. Yaşar ve dedesi için kolay bir iş olmasına rağmen yetkililer için dokunulamayacak kadar büyük bir meseledir.

“Bak Elvan Dayı! Bu sordukların var ya, hepsinin çıktığı kapı: Siyaset! Siyaset yüzünden başıma gelmedik kalmadı. Bir laf yüzünden üç yıl yattım. Siyasetten elimi çekeli ve de ağzımı yumalı beş yıl oldu. Onun için, sen şimdi bana bir şey sormuyorsun; ben de sana bir şey söylemiyorum. Herkes siyasetini kendi bulsun. Ben hancıyım. Milletvekillerinize gidin.”³⁷³

Romanda hancı, siyasetin her işin başı olduğunu belirtir. Kendisi konuşmasından dolayı geçmişte yaşadığı kötü olaylardan bir şey söylemeye çekinir. Tek kelime söylememesinin yanında Elvan dedenin sorduğu bir adresi dahi söylemekten çekinir. Ağzından tek kelime çıkmaz.

“Bir asker var; tek. Yok arkadaşı. Bir kadın var; mermiymiş sırtındaki; tek! Başka bir asker, ufukları gözetliyor; tek! Yarıştırıp da mı seçmişler bunları? Kim bunlar?

³⁷¹Baykurt, *Keklik*, 160.

³⁷²Baykurt, *Keklik*, 164.

³⁷³Baykurt, *Keklik*, 170.

Nereli, hangi köylü? İnsan şöyle bir kalabalık çektirir resmini. Kalabalık yondurur anıtını. Ulusal Savaş'ı siz iki üç kişiyle yapmadınız heral, değil mi?"³⁷⁴

Romanda savaşın bir iki kişiyle olmadığını binlerce insanla beraber olduğunu dile getirilir. Önderlik yapanların yanında binlerce insanın önemi belirtilir. Sadece resmi konulan veya ön plana atılan isimlerle bu savaşın kazanılmadığı söylenir. Bugüne gelinmesinde de, bu savaşın kazanılmasında da binlerce insanın emeği vurgulanır.

"Eskiden Halk Partisi yirmi yedi yıl iyice yoksullaştırmıştı sizi. Bakıyorum nerdeyse bir yirmi yedi yıl daha geçti; gene aynısınız. Dökülüyor üstünüz başınız... Bunlar da sömürmekten başka bir şey yapmadılar demek!..."

Romana göre günlerin, yılların geçmesine rağmen değişen bir şey görülmez. Her yeni hükümetin halkı önemsemediği ifade edilir. İnsanların yoksulluğu olduğu gibi devam eder. Kimsenin bir değişiklik yapmadığı söylenir.

"Merdivenin yanından kıvrıldık. Girdik geniş odaya. Perdeler, pencereler, koltuklar, camlar, camekânlar; ev dediğin böyle olacak! Bir kendimize baktık, bir koltuklara; oturmayı yakıştıramadık. Dikeldiğimiz yerde beklemeğe başladık. Nazmiye Hanım inip gelsin, görsün kılıklarımızı; eğer oturun derse, oturalım."³⁷⁵

Demirel'in eşiyle görüşmek için gelen Yaşar ve dedesi üzerindeki kıyafetlerle koltuklara oturmayı istemezler. Koltuklar, üstlerindeki kıyafetlerden daha güzel ve iyidir. Romanda milletin açlık ve yokluk içinde olmasına rağmen aydın olan insanlarda herhangi bir eksiklik bulunmamaktadır. Kendi zevklerinde ve harcamalarında bir kısıtlama görülmez. Toplumda büyük ayrılıklar mevcuttur.

"Böreklerden buyrun. Sizin bizim paramızdan aylıkları. Yeyin kendi malınız gibi. Bir ayda aldıklarını, bir yılda onumuz, otuzumuz birleşsek alamayız dedi."³⁷⁶

Romanda hizmetçi kadın böreklerden yemeleri için konuşur. Romana göre halkın vergileriyle yapılan israflı harcamalar dile getirilir. Birçok insanın geçimini yapacağı paralarla başka giderlerin sağlanması eleştirilir.

³⁷⁴Baykurt, *Keklik*, 173.

³⁷⁵Baykurt, *Keklik*, 176.

³⁷⁶Baykurt, *Keklik*, 180.

“Aşağı Ayrancı’da bir apartmanda anarşist öğrencilerin saklandığı ihbar edilmiş. Başka karakollardan haberler... Erkek Teknik’te sağcı solcu çatışması. Fen Fakültesi’nden başka bir çatışma...”³⁷⁷

Romanda ülke bu dönemlerde karmaşık bir duruma sahip olduğu gösterilir. Her yerden bir çatışma, bir protesto haberi alınır. İnsanların bir kısmı ayaklanmış durumdadır. Öğrenciler de olaylarda yer almış durumdadır.

“Tabii... İkili anlaşmalara göre, bize biraz yardımları var. Ama otuz milyon verilerse, kırk milyon götürüyorlar. Teknik yardım, eğitim, askerlik, şu bu, bağlıyorlar bizi kendilerine!... Amerikan yardımı olmadan yaşayamaz hale getiriyorlar... Bir dolap çevirip NATO’ya sokarak bir sürü de askeri gider yüklediler sırtımıza.”³⁷⁸

Romana göre Amerika ile anlaşma yapılmasına rağmen her zaman Amerika’nın önde olduğu söylenir. Amerika ne kadar Türkiye’ye yardım ediyor gibi görünse de yaptıklarının fazlasını aldığı ima edilir. Romanda her zaman için kendi çıkarlarını ön planda tuttuğu belirtilir. Amerika’nın herkesi kendilerine bağlı bir hale getirdikleri düşünülür. Romana göre ülkenin her konuda dışarıya bağlı bir hale getirilmeye çalışıldığı ifade edilir.

“Biri tutuyor, öteki vuruyor. Dedemi de böyle yatırdılarsa, eyvah! Eyvah, bir keklik yüzünden! Bu yaşından sonraa!... Bilmiyorum, kaç vurdular, saydılar mı? Bilmiyorum, ne zaman bıraktılar? Sürüyüp gene deminki adamın önüne getirdiler beni.”³⁷⁹

Romanda küçük yaşta bir çocuğun ve ileri yaşta bir dedenin gözaltına alınıp işkence görmeleri anlatılır. Herhangi bir suçları olmadığından konuşamadıkları için çeşitli muamelelere maruz kalırlar. Kendilerinden utanç duyar hale gelirler.

³⁷⁷Baykurt, *Keklik*, 191.

³⁷⁸Baykurt, *Keklik*, 194.

³⁷⁹Baykurt, *Keklik*, 208.

SONUÇ

Çalışmada yer alan romanların halkın yaşadığı sorunların sesi olduğu görülür. Yazarlar doğru veya yanlış gördükleri durumları anlatmaya çalışmışlardır. Yaşanılan sorunlara değinilerek geleceğe ışık tutmuşlardır. Ülkenin, toplumun yazarları meydana gelen olayları eserlerinde işlemiştir. Bir anlamda romanlar hayatı, hayatın her alanını işlemiştir.

47'liler romanı 12 Mart Muhtırası öncesi ve sonrasını anlatır. Bir neslin heba edilmesi işlenir. İnsanlar arasındaki ekonomik eşitsizlik eleştirilir. Toplumsal sınıf farklılığı eserin başından sonuna kadar yer alır. Üniversite öğrencilerinin insanlar arasındaki sınıf ayırımına karşı çıkmaları ve bunun sonucunda maruz kaldıkları baskılar anlatılır.

Kar romanında 1980 darbesi, Türk Kürt sorunu, başörtü meselesi yer almıştır. Toplumun başörtü meselesi yüzünden yıllarca çektiği sorunlar anlatılır.

Dönemeçte romanda sağ sol çatışması, ekonomik sıkıntı konusu vardır. Dinin etkisiyle yönetilen bir devletin istenmesinin yanında laik bir devleti savunanlar görülmüştür. Çok partili hayata geçiş de romanda yer almıştır.

Ölmeye Yatmak romanında kadın erkek arasındaki ayırım, cumhuriyetin getirdiği yenilikler anlatılmıştır. Kadının toplumda geri planda kalması, okumanın zorunlu hale gelmesi genç bir kızın yaşadıkları etrafında şekillenmiştir. Genç kızın içinde bulunduğu toplumsal çatışmanın bireydeki etkileri görülmüştür.

Çıkrıklar Durunca ve Bay Muannit Sahtegi'nin Notları romanlarında da daha çok ekonomik meseleler vurgulanmıştır. Toplumun zor şartlar içinde olduğu ifade edilmiştir.

Karanlığa Direnen Yıldız romanında 1960 darbesi etrafında farklı kişilikler yer almıştır. Medyanın insan üzerindeki etkisi romanda görülmüştür. Herkes gibi olmaktan ziyade kendisi olmanın peşine düşmüş bireyin çerçevesinde yaşadıkları anlatılmıştır.

Zenciler Birbirine Benzemez romanındaysa mutluluğu arayan bireyin etrafında olaylar gerçekleşmiştir. Paris'te gerçekleşen olaylarda soğuk savaş dönemi ele alınmıştır. İkinci Dünya savaşı sonrasında dünyada ve Türkiye'de yaşananlar

anlatılmıştır. Rüşvetin, iltimasın, ayrımcılığın dünyanın her yerinde olabileceği mesajı verilmiştir.

Keklik romanında köy gerçekleri yaşanan siyasi olaylar etrafında anlatılmıştır. Değişen yaşam şartları etrafında köyden kente gitmek isteyen insanların yaşadıkları sorunlar ele alınmıştır. Haksızlık, kayırmacılık, ayrımcılık üzerinde de durulmuştur.

Yol Ayrımı romanında çok partili hayata geçiş denemeleri verilmiştir. Yapılan yeniliklerin insanlara etkisi incelenmiştir. Kadınlara seçme hakkının verilmesi ele alınmıştır. Laiklik ilkesi doğrultusunda medreselerin kapatılması ele alınmıştır.

Romanlarda toplumun yaşadığı sorunlar anlatılırken ortak noktalarda buluştukları görülmüştür. Romanlarda genel olarak eşitsizlik, zulüm, cehalet, haksızlık, zengin fakir, köy kent çatışması yoğun olarak işlenmiştir.

Romanların ana konuları arasında toplumun yoksulluk, sefalet içinde olması gösterilebilir. İnsanların ekonomik krizlerden etkilenmesi ele alınmıştır. Romanlarda ekonomik sorunlar yoğun olarak işlenmiştir.

Toplum içerisinde sınıf çatışmaları yer almıştır. Köy kent, doğu batı, zengin fakir gibi çeşitli sınıf ayrımları bulunur.

Romanlarda yer alan konulardan biri de mutsuzluk içerisinde hayatlarını sürdüren kadınların intihar girişimleri olmuştur. Devamlı bir melankoli, umutsuzluk içerisinde olan kadınların intihar sonucunda ölmelerine yer verilmiştir.

Toplumun kültürel yaşantısını bireye empoze etmesi sonucunda bireyde oluşan psikolojik sorunlar da romanların ortak konuları arasında yer almıştır. Toplum ve birey sürekli olarak bir çatışma içerisinde savaş vermiştir.

İncelenen romanlarda siyasi gücün insan üzerindeki etkisi de yer almıştır. Romanlarda, siyasi gücün insanı etkisi altına alan yaptırımlar uyguladığı gösterilmiştir. Bu yaptırımlara bir eleştiri söz konusudur. Fikirleri yüzünden hapsilere atılan, çeşitli dönemlerde maddi ve manevi işkencelere tabi tutulan insanların yaşamları da ele alınmıştır. Bir toplumun, okuma bilinci yüksek, çağdaş, başkalarının haklarına saygılı, başkalarına zarar vermekten uzak, özgür olması yer almıştır.

Bu çalışmada yazarların siyaset ve sosyal olaylar karşısındaki bakış açıları, olayları ele alış biçimleri, yaklaşımları tespit edilmeye çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

Ağaoğlu, Adalet. Ölmeye Yatmak. 8. İstanbul: Everest Yayınları, 2014.

Althusser, Louis, İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları, Çev. Yusuf Alp ve Mahmut Özışık, İstanbul, İletişim Yayınları, 1991.

Bağcı, Rıza. “Tarık Buğra’nın Dönemeçte Romanında Kişiler ve Karakterizasyon”. Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2/1 (Ocak 2009).

Baykurt, Fakir. Keklik. 1.bs. İstanbul: Literatür Yayınları, 2008.

Bayramoğlu, Ali. Nataşa ve Cumartesi Anneleri. Timetürk, 2013.

Bener, Vüsat O. Bay Muannit Sahtegi’nin Notları. 7. bs. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2018.

Buğra, Tarık. Küçük Ağa. 4. bs. İstanbul: İletişim Yayınları, 2018.

Coşkun, Sezai. “Kemal Tahir Şahsiyeti, Eserleri, Fikirleri”. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, (2006).

Çakır, Ruşen. “Orhan Pamuk Kar’ı Anlattı”. Ntv, (27.01. 2002). Erişim: 27 Ocak 2002, <http://arsiv.ntv.com.tr/news/131480.asp>

Çam, Esat. Siyaset Bilimine Giriş. 1. bs. İstanbul: Der Yayınları, 2005.

Çokum, Sevinç. Karanlığa Direnen Yıldız. 1. bs. İstanbul: Kapı Yayınları, 2014.

Dünya Bülteni, “CHP İsmet İnönü'yü 'Milli Şef' ilan etti”, 26 Aralık 2012, <https://www.dunyabulteni.net/tarihte-bugun/tarihte-bugun-chp-ismet-inonuyu-milli-sef-ilan-etti-h240284.html>.

Düzgün, Şaban Ali. Dini Anlama Kılavuzu. Ankara, Otto yayınevi, 2017.

Ertem, Sadri. Çıkrıklar Durunca. 1. bs. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları, 2012.

Füruzan. Kırk Yedi'liler. 10. bs. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017.

Hece Aylık Edebiyat Dergisi. Hayat-Edebiyat-Siyaset. Ankara: Öncü Basımevi, 2014.

<http://www.milliyet.com.tr/attila-%C4%B1lhan-kimdir--kisaca-hayati-ve-eserleri-molatik-8189/>

İlhan, Attila. Zenciler Birbirine Benzemez. Ankara: Bilgi Yayınevi, 2000.

İnalcık, Halil, Şair ve Patron, Patrimonyal Devlet ve Sanat Üzerinde Sosyolojik Bir İnceleme, İstanbul, Doğu Batı Yayını, 2003.

Kabaklı, Ahmet. “Fakir Baykurt”. *Türk Edebiyatı*. 1.bs. 5: 463-473. İstanbul. Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 1997.

Kaplan, Mehmet. Edebiyatımızın içinden. 2. bs. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1998.

Kaplan, Mehmet. Nesillerin Ruhu. 9. bs. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1998.

Karpat, Kemal, Türk Edebiyatında Sosyal Konular, İstanbul, Varlık Yayını, 1962.

Koçakoğlu, Bedia. “Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı”. Modern Türk Edebiyatı. Ed. Oktay Yivli. 296-337. İzmir: Günce Yayınları, 2017.

Meriç, Cemil. “47 liler Yahut Bir Romanın Düşündürdükleri”. Hisar Dergisi 138 (Haziran 1975): 6-8.

Meriç, Cemil. *Kırk Ambar*. 10. bs. İstanbul: İletişim Yayınları, 2008.

Moran, Berna. Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış. 5. bs. İstanbul: İletişim Yayınları, 1995.

Mumcu, Yasemin. “İkinci Meşrutiyet Dönemi Edebiyatı”. Modern Türk Edebiyatı. Ed. Oktay Yivli. 196- 243. İzmir: Günce Yayınları, 2017 219.

Oğuz, Öcal. “Dönemeçte Romanında Yapı ve Tema”. TÜBAR, 22 (Güz-2007).

Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi. Ortadoğu Siyasetine giriş: Temel faktörler, aktörler ve dinamik, Ankara: Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, 2016.

Pamuk, Orhan. Kar. 8. bs. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017.

Tahir, Kemal. Yol Ayrımı. 11. bs. İstanbul: İthaki Yayınları, 2018.

Tanpınar, Ahmet Hamdi, Edebiyat Üzerine Makaleler, Haz. Zeynep Kerman, İstanbul, Dergah Yayınları, 1977.

Taşkın, Yüksel. Siyaset Nedir. 1. bs. İstanbul: İletişim Yayınları, 2014.

Türk Dil Kurumu, “kelime=siyaset%20 bilimi” erişim: 26 Aralık 2019, <https://sozluk.gov.tr/?kelime=siyaset%20bilimi>.